

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KIYILARDA YER ALAN ESKİ ENDÜSTRİ ALANLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ:
PAŞABAHÇE CAM FABRİKASI İÇİN YENİDEN KULLANIM ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet GÜN

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

MAYIS 2014

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KIYILARDA YER ALAN ESKİ ENDÜSTRİ ALANLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ:
PAŞABAHÇE CAM FABRİKASI İÇİN YENİDEN KULLANIM ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ahmet GÜN
(519111021)**

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY

MAYIS 2014

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 519111021 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Ahmet GÜN**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**KIYILARDA YER ALAN ESKİ ENDÜSTRİ ALANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: PAŞABAHÇE CAM FABRİKASI İÇİN YENİDEN KULLANIM ÖNERİSİ**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Mehmet OCAKÇI**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Asuman TÜRKÜN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **5 Mayıs 2014**
Savunma Tarihi : **28 Mayıs 2014**

Aileme,

ÖNSÖZ

“Kıyılarda Yer Alan Eski Endüstri Alanlarının Değerlendirilmesi: Paşabahçe Cam Fabrikası İçin Yeniden Kullanım Önerisi” konu başlıklı tez çalışmam süresince tez konusunun belirlenmesinden başlayarak, engin bilgi ve tecrübeleriyle çalışmamın her aşamasına destek veren, yol gösteren, açılımlarda bulunan, yoğun mesaisine rağmen tüm görüşme taleplerimde vakit ayırıp yönlendiren ve çalışmama ciddi ölçüde katkıda bulunan danışmanım Sn. Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY’a verdiği emek, ayırdığı zaman ve hoşgörüsünden dolayı çok teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışma kapsamında incelemekte olduğum Paşabahçe Cam Fabrikası ile ilgili önemli çalışmaları bulunan, konu ile alakalı en kapsamlı eserleri hazırlayan, tez çalışmam boyunca yönelttiğim her sorumu yanıtlayan Sn. Prof. Önder KÜÇÜKERMEN’a da teşekkür ederim.

Tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen anket çalışması sürecinde sorularımı içtenlikle yanıtlayan Paşabahçe semti sakinlerine, görüşme talebimi geri çevirmeyen ve verdikleri bilgilerle tezime katkı sağlayan Paşabahçe Cam Fabrikası eski işçilerine de teşekkür ederim.

Ayrıca eğitim hayatım boyunca desteklerini ve güvenlerini esirgemeyen, tez çalışmam boyunca gösterdikleri sabır ve anlayıştan ötürü sevgili anneme, babama ve kardeşlerime de teşekkür ederim.

Mayıs 2014

Ahmet GÜN
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xix
SUMMARY	xxiii
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	2
1.2 Çalışmanın Yöntemi.....	4
2. TARİHSEL SÜREÇTE ENDÜSTRİLEŞME VE KIYILARDAKİ ENDÜSTRİ ALANLARININ DÖNÜŞÜMÜ	5
2.1 Endüstrileşme Olgusunun Gelişimi.....	5
2.1.1 Avrupa’da endüstrileşme süreci.....	5
2.1.2 Türkiye’de endüstrileşme süreci	9
2.1.2.1 Osmanlı İmparatorluğu dönemi	9
2.1.2.2 1920-1923 dönemi	15
2.1.2.3 1923-1933 dönemi	15
2.1.2.4 1933-1939 dönemi	16
2.1.2.5 1939-1950 dönemi	17
2.1.2.6 1950-1960 dönemi	18
2.1.2.7 Planlı kalkınma dönemi (1960-2018)	19
2.1.3 İstanbul’daki sanayi yerleşmelerinin tarihsel gelişimi.....	19
2.2 Kıyılarda Yer Alan Endüstri Alanlarının Dönüşümü.....	32
2.2.1 Kıyı alanı tanımı ve kıyıların önemi	32
2.2.2 Kıyı alanlarının endüstri amaçlı kullanımı.....	34
2.2.3 Kıyılarda yer alan endüstri alanlarının terk edilmesi	36
2.3 Terk Edilen Endüstri Alanlarının Yeniden Değerlendirilmesi.....	37
2.3.1 Endüstriyel miras ve endüstri arkeolojisi kavramları	37
2.3.2 Endüstriyel mirası korumaya yönelik örgütler ve faaliyetleri	39
2.4 Kıyılardaki Endüstri Alanlarının Yeniden Değerlendirme Örnekleri.....	44
2.4.1 Dünyadan örnekler	44
2.4.1.1 Bankside Güç İstasyonu (Bankside Power Station) – Tate Modern Sanat Galerisi (Tate Modern Gallery).....	44
2.4.1.2 Van Nelle Fabrikası (Van Nelle Factory) – Van Nelle Tasarım Fabrikası (Van Nelle Design Factory)	48
2.4.2 Türkiye’den örnekler.....	52
2.4.2.1 Lengerhane ve Hasköy Tersanesi – Rahmi M. Koç Müzesi.....	52
2.4.2.2 Sütluçe Mezbahası – Haliç Kültür ve Kongre Merkezi	58
2.4.2.3 Seka Kağıt Fabrikası - Sekapark	62

2.5 Bölüm Değerlendirmesi	67
3. BEYKOZ'DA ENDÜSTRİ ALANLARININ GELİŞİMİ VE PAŞABAHÇE CAM FABRİKASI İÇİN YENİDEN KULLANIM ÖNERİSİ	69
3.1 Beykoz'un Genel Özellikleri.....	69
3.2 Beykoz'daki Endüstri Tesisleri	73
3.2.1 Kağıt Fabrikası	74
3.2.2 Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası	76
3.2.3 Paşabahçe İspirmeçet Mumu Fabrikası	77
3.2.4 Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası	78
3.2.5 Cam Fabrikası	78
3.3 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın Mekansal ve İşlevsel Özelliklerinin Tanımlanması	79
3.3.1 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın konumu ve ulaşımı.....	79
3.3.2 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın tarihsel gelişim süreci	82
3.3.3 Fabrikadaki üretimin desantralizasyonu ve fabrikanın kapatılışı.....	86
3.3.4 Fabrika alanı ve çevresinde yer alan yapıların günümüzdeki durumu.....	88
3.4 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın Sosyal Değerlerinin Tanımlanması.....	94
3.4.1 Semt sakinlerinin sosyo-ekonomik yapısı ve alanın geleceğine ilişkin görüşleri.....	95
3.4.1.1 Katılımcıların sosyo-ekonomik yapısı	96
3.4.1.2 Katılımcıların Paşabahçe semtine ilişkin gözlem ve değerlendirmeleri	100
3.4.1.3 Alanın yeniden değerlendirilmesine/kullanılmasına ilişkin gözlemler	102
3.4.2 Paşabahçe Cam Fabrikası eski işçilerinin fabrika alanının kullanımı ile ilgili görüşleri	108
3.5 Paşabahçe Cam Fabrikası İçin Yeniden Kullanım Önerisi	113
3.5.1 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın mekansal, işlevsel ve sosyo-ekonomik açıdan mevcut durum değerinin tanımlanması.....	113
3.5.2 Paşabahçe Cam Fabrikası planlama kararları.....	116
3.5.3 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden kullanımına yönelik amaç, hedef ve stratejilerin tanımlanması	117
3.5.4 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden kullanımında yer alacak fonksiyonlar.....	122
3.6 Bölüm Değerlendirmesi	127
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	133
KAYNAKLAR.....	137
EKLER.....	145
ÖZGEÇMİŞ	151

KISALTMALAR

İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
ERIH	: European Route of Industrial Heritage
TICCIH	: The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites
DOCOMOMO	: Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement
İTO	: İstanbul Ticaret Odası

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : 1966 Sanayi Nazım Planı'nda imalat sanayiine ayrılan alanlar.....	25
Çizelge 2.2 : 1980 İstanbul Nazım Planında Organize Sanayi ve Toplu Sanayi Alanları ..	27
Çizelge 2.3 : Sekapark projesi kapsamında korunan yapılar ve yeni işlevleri ..	65
Çizelge 3.1 : Paşabahçe Fabrikası'nda 1964-1970 yılları arasında gerçekleşen ihracat miktarları ..	84
Çizelge 3.2 : Fabrikadaki yapıların sıra numaraları ve işlevleri, 1967 ..	89
Çizelge 3.3 : Katılımcıların Paşabahçe'de yaşama süreleri ile talep ettikleri fonksiyonların ilişkisi ..	106
Çizelge 3.4 : Mevcut durum değeri: SWOT Analizi ..	115

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Çalışmanın kapsamı	3
Şekil 2.1 : Beykoz Kağıt Fabrikası	10
Şekil 2.2 : Feshane Dokuma Fabrikası, 19. yüzyıl	12
Şekil 2.3 : 1851 Londra Dünya Sergisi'nde Türkiye pavyonu	13
Şekil 2.4 : Uluslararası Osmanlı Sergisi için inşa edilen sergi yapısı.....	13
Şekil 2.5 : Tersane-i Amire	20
Şekil 2.6 : 1800-1850 yılları arasında İstanbul'da yer alan endüstri tesisleri.....	21
Şekil 2.7 : 1900-1923 yılları arasında İstanbul'da yer alan endüstri tesisleri.....	22
Şekil 2.8 : 15/10/1937 Tasdik Tarihli Henri Proust Planı-Beyoğlu Ciheti.....	23
Şekil 2.9 : 1980 Onanlı İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı.....	27
Şekil 2.10: İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı, 1995.....	28
Şekil 2.11: 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı.....	31
Şekil 2.12: Zollverein Kömür Madeni Endüstri Kompleksi, Essen	42
Şekil 2.13: ERIH Rotasında yer alan düğüm noktaları.....	43
Şekil 2.14: Bankside Güç İstasyonu'nun konumu.....	44
Şekil 2.15: Thames Nehri ve Tate Modern.....	45
Şekil 2.16: Tate Modern'in iç mekan yapısı.....	46
Şekil 2.17: Tate Modern Sanat Galerisi'nin şematik kesiti	47
Şekil 2.18: Van Nelle Fabrikası'nın konumu	48
Şekil 2.19: Van Nelle Fabrikası vaziyet planı	49
Şekil 2.20: Van Nelle Fabrikası ve çevresi.....	50
Şekil 2.21: Fabrikanın yeniden değerlendirilmesiyle oluşturulan bir ofis yapısı	51
Şekil 2.22: Lengerhane binası, 2014.....	53
Şekil 2.23: Lengerhane yapısının iç mekânı, 2014.....	54
Şekil 2.24: Lengerhane yapısında yer alan müzenin sinema bölümü, 2014.....	54
Şekil 2.25: Hasköy Tersanesi'nin eski görünüşü.....	55
Şekil 2.26: Rahmi Koç Müzesi'nin Hasköy Tersanesi giriş bölümü, 2014	55
Şekil 2.27: Hasköy Tersanesi ve çevresi	56
Şekil 2.28: Rahmi Koç Müzesi Hasköy Tersanesi bölümü iç mekanı, 2014	57
Şekil 2.29: Sütlüce Mezbahası'nın konumu	58
Şekil 2.30: Sütlüce Mezbahasının 1930'daki durumu	59
Şekil 2.31: Haliç Kongre Merkezi, 2014	60
Şekil 2.32: Sütlüce mezbahasının dönüşümden sonraki durumu, 2014	61
Şekil 2.33: Seka Fabrikası'nın konumu.....	62
Şekil 2.34: Sekapark projesi etaplamaları	63
Şekil 2.35: Sekapark projesinin 1. etap çalışmalarında gerçekleştirilen oyun alanları	64
Şekil 2.36: Sekapark 'ta yer alan bisiklet ve yaya yolları.....	64
Şekil 2.37: Günümüzde yapımı devam eden Bilim Merkezi ve Kağıt Müzesi, 2014.....	66
Şekil 2.38: Sekapark alanının önceki ve sonraki hali	66

Şekil 2.39: Sekapark 'ta gerçekleştirilen bir etkinlik.....	67
Şekil 3.1 : Beykoz'un Boğaziçi'ndeki konumu	69
Şekil 3.2 : 1909 yılında Beykoz ve çevresi.....	71
Şekil 3.3 : Beykoz'daki endüstri tesisleri	74
Şekil 3.4 : Moltke Haritası'nda Beykoz Kağıthanesi	75
Şekil 3.5 : Hamidiye Kağıdı Fabrikası'nda yer alan kağıt makinelerinden biri	76
Şekil 3.6 : Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası	76
Şekil 3.7 : Paşabahçe İspirmeçet Mumu Fabrikası Makine Dairesi.....	77
Şekil 3.8 : Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası	78
Şekil 3.9 : Fabbrica Vetrami di Constantinople Fabrikası'nın bulunduğu bölge....	79
Şekil 3.10 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nın konumu	80
Şekil 3.11 : Paşabahçe Cam Fabrikası iskelesinin günümüzdeki durumu, 2014.....	80
Şekil 3.12 : Paşabahçe Cam Fabrikası ulaşım şeması	81
Şekil 3.13 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nın açılmasına yönelik kararname.....	82
Şekil 3.14 : Dönemin başbakanı İsmet İnönü'nün katıldığı temel atma töreni	83
Şekil 3.15 : 1930'lu yıllarda Paşabahçe Cam Fabrikası	83
Şekil 3.16 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nda 1970'li yıllarda gerçekleşen yeni ürün tasarımı örnekleri.....	85
Şekil 3.17 : Paşabahçe spor kulüplerinin başarıları	86
Şekil 3.18 : Camköy'de yer alan iki katlı atölyeler	87
Şekil 3.19 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nın günümüzde depo amaçlı kullanımı	88
Şekil 3.20 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nda yer alan yapılar	89
Şekil 3.21 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nda yer alan yapı cephelerinin durumu	90
Şekil 3.22 : Paşabahçe Cam Fabrikası iç mekan görüntüleri.....	91
Şekil 3.23 : Lojman yapılarının fabrika alanı içerisindeki konumları	92
Şekil 3.24 : Lojman yapısı ve çevresi	92
Şekil 3.25 : Fabrika ve kıyısında yer alan yapılar, 1980'ler	93
Şekil 3.26 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nda yer alan kıyı alanının günümüzdeki durumu, 2014	93
Şekil 3.27 : Fabrika alanının çevresinde yer alan konutlar, 2014.....	94
Şekil 3.28 : Fabrika alanı çevresinde yer alan dükkanlar, 2014	94
Şekil 3.29 : Katılımcıların yaş dağılımları.....	96
Şekil 3.30 : Katılımcıların doğum yerleri	97
Şekil 3.31 : Katılımcıların eğitim durumları.....	97
Şekil 3.32 : Katılımcıların meslekleri	98
Şekil 3.33 : Katılımcıların gelir durumları.....	99
Şekil 3.34 : Katılımcıların semtte ikamet etme süreleri.....	99
Şekil 3.35 : Katılımcıların Paşabahçe Cam Fabrikası ile ilişkisi	100
Şekil 3.36 : Katılımcılara göre Paşabahçe semtini en çok anlatan	101
Şekil 3.37 : Paşabahçe denilince akla gelen ilk imge	102
Şekil 3.38 : Katılımcıların fabrika alanının turizm konaklama alanı olarak değerlendirilmesini olumlu bulma nedenleri.....	103
Şekil 3.39 : Katılımcıların fabrika alanının turizm konaklama alanı olarak değerlendirilmesini olumsuz bulma nedenleri	104
Şekil 3.40 : Paşabahçe Cam Fabrikası alanında bulunması istenen fonksiyonlar ...	106
Şekil 3.41 : Fabrikanın çevresinde yer alan kahvehanelerde vakit geçiren insanlar, 2014.....	110
Şekil 3.42 : Fabrikada çatısı çökmüş bir yapı, 2014.....	113
Şekil 3.43 : Paşabahçe Cam Fabrikası arsa satış ihale ilanı.....	117
Şekil 3.44 : Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası'nın günümüzdeki durumu, 2014.....	119

Şekil 3.45 : Paşabahçe Cam Fabrikası sınırlarında yer alan kıyı alanı, 2014.....	120
Şekil 3.46 : Fabrikada yer alan yapıların günümüzdeki durumu, 2014.....	121
Şekil 3.47 : Cam Ocağı Vakfı kampüsü, Öğümce köyü.....	124
Şekil 3.48 : Murano Adası’nda geleneksel araçlarla el imalatı cam ürünleri üreten cam ustaları	125
Şekil 3.49 : Paşabahçe Cam Fabrikası ve çevresinde var olan sorunlar.....	129
Şekil 3.50 : Paşabahçe Cam Fabrikası ve çevresi için öneriler	130
Şekil 3.51 : Paşabahçe Cam Fabrikası’nın yeniden değerlendirilmesinde yer alacak fonksiyonlar	131

KIYILARDA YER ALAN ESKİ ENDÜSTRİ ALANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: PAŞABAHÇE CAM FABRİKASI İÇİN YENİDEN KULLANIM ÖNERİSİ

ÖZET

Endüstri Devrimi ile birlikte kentlerde ve üretim yapılarında bir çok değişim meydana gelmiştir. Üretim tarzındaki başat etmenin insan yerine makine olması sonucu başta İngiltere olmak üzere bir çok gelişmiş ülkede kırsal alandan kentlere doğru göç hareketleri yaşanmıştır. Endüstri tesisleri de bu dönemde yerleşim yeri olarak kent merkezlerini ve kıyı alanlarını tercih etmiştir.

20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise hizmet esaslı ekonomi gözlemlenmiş, eğitim, kültür ve bilgi temelli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde kent merkezlerinde ve kıyı alanlarında yer alan endüstri tesisleri üretimin boyut değiştirmesi ve ucuz işgücü varlığının etkisiyle farklı alanlara taşınmışlardır. Bu doğrultuda kent merkezlerinde ve kıyılarda konumlanan endüstri alanları işlevsiz kalmış, bu alanların yeniden kullanılması olgusu gelişmeye başlamıştır.

1970'lerden sonra ise hızlı gelişen tekniklere uyum sağlayamayan endüstri alanlarının bir kısmı üretilen ürün grubunu değiştirerek ayakta tutunmaya çalışmıştır. Diğer endüstri tesislerinin bir bölümü üretim faaliyetleri şehrin banliyölerine ya da ucuz iç gücünün olduğu bölgelere desantralize edilmiş, bir bölümü ise kapatılarak terk edilmiştir. Kent merkezlerinde ve kıyı alanlarında yer alan endüstri yapılarının yıkılarak yeni kent düzenlemelerinde kullanılması toplumun tepkisini çekmiş, 1970'li yıllardan itibaren endüstriyel miras ve endüstri arkeolojisi gibi kavramların doğmasına sebep olmuştur.

Günümüzde endüstri yapıları ve bu yapıların tüm üretim sürecine ait bileşenler, TICCİH ve DOCOMOMO gibi uluslararası örgütlerin çalışmalarına konu olmaktadır. Özellikle sanayi gelişimlerini tamamlamış İngiltere, Almanya ve Amerika gibi ülkelerde alan ve yapı ölçeğinde endüstri alanlarının korunması ve yeniden değerlendirilmesine yönelik çalışmalar uzun bir dönemden beri yapılmaktadır.

Ülkemizde tarihsel süreçte endüstri tesislerinin çoğu sahip olduğu potansiyellerden ötürü kuruluş yeri olarak İstanbul'u tercih etmiştir. İstanbul'da yer alan endüstri tesislerinin büyük bir kısmı ise kıyı alanlarında konumlanmıştır. Kıyı alanlarında konumlanan bu endüstri tesisleri, bilgi toplumu ve hizmet esaslı ekonominin etkisi ile işlevlerini yitirmişlerdir. 1990'lı yıllarda ülkemizde gündeme gelen endüstriyel miras ve endüstri arkeolojisi kavramlarının etkisiyle bu tesislerin bir kısmı korunma ve yeniden değerlendirme sürecine girmiştir. Başta Haliç kıyıları olmak üzere İstanbul'un kıyılarında yer alan bir çok eski endüstri alanı günümüzde rehabilite edilerek yeniden kullanılmaktadır. Son dönemlerde görülen bu olumlu tabloya karşın bazı endüstri tesisleri de üretim faaliyetlerine son verildikten sonra terk edilerek atıl bir halde bırakılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan Paşabahçe Cam Fabrikası da üretim faaliyetleri son verildikten sonra atıl halde bırakılan endüstri tesisleri arasında yer almaktadır.

Cumhuriyet döneminde devlet eliyle kurulan ilk endüstri tesisleri arasında yer alan fabrika, 1980’li yıllara kadar üretim faaliyetlerini arttırmış, bu tarihten sonra üretim faaliyetlerini farklı bölgelere kaydırarak kapanma sürecine girmiştir. 2002 yılında üretim faaliyetlerini tamamen sonlandıran fabrika ve bulunduğu alan o tarihten günümüze kadar atıl bir halde bırakılmıştır. Günümüzde sadece depo olarak kullanılan fabrikada yer alan yapılarda fiziksel anlamda problemler görülmektedir. Fabrikada görülen fiziksel problemlerin yanısıra fabrika kapandıktan sonra bölgede yaşayan insanlar açısından sosyal sorunlar da meydana gelmiştir. Boğaziçi’nde konumlanan ve kıyıda denize paralel uzanan önemli bir alanı bulunan fabrika ve bulunduğu alan için bütüncül bir koruma yaklaşımı gerekmektedir.

Cumhuriyet döneminin önemli endüstri tesisleri arasında yer alan ve ülkemizde cam sektöründe önemli bir yeri olan Paşabahçe Cam Fabrikası’nın değerlerini belgelemeyi ve alan için yeniden kullanım önerisi getirmeyi amaçlayan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi anlatılmaktadır.

Bu bölümü takiben Avrupa’da ve Türkiye’de yaşanan endüstrileşme süreçleri irdelenmekte, kıyılarda yer alan endüstri alanlarının dönüşüm süreçleri ele alınmaktadır. Endüstri alanlarının dönüşümü irdelenirken kıyı alanlarının önemi, kıyı alanlarının endüstri amaçlı kullanılmaları ve kıyı alanlarının terk edilme süreçlerine yer verilmektedir. Ardından kıyı alanlarında yer alan endüstri tesislerinin yeniden değerlendirilmeleri incelenmekte, endüstriyel miras ve endüstri arkeolojisi gibi kavramlar tanımlanmasının ardından endüstriyel mirası korumaya yönelik örgütler ve faaliyetleri irdelenmektedir.

Bu anlamda dünyada ve ülkemizde kıyılarda yer alan endüstri tesisleri örnekleri incelenmektedir. Bu kapsamda dünya literatüründe Bankside Enerji İstasyonu’nun Tate Modern’e dönüşümü, Van Nelle Fabrikası’nın Van Nelle Tasarım Fabrikası’na dönüşümü incelenirken; ülkemizde ise Lengerhane ve Hasköy Tersanesi’nin Rahmi M. Koç Müzesi’ne, Sütlüce Mezbahası’nın Haliç Kültür ve Kongre Merkezi’ne ve Kocaeli Seka Fabrikası’nın Sekapark’a dönüşüm süreçleri ele alınmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ilk olarak Paşabahçe Cam Fabrikası’nın konumlandığı Beykoz’un genel özellikleri, Beykoz’a endüstrinin gelişim süreci ve Beykoz’da yer alan endüstri tesisleri ele alınmaktadır. Bu kapsamda Beykoz’da yer alan endüstri tesislerinden Kağıt Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Paşabahçe İspirmeçet Mumu Fabrikası, Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası ve Cam Fabrikası irdelenmektedir.

Bu bölümde daha sonra Paşabahçe Cam Fabrikası için yeniden kullanım önerisi getirilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak fabrika ve bulunduğu çevrenin temel değerlerini tanımlamak amacı ile fabrika alanının konumu ve ulaşımı, Paşabahçe Cam Fabrikası’nın gelişim süreci ve fabrika ve çevresinde yer alan yapılar ele alınmaktadır.

Bu bağlamda alanın genel özellikleri tanımlandıktan sonra sosyal değerleri belirlemek amacıyla alanda gerçekleştiren anket çalışması ve Paşabahçe Cam Fabrikası eski işçileri ile gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler değerlendirilmekte ve yöre halkının fabrika hakkındaki fikirleri ve fabrika alanının yeniden kullanılması durumunda hangi fonksiyonları talep ettiklerine yönelik bilgiler elde edilmektedir. Alanda gerçekleştirilen anket ve görüşmelerde katılımcılar fabrika alanının yeniden kullanılmasının semt için öncelikle ekonomik açıdan fayda

sağlamasını talep etmektedirler. Katılımcılar fabrika alanının yeniden kullanılmasında eğitim, turizm, müze, otel gibi fonksiyonların yer almasını istemektedirler.

Fabrikanın genel özellikleri, alanda gerçekleştirilen fiziksel ve sosyal analizlerin yanı sıra literatürdeki eski endüstri alanlarının yeniden değerlendirilme örnekleri incelenerek Paşabahçe Cam Fabrikası için yeniden kullanım önerisi sunulmaktadır. Alanın yeniden kullanılmasında yer alacak fonksiyonların belirlenmesinde alanın endüstriyel kimliği, semtin sosyal ve ekonomik yapısı gibi kriterler göz önünde bulundurulmakta, bu bağlamda fayda sağlayacak fonksiyonlar önerilmesi hedeflenmektedir.

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden kullanımında, Cumhuriyet döneminde ülkemizin cam sektöründeki sembolü olan fabrika alanının eskiden olduğu gibi yeniden cam temalı fonksiyonlarla değerlendirilmesi önerilmektedir. Bu kapsamda alan için ilk olarak ülkemizin içinde bulunduğu Anadolu coğrafyasının uzun soluklu camcılık serüvenini anlatacak olan Camcılık Müzesi, Beykoz'daki 200 yıllık el imalatı camcılık geleneğini devam ettirmek amacıyla Cam Atolyeleri, bu geleneği gelecek nesillere aktarabilmek amacıyla Cam Eğitim Alanları gibi fonksiyonlara yer verilmesi önerilmektedir. Bunların yanı sıra bölgede son dönemde artmaya başlayan eğitim tesisleri ve genç nüfus potansiyelinden ötürü Eğitim Kompleksi, bu bölgeyi ziyaret edecek kimselerin burada konaklamaları amacıyla Konaklama Birimleri, ziyaretçilerin Paşabahçe semtinde üretilen el imalatı ürünleri satın alabilecekleri Satış Mağazası, alanı ziyaret edecek ziyaretçiler ve semt halkının faydalanabileceği Restaurant, Cafe ve Alışveriş birimleri gibi fonksiyonların alanda yer alması önerilmektedir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise fabrika alanı için geliştirilen yeniden kullanım önerisi değerlendirilmektedir. Çalışmada Paşabahçe Cam Fabrikası'nın sahip olduğu sosyal, fiziksel ve ekonomik değerleri göz önünde bulundurularak, belirli koruma ilkeleri doğrultusunda alanın endüstriyel miras değerinin sürdürülmesinin mümkün olduğu sonucuna varılmıştır.

BENEFITTING FORMER INDUSTRIAL PLACES IN COASTAL AREAS: A REUSE SUGGESTION FOR PAŞABAHÇE GLASS FACTORY

SUMMARY

Along with the Industrial Revolution, many changes in the structure of production and cities have been experienced. Due to the dominant factor in production method became machines instead of human being, in many developed country, UK being in the first place, migration from rural areas to cities has experienced. In this period, industrial facilities have preferred urban centers and coastal areas as a settlement.

By the middle of the 20th century, service-based economy has been observed and education, culture and knowledge-based developments have begun to emerge. During this period, industrial facilities which are located in urban centers and coastal areas moved to different areas due to format change in the production type and the effect of cheap labor. In this context, industrial facilities which are located in urban centers and coastal areas became dysfunctional and the fact of re-use these areas began to grow.

Located in the urban centers and coastal areas for use in industrial structures demolished and the new city regulations attracted the attention of society, from the 1970s industrial heritage and industry has led to the emergence of concepts such as archeology. Pulling down Industrial facilities which are located in urban centers and coastal areas and using their lands in landscaping of city called attention of society and have led to the emergence of concepts such as Industrial heritage and industrial archeology beginning from 1970's.

Today, the entire production process of industrial structures and the components of this structure are subject to the work of international organizations such as DOCOMOMO and TICCIH. Especially, in the countries which have completed their industrial developments such as UK, Germany and USA, the works which are intended for protecting industrial areas and reuse of them have been carried out for a long time.

In the historical process, in our country most of the industrial facilities have chosen to Istanbul because of its potential as a site of establishment. Most of the industrial facilities which are situated in Istanbul are located in coastal areas. These industrial facilities which are located in coastal areas have lost their function due to information society and effect of service based economy. In 1990's by force of industrial heritage and industrial archeology concepts which have been came to fore in our country, some of these industrial areas which are located at coastal areas of Istanbul are rehabilitated and reused. Despite this positive picture in recent years, some industrial facilities have been left inert after termination of their activities.

Paşabahçe Glass Factory which is discussed in this study is one of these industrial facilities which have been left inert. The factory which is one of the facilities

established by state in the republic period increased its production until 1800's, after this date, dislocated its productive activities to different locations and entered the period of closing. The factory which has terminated its productive activities since 2002 and its area have been left inert until today. There are physical problems in the facilities which are located in the factory which is used as warehouse today. In addition to physical problems seen at the factory, Social problems have been occurred for the people who live in that area. There is a need of a holistic protection approach for the factory which is located in Bosphorus and has an important area extending parallel to the sea.

This study which aims to authenticate the values of Paşabahçe Glass Factory which appears as an important facility of republic period and has an important place in glass sector in our country and bring forward a proposal for reuse of its area, consists of four sections.

In the first part of the study, the purpose, scope and method of the study are described.

Following this section, the process of industrialization in Europe and in Turkey are examined, industrial conversion processes along the coast are discussed. When analyzing the transformation of coastal areas, importance of coastal areas, using for industrial purposes, and the abandonment periods of coastal areas are included, then, reuse of industrial facilities which are located in coastal areas are analyzed and the concepts such as industrial heritage and industrial archeology are defined, then the organizations which are intended protecting industrial heritage and their activities are discussed.

In this sense, industrial facility samples in the World and our country where are located in coastal areas are analyzed. In this context, in the world literature, Bankside Power Station's transformation to Tate Modern, Van Nelle Factory's transformation to Van Nelle Design Factory are discussed; in our country Lengerhane and Hasköy Dock's transformation to Rahmi M. Koç Museum, Sütluçe Slaughter House's transformation to Haliç Congress and Culture Center and Kocaeli Seka Factory's transformation to Sekapark are discussed.

In the third part of the study, firstly, Beykoz where Paşabahçe Glass Factory is located, as well as addressing the general features, industrial development process in Beykoz and the industrial facilities located in Beykoz are discussed. In this context, as samples of industrial facilities located in Beykoz; Paper Factory, Beykoz Leather and Shoe Factory, Paşabahçe Sperm Candle Factory, Paşabahçe Tekel Distillery and Glass Factory are discussed.

Afterwards, reuse of Paşabahçe Glass Factory is proposed. In this context, firstly, in order to define essential values of the factory and its environment, location of the factory area and access, development process of Paşabahçe Glass Factory and the facilities which are located in the factory and around it are discussed.

Accordingly, after the general characteristics of the area are defined, a survey in order to identify social values and the data obtained from interview with former Paşabahçe Glass Factory workers and ideas of local people about the factory, and what kind of demands they have in case the factory is reopened are discussed. As a result of the survey and interview which have been performed in the area, participants primarily demanded reuse of factory land should provide economical

benefit. Participants demanded factory land should be used for education, tourism, museum, hotel etc. purposes.

Recommendations for reuse are proposed for Paşabahçe Glass Factory by analyzing old samples in literature which shows reuse of industrial areas besides the physical and social analyses. In determining the functions which take place in reuse of the area, industrial identity of the area, social and economical structure of the area are considered and in this context, suggesting useful functions is aimed.

It is suggested Paşabahçe Glass Factory area which is a symbol name of glass producing in republic period to be utilized for glass themed functions as it used to be. In this context; it is suggested to have functions such as a glasswork museum which tells the long winded glassier story of the Anatolia including Turkey, Glass Workshops in order to continue 200 year long handmade glass tradition in Beykoz, Glass Education Points in order to transfer this tradition to the next generations. Besides, an Education Complex due to recently increasing education complexes and potential young population, hospitality units in order to visitors to stay, sales shops visitors can buy glassware products which are produced in Paşabahçe and also restaurants, cafes, shopping units which locals and visitors can use are suggested in this area.

In the fourth final section, reuse suggestion for the factory land is discussed.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin alet dönemi ile birlikte en önemli dönüm noktalarından biri olan endüstrileşme dönemi, birçok yeniliği de beraberinde getirmiştir. Başta İngiltere olmak üzere gelişmiş batı ülkelerinde 18. yüzyılın ortalarında meydana gelen Endüstri Devrimi ile birlikte üretim tarzı değişmiş; aletlerin yardımı ile yapılan geleneksel tarzda üretim, makinelerin katkısı ile seri ve hızlı bir üretim tarzına dönüşmüştür. Ticari ağ ve ulaşım imkanlarının da geliştirilmesiyle endüstrileşme kavramı, tüm dünyada gelişmişlik seviyesi ile eş anlamlı bir şekilde kullanılmaya başlamıştır.

1970'lerden sonra ise hızlı gelişen tekniklere uyum sağlayamayan endüstri alanlarının bir kısmı üretilen ürün grubunu değiştirerek ayakta tutunmaya çalışmıştır. Diğer endüstri tesislerinin üretim faaliyetleri şehrin banliyölerine ya da ucuz iş gücünün olduğu bölgelere desantralize edilmiş, büyük bir kısmı ise kapatılarak terk edilmiştir. Kıyı ve kent merkezlerindeki endüstri yapılarının yıkılarak yeni kent düzenlemelerinde kullanılması toplumun tepkisini çekmiş, 1970'li yıllardan itibaren endüstriyel miras ve endüstri arkeolojisi gibi kavramların doğmasına sebep olmuştur.

Günümüzde endüstri yapıları ve bu yapıların tüm üretim sürecine ait bileşenler, TICCIH ve DOCOMOMO gibi uluslararası örgütlerin çalışmalarına konu olmaktadır. Özellikle sanayi gelişimlerini tamamlamış İngiltere, Almanya ve Amerika gibi ülkelerde alan ve yapı ölçeğinde endüstri alanlarının korunması ve yeniden değerlendirilmesine yönelik çalışmalar uzun bir dönemden beri yapılmaktadır. Ülkemizde ise endüstri alanlarının korunması olgusu 1990'lı yıllarda gündeme gelmiş ve bu alanda önemli aşamalar katedilmiştir.

Cumhuriyet döneminde devlet eliyle kurulan önemli endüstri tesislerinden biri olan Paşabahçe Cam Fabrikası kısa zamanda büyük gelişme göstermiş, fabrikanın kurulduğu bölgeye göç hareketlerine sebep olmuştur. Fabrika, kurulduğu dönemle birlikte çevre semtlerde yapılaşmalar meydana gelmiş ve bölgenin sosyoekonomik karakteri şekillenmiştir. 1980'li yıllarda kuruluş alanı sorunu yaşayan fabrika;

kurulduğu alanın, fiziksel olarak daha geniş alanlara yayılma ihtiyacını sağlayamadığından fabrikanın kent dışına taşınması gündeme gelmiştir. Fabrikanın üretim faaliyetleri 2002 yılına kadar kent dışında yer alan Şişecam fabrikalarına aktarılmasının ardından Paşabahçe Cam Fabrikası kapatılmıştır.

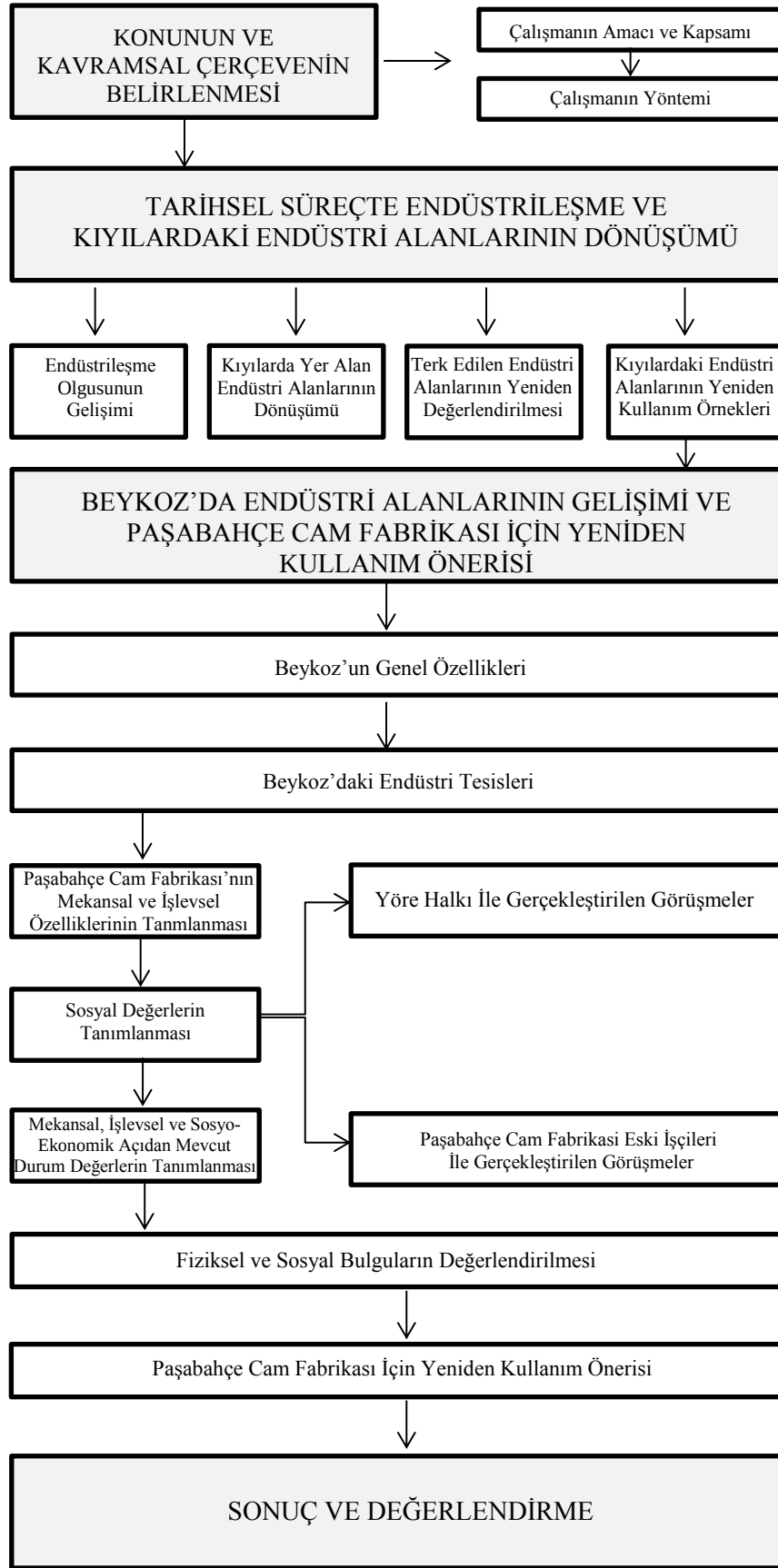
2002 yılından beri terk edilen alanda cumhuriyet dönemi cam sektöründe önemli bir yeri olan ve kent belleğinde yer etmiş fabrika yapıları yer almaktadır. Bu alanın endüstriyel miras kapsamında ele alınıp, yapılarının ve üretim süreçlerinin koruma altına alınması gerekmektedir. Ayrıca fabrika ve bulunduğu alan ele alınırken semt bütününde fiziksel ve sosyo-ekonomik değerlerin gözönünde bulundurulması gerekmektedir.

1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma, tarihsel anlamda sanayileşme sürecinin önemli tanıkları olmuş ve kentlilerin belleklerinde önemli bir yer tutmuş olan endüstriyel alanların dönüşümünü ele almaktadır. Türkiye tarihinde gerek endüstriyel anlamda gerekse de ülke içinde cam sektöründe önemli ölçekte üretim faaliyetleri gerçekleştiren Paşabahçe Cam Fabrikası kolektif belleklerdeki yerini hala korumaktadır. Ancak kapandığı zamandan günümüze kadar olan süreçte bu fabrikanın ve içinde bulunduğu alanın yeniden değerlendirilmesi konusunda herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Çalışma ilk olarak kıyılarda yer alan eski endüstri alanlarında yaşanan dönüşüm sürecini irdelemeleyi hedeflemektedir. Bu noktada ülkemizde kıyılarda yer alan endüstri tesislerinden biri olan Paşabahçe Cam Fabrikası konu edinilerek, bu alanın yapı ve bölge ölçeğinde var olan sorunlarının ele alınması ve fiziksel, kültürel ve sosyal değerlerinin saptanması doğrultusunda alan için yeniden kullanım önerisi sunulması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın kapsamını ilk olarak dünyada ve ülkemizde endüstrileşme süreci, kıyıların endüstri amaçlı olarak kullanım ve terkedilme süreçleri, endüstri alanlarının dönüşümünü ele alan endüstriyel miras ve endüstri arkeolojisi kavramlarının incelenmesi ve konunun kavramsal boyutunun ele alınması oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmada; dünyadan ve ülkemizden örneklere yer verilerek konunun bilimsel ortamda yaklaşım biçiminin incelenmesi ve bu incelemeler doğrultusunda çalışma alanı için yeniden değerlendirme önerisinin sunulması gerçekleştirilmektedir (Şekil 1.1).

Şekil 1.1 : Çalışmanın kapsamı.

1.2 Çalışmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında; literatür çalışması, arşiv taraması, anket, kişisel iletişim ve yerinde inceleme yöntemleri kullanılmıştır. Kavramları tanımlamak ve örnekleri incelemek amacıyla literatür çalışması gerçekleştirilmiştir. Konu ile ilgili literatürde yer alan örnekleri incelemek amacıyla kitaplar, süreli yayınlar ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Konu ile ilgili plan raporları, 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu ve kanunun alanla ilgili bölümü incelenmiştir. İstanbul Ticaret Odası, İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Şişecam Belge Bilgi Merkezi gibi kurumların arşivleri taranmıştır. Konu ile ilişkili olan Prof. Önder Küçükerman ve Şişecam eski genel müdürü Doğan Arıkan ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Alanın fiziksel değerlerini tespit etmek için analiz çalışmaları gerçekleştirilmiş ve alanda fotoğrafla belgeleme yapılmıştır.

Paşabahçe Cam Fabrikası ve çevresinin sosyal değerlerini tanımlamak amacı ile semt sakinleri ile anket çalışması ve Paşabahçe Cam Fabrikası eski işçileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Alanda gerçekleştirilen anket çalışmasında ilk etapta katılımcıların sosyo-ekonomik özellikleri belirlenmiş, katılımcıların Paşabahçe semti ile olan ilişkileri saptanmıştır. Anket çalışmasının diğer bölümünde ise fabrika alanının yeniden canlandırılmasında ve önerilecek yeni fonksiyonların belirlenmesinde katılımcıların görüşlerinin alınmasına çalışılmıştır. Paşabahçe Cam Fabrikası eski işçileri ile fabrikanın sosyal ve ekonomik açıdan önemini belirlemek ve fabrikanın yeniden değerlendirilmesi konusunda düşüncelerini saptamak amacıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Anket ve görüşmelerin değerlendirilmesi sonucu elde edilen veriler, fabrika alanının yeniden kullanılması için önerilen fonksiyonların belirlenmesinde ölçüt kabul edilmiştir.

2. TARİHSEL SÜREÇTE ENDÜSTRİLEŞME VE KİYILARDAKİ ENDÜSTRİ ALANLARININ DÖNÜŞÜMÜ

2.1 Endüstrileşme Olgusunun Gelişimi

Endüstrileşme, dilimizde sanayileşme ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu bağlamda kavram; “ana malın teknolojik düzeyinin yükselmesi ve böylelikle emeğin verimliliğinin artırılması” anlamına gelmektedir (Hançerlioğlu, 1986). Bu bölümde Avrupa ve Türkiye’nin endüstrileşme süreci irdelenecektir.

2.1.1 Avrupa’da endüstrileşme süreci

Endüstri çağı insanlık tarihi boyunca alet çağı ile birlikte gelen en önemli iki dönemden biridir. Bu dönemlere günümüzde bilgi çağı da eklenmiştir. Endüstri öncesi toplumlarda üretim, ağırlıklı olarak canlı enerji kaynaklarına bağımlı olmuştur. Canlı enerji kaynaklarının etkisini artırmak için makara, tekerlek, çark, manivela, çekiç gibi basit makineler kullanılmıştır. Her biri kendi loncasına bağlı olan bakırcı, gümüşçü, ipekçi, kuyumcu gibi mesleklerin olduğu bu dönemde üretimin baş aktörleri zanaatkârlardır. Zanaatkârlar bir ürünün ham maddesini alıp son ürün meydana gelinceye kadar üretimin her aşamasında rol alarak ürün bazında uzmanlaşmışlardır (Sjoberg, 1960)

Endüstri öncesi kentlerin birçoğunun nüfusu 10.000’in altında olmuştur. Bu kentler ekonomi ve ticaret gibi işlevlerden ziyade dinsel ve yönetsel özellikleriyle ön plana çıkmışlardır. Bu dönemde kentlerde ticaret ve zanaatla azınlıklar ve aşağı sınıflar ilgilenmişlerdir. Toplumun varlıklı ve seçkin kesimi şehrin iç kısımlarında yaşarken; fakir kesim ise kentin çeperlerine yerleşmişlerdir (Keleş, 2010).

Endüstri devrimi yaygın sanının aksine bir anda gerçekleşmemiştir. Devrimi meydana getiren birçok etken bulunmaktadır. Bunlardan biri 16. yüzyılda gerçekleşen ekonomik gelişmelerdir (Allen, 2006). Endüstri devrimini oluşturan diğer sebepler incelendiğinde ise bu sürecin daha da öncelere dayandığı söylenebilir. Endüstri uygarlığı beş yüz yıllık bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Bu gelişim

sürecinin önemli aşamaları; eski Hristiyan kentlerini ortadan kaldıran Rönesans, kâr etmeyi ana hedef haline getiren ve Hristiyanlara bankacılık yapma hakkı tanıyan Protestanlık ve aristokrasinin elinde bulunan gücün Fransız Burjuvazisine geçmesini sağlayan 1789 Devrimi'dir (Ragon, 2010).

Endüstri Devrimi'nin gerçekleştirilmesindeki en büyük rolü şüphesiz Britanya oynamıştır. Bu rolde Britanya'nın içinde bulunduğu ekonomik koşullar oldukça etkili olmuştur. Britanya'da o dönemde ücretler diğer ülkelere göre daha yüksek, enerji fiyatları daha ucuzdur. Bu finansal altyapı 18. yüzyılda gerçekleşen teknolojik atılımlar için uygun ortamı sağlamıştır. Britanya'da buhar makinesinin icadıyla başlayan endüstri devrimi başta Britanya olmak üzere tüm kıtada önemli ekonomik gelişmelere yol açmıştır (Allen, 2006).

Endüstrinin gelişmesiyle birlikte, önceleri basit makineler aracılığı ile gerçekleşen ürün bazında uzmanlaşmanın yerini karmaşık makineler aracılığıyla oluşan süreç bazında uzmanlaşma almıştır. Bu dönemde geliştirilen makineler birçok insanın yapabileceği bir işi tek başına kısa bir zaman diliminde gerçekleştirmiştir.

Endüstri devriminde gerçekleştirilen büyük icatlar, yaşanan gelişmelerin baş aktörleri olmuşlardır. Kay'ın atkı mekiği, Arkwright'ın dokuma tezgâhı, Cartwright'ın ip eğirme makinesi dokuma endüstrisinde gerçekleşen önemli icatlar olmuştur. Darby'nin demiri eritmek için kömür kullanımı, Cort kardeşlerin demiri saflaştırmak için geliştirdikleri yöntemler ise demir endüstrisinin gelişmesine ciddi ölçekte katkıda bulunmuştur. Newcomen motoru ve Watt'ın buhar motoru endüstrinin tüm alanlarını etkilemiş, erken 19. yüzyılda demiryollarının gelişmesine katkı sağlamıştır (Hawke, 1993).

1769 yılında hidrolik iplik makinesinin icadıyla beraber tek bir makine o dönemde elle çalışan iki yüz makine kadar iş gerçekleştirmekteydi. Buharlı makinelerin icadı ile kırsal alanda yer alan iplik fabrikaları ve küçük sanayi şehirlere gelmiş ve böylelikle işçiler de topraklarından koparılmıştır (Ragon, 2010).

Endüstri devrimi kentler üzerinde de birçok değişime yol açmıştır. Devrim, yeni ve çok hızlı gelişen küresel sistemin aktörleri olan Manchester, Essen, Dortmund ve Lille gibi endüstriyel kentleri ortaya çıkarmıştır (Thorns, 2004). Bu kentler, ticaret ve sanayi özellikleriyle ön plana çıkmışlardır (Keleş, 2010). Gelişen ticaret şehirleri

sonucu ortaçağ şehirleri çökmüş ve yeni bir sınıf olan şehir proletaryası oluşmuştur (Ragon, 2010).

Endüstri devrimiyle beraber gelişen kentlerde, fabrikaların çevrelerinde genellikle apartman tarzında konut alanları oluşturulmuş, çalışma amacı ile kırdan gelen insanların oluşturduğu yoğun nüfus bu alanlarda toplanmıştır. Olumsuz fiziksel koşullar altında yaşayan bu insanlar, yeni çevresel koşullardan kaynaklanan bazı hastalıklara yakalanmışlardır (Thorns, 2004).

18. ve 19. yüzyılda endüstrileşmede yaşanan gelişmeler, sosyal anlamda mukayese edildiğinde ise; 18. yüzyılda tarım, ticaret ve endüstri arasındaki çatışmayı, 19. yüzyılda ise işçi ve işveren arasındaki mücadeleyi temsil ettiği belirtilmektedir (Tunzelmann, 1993).

Britanya’da tekstil aşamasının sınırlarına ulaşması ile sanayileşmenin yeni bir dönemi vücut bulmuştur. Bu dönemde kömür, demir ve çeliğe dayanan yatırım malları endüstrisine yönelinmiştir (Hobsbawm, 2003).

Avrupa’da 20. yüzyılla beraber yaşanan ekonomik gelişmeler, birçok alanda değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde küçük ölçekli aile şirketlerinin yerini, önceleri ulusal ölçekli olan, daha sonraları ise çok uluslu hatta küresel ölçekli olan yeni şirketler almıştır. Bu dönemde üretim sistemindeki başat etmen ‘fordizm sistemi’ olmuştur. Fordizm, montaj hattı şeklinde üretim gerçekleştiren büyük ölçekli ve kitlesel üretime dayanan, standartlaşmış mallar üreten bir sistemdir. Bu sistemde işçiler belirli bir iş bölümü dâhilinde, üretimin sadece bir bölümünde görev almışlardır. (Thorns, 2004).

Fordizm sisteminin dönüm noktası ise II. Dünya Savaşı olmuştur. II. Dünya Savaşı’ndan önce Amerika dışında yavaş bir şekilde gelişim gösteren bu sistem, 1940’tan sonra Avrupa’ya güçlü bir şekilde yerleşmiştir. Fordizm sistemi savaş sonrası dönemde Marshall yardımları ya da çeşitli politikalarla gelişip, yayılmıştır (Harvey, 1996).

II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde endüstrileşmiş ülkeler, savaş sonrası iyileşme ile meşgul olurlarken, ekonomik açıdan geri kalmış ülkeler ise endüstrileşmiş ülkelerle aralarında oluşan yaşam standartları uçurumunu kapatmak için çaba göstermişlerdir (Hawke, 1993). 20. yüzyılın ikinci yarısında küreselleşmenin etkileri ve bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle beraber şirketler,

toplam kârlarını arttırmak için üretim alanlarını işgücü maliyetinin düşük olduğu ülkelere ya da kıtalara kaydırmışlardır. Birçok kapitalist toplumda hizmet esaslı ekonomik gelişmeler gözlemlenmiştir. Bunların yanı sıra yeni bir eğilim ortaya çıkmış, üretim özelliklerine sahip olmayan eğitim, kültür ve bilgi temelli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır (Perevozchikova, 2001).

Bu dönemde 20. yüzyılın başında görülen standartlaşmış, kitlesel üretimi esas alan üretim sisteminin yerini, ağırlıklı olarak talep sonucu oluşan, tüketici merkezli, esnek bir üretim almıştır (Thorns, 2004). Fordizm dönemi sonrası oluşan gelişmeleri Tümertekin ve Özgüç (2005) şu şekilde tespit etmişlerdir:

- Sanayi geçmişi olmayan ya da çok az olan bazı alanlarda ileri teknoloji kompleksleri veya “mekânsal yenilik kompleksleri” oluşturulmuştur. İngiltere’de M4 Koridoru, İskoçya’da Silicon Glen ve Almanya’da Bavyera bu yeni üretim alanlarına örnek olarak gösterilebilir.
- Sanayide “anında imalat” denilen türde yeni üretim yöntemleri ortaya çıkmıştır. Üretim sürecinde başat etmen olarak rol oynayan Ar-Ge, ürün tasarımı ve geliştirilmesi, pazarlama eylemleri evlerde gerçekleştirilirken; gerçek üretim aşaması dışarıdan anlaşmalı yarı-bağımlı küçük ya da orta ölçekli firmalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Sanayide gerçekleşen bu örgütlenme modeli gerek teknik, gerek toplumsal ve mekânsal iş bölümümünde kalite açısından büyük değişimleri de beraberinde getirmiştir.
- Sanata dayalı esnek üretim alanları artmıştır. İtalya’da giyim eşyası, makine imalatı ya da özelleşmiş gıda alanları, İsviçre’nin eski sanat sanayisinde gerçekleşen gençleşme hareketi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.
- Düşük derecede becerili ve istikrarsız faaliyetlerden son derece kalifiye “ileri teknoloji” sanayi ve hizmetlere kadar değişen geniş aralıkta yeni toplumsal-örgütsel yapılar oluşmuştur. Bu gelişme yeni dönemde çok geniş bir kutuplaşma ve eşitsizliğin artması sonucunda yeni bir toplumsal ve mekânsal tabakalaşmayı da beraberinde getirmiştir.

2.1.2 Türkiye’de endüstrileşme süreci

2.1.2.1 Osmanlı İmparatorluğu dönemi

Türkiye’de endüstrileşme dönemi incelendiğinde, bu sürecin Osmanlı dönemine kadar gittiği gözlemlenmektedir. Osmanlı İmparatorluğu kuruluşundan itibaren dengeli bir yerleşime ve dünyada o dönemde var olan sanayi dallarına sahip olmuştur. Gelişme döneminde ise dönemin sanayisi, tüm ihtiyaçları karşılamamanın yanı sıra bazı kalemlerde de ihracat gerçekleştirebilecek potansiyele sahip olmuştur (Ayan, 1982). Tüm sanayi ürünleri İmparatorluk toprakları içinde önemli ölçüde karşılanmış; özellikle dokumacılık, çinicilik, gemi ve silah yapımı gibi alanlarda ilerlemeler kaydedilmiştir (Çakmakçı, 1989).

Osmanlı İmparatorluğu’nda ekonomik faaliyetler büyük ölçüde devlet kontrolü altında yapılmıştır. Endüstriyel üretim devlet kontrolü altında loncalarda gerçekleştirilmiş, loncalar ise üyelerine çeşitli ahlak kuralları aşılama ile birlikte mesleğin saygınlığını koruyup, haksız rekabeti engellemişlerdir. Lonca idaresinin kontrolü altında hammaddeler işyerlerine getirilmiş ve satılmıştır. Lonca bünyesinde üretim yapan işyerleri genelde mahalli ihtiyaçları karşılar; ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretim yapan tesisler, lonca sisteminin dışında yer almışlardır. Devlet, ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla içlerinde çok sayıda işçinin çalıştığı büyük imalathaneler kurmuştur (Önsoy, 1988).

Osmanlı Dönemi’nde gerçekleşen endüstrileşme süreci genel itibarıyla iki aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki; geleneksel üretim tarzının egemen olduğu dönem, diğeri ise; endüstri devriminin etkisiyle geleneksel üretimin zarar gördüğü, yenileşme düşünceleriyle batılı endüstriyel üretim tarzının esas alındığı 19. yüzyıl ve sonraki dönem olmuştur. Endüstrileşme girişimlerine 18. yüzyılda başlayan Osmanlı İmparatorluğu’nda 1703 ve 1777 yıllarında sırasıyla İstanbul ve İzmit’te Çuha (kumaş) fabrikaları kurulsa da, bu ilk girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Bozdemir, 2011).

19. yüzyılda ise devlette büyük endüstri kurma fikri hâkim olmuş bu amaçla birçok fabrika kurulmuştur. Devlet eliyle gerçekleştirilen bu tesisler “Fabrika-ı Humayun” olarak nitelendirilmiştir. Beykoz Kâğıt Fabrikası, Eyüp’te İplik Fabrikası, Feshane-i Amire ve Bulgaristan İslimiye’de kurulan fabrikalar; Tanzimat’a kadar devlet eliyle kurulan fabrikalardan bazılarıdır (Şekil 2.1) (Bozdemir, 2011).

Şekil 2.1 : Beykoz Kağıt Fabrikası (İTO, 2011).

1838 yılında imzalanan Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması ile birlikte endüstrileşmede farklı bir boyuta girilmiş, devletin ticaret üzerindeki kontrolü kısmen zayıflamıştır. Bu anlaşma serbest ticaret esaslarını temel almış ve ülkeyi İngiltere'ye karşı açık bir pazar haline getirmiştir (Ayan, 1982). O döneme kadar Osmanlı Devleti; kapitülasyonlarla yabancı ülkelere bir takım imtiyazlar tanımış olsa da koyduğu bazı sınırlamalarla piyasayı kontrolü altında tutmuştur. Devlet, iç piyasada darlık yaşanan pamuk, ipek ve bakır gibi hammaddelerle, hububatın ihraç edilmesini yasaklamış, dışarıya satılan mallara yüksek gümrük vergileri koymuştur. Bunların yanı sıra devlet, bazı önemli malların hem alımını hem de satımını tekeli altında tutarak fiyatlardaki büyük değişimi önlemiştir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu toprakları, imzalanan bu anlaşmayla açık bir pazar haline gelmiş ve bu yüzden Avrupa'nın ucuz ve kaliteli ürünleri Osmanlı pazarlarında yerli ürünlerle rekabet ederek Osmanlı iç pazarını zor durumda bırakmıştır (Önsoy, 1988).

Osmanlı Devleti genel itibarı ile bu sanayi hamlelerini gerçekleştirmiş olmasına rağmen uzun vadede sanayileşme konusunda başarılı olamamıştır. Ayan (1982), sanayileşme alanındaki başarısızlığın temel sebebinin Avrupa'da gerçekleşen toplu üretim ve makineleşmeye karşı Osmanlı'nın karşı koyamaması olmadığını belirtip, Osmanlı'nın sanayileşememesinin nedenlerini şöyle izah etmektedir:

- Sanayileşememenin ilk sebebi, Osmanlı toplumunun iç yapısındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Osmanlı'daki idari düzeneğin merkezi ve despotik olmamasının yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nun devamlı büyümesi varsayımı, sanayileşmeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Devlet

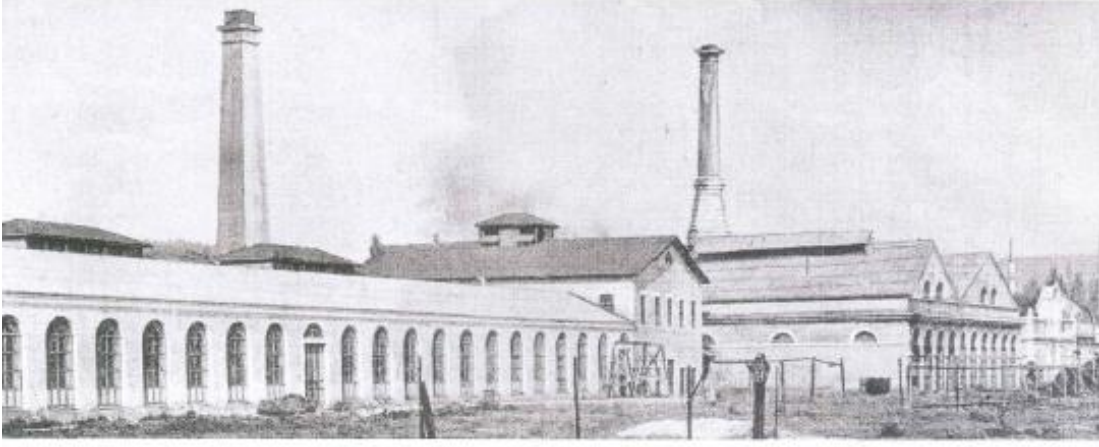
büyük toprakların siyasal bütünlüğünü korumak ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı toprak bütünlüğünü muhafaza etmek amacıyla sayıları 16. yüzyılda 12.000 ve 18. yüzyılda 400.000 olan Yeniçeri ordusunu beslemek zorunda kalmıştır.

- Devletin idari sisteminde yaşanan kuvvet dağılımının zaman zaman biçim değiştirmesi sanayileşmeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu hipoteze göre ülke 18. yüzyılda mahalli otoriteler tarafından yönetilir duruma gelmiş, bu durumdan dolayı kırsal kesim ezilmeye başlamış ve kentlere göç başlamıştır. Bu göç, özellikle İstanbul ve diğer büyük şehirlere doğru gerçekleşmiştir. Kentlerde bu dönemlerde nüfus oldukça artmış, yeni gelenler iş bulamamış ve günümüzdeki işportacılık gibi mesleklere benzer iş alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.
- Sanayileşmenin gerçekleştirilememesinin en önemli sebeplerinden biri ise kapitülasyonlardır. Osmanlı Devleti ilk kez 1535 yılında Fransa'ya karşı kapitülasyonlar vermiş; bunu 1569, 1581, 1597, 1614 ve 1740 yıllarında verilen kapitülasyonlar izlemiştir. Özellikle 1740 yılından sonra yabancı devletler Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ticaret yapma fırsatını elde etmişlerdir. Bu durum ise, Osmanlı Devleti'nin Batı Kapitalizmi karşısında yarı sömürge durumuna düşme sürecini hızlandırmıştır.

Ülkede dış pazarların etkisi sonucunda sanayi üretiminde büyük azalmalar gerçekleşmiştir. Bursa'da 18. yüzyılda ipek işleyen tezgâh sayısı 2000 iken bu rakam 1847'de 70'e düşmüş, bunun yanı sıra İstanbul ve Üsküdar'da kumaşçı tezgâhları 2750'den 25'e, kemhacı (ipek kumaş dokuyan kimse) tezgâhları 350'den 4'e, yastıkçı tezgâhlarının sayısı ise 60'tan 8'e inmiştir (Tekeli, 1972).

Osmanlı İmparatorluğu bütün bu olumsuz tabloya rağmen sanayileşmeden vazgeçmemiştir. Bu dönemde devlet eliyle bir takım sanayi kolları kurulmuştur. Bu dönemde dokuma sanayiinde (Feshane, Karamürsel, Hereke, Zeytinburnu), harp sanayiinde (barut fabrikası, fişekhane, tophane, tersane), maden çıkarma sanayiinde (Ergani bakır madeni, Bolkar dağı ve Gümüşhacıköy gümüşlü kurşun madenleri, Eskişehir lüle taşı madeni), deri sanayiinde (Beykoz fabrikası) fabrikalar kurulmuştur (Şekil 2.2). Fabrikaların ülke içinden sağlanan hammadde türüne göre kurulmaları

dikkat çekmektedir. Fakat bu fabrikalar devlete ağır bir yük getirdiklerinden dolayı kalıcı olamamış ve bir süre sonra faaliyetlerine ara vermişlerdir (Tümertekin,1969).

Şekil 2.2 : Feshane Dokuma Fabrikası, 19. yüzyıl (İTO, 2011).

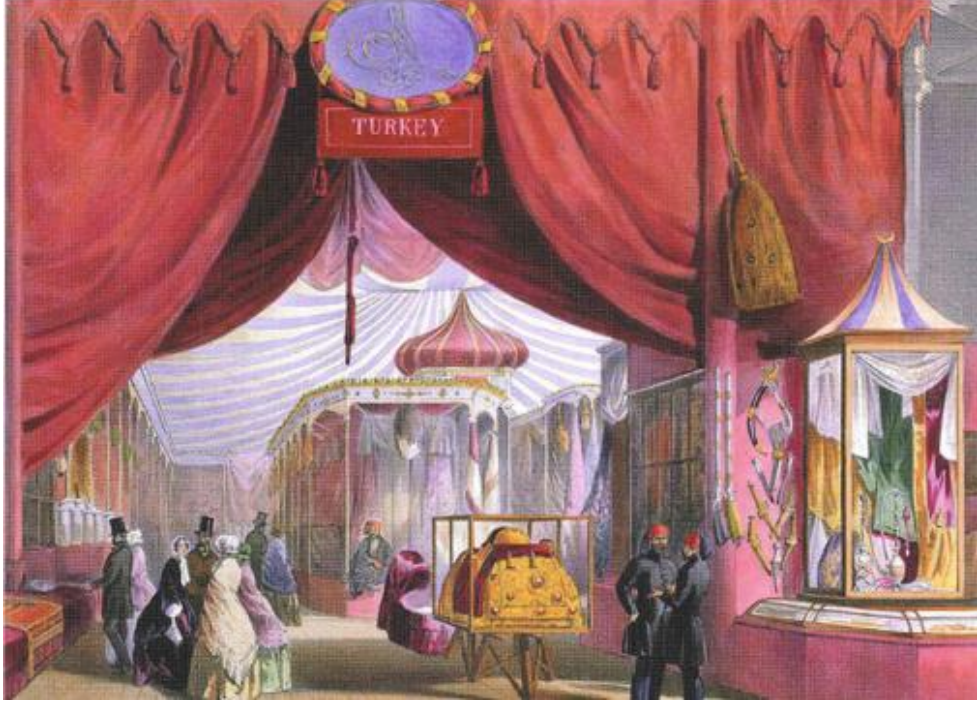
1840-1860 arası yıllarda, devletin ihtiyacı olan ürünleri imal etmek için kurulan birçok fabrikanın sanayileşme konusunda yeterli başarıya ulaşamaması sonucunda Osmanlı devleti sanayileşmeye yönelik bir takım önlemler almıştır. Önsoy (1988) o dönemde alınan önlemleri şu şekilde sıralamaktadır:

- İthal edilen ürünlere uygulanan gümrüğün arttırılması,
- Üreticilerin sorunlarını tespit etmek ve üretilen malların kalite ve çeşitlerini görmek amacıyla İstanbul’da bir sergi açılması,
- Islah-ı Sanayi Komisyonu’nun kurulması,
- İstanbul Sanayi Mektebi’nin açılmasıdır.

1861 yılıyla beraber yeni ticaret anlaşmaları gerçekleştirilmiştir. % 5 olan ithal gümrüğü 1862 yılında % 8’e çıkarılmıştır. Bu gelişme, devletin iç pazarını dışarıdan gelecek rekabet tehlikesine karşı güçlendirmiştir (Bozdemir, 2011).

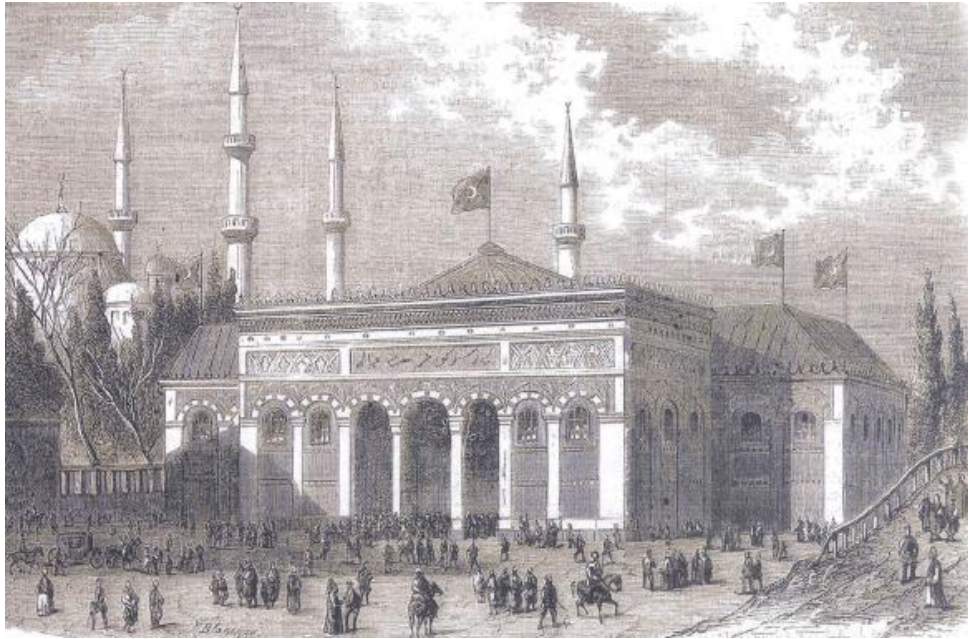
Osmanlı Devleti, esnafını kalkındırmak amacıyla uluslararası sergilere katılmıştır. Bu amaçla ilk olarak 1851 yılında Londra I. Uluslararası Sergisine katılmıştır (Şekil 2.3). Bu sergiyi 1855’teki Paris Uluslararası Sergisi, 1862’deki Londra II. Uluslararası Sergisi takip etmiştir. Tanzimat ve Islahat Fermanlarında vaat edilenlere uygun bir biçimde ülkede gerçekleşen tarım, sanat ve sanayi alanlarındaki hamleleri başta Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer devletlere göstermeyi amaçlayan bu sergiler sayesinde İmparatorluğun, endüstrileşmede yaşanan gerilemeye rağmen zengin bir

tarım ülkesi özelliklerinin yanı sıra dokumacılık ve bazı el sanatlarında eski gücünü koruduğu görülmüştür.

Şekil 2.3 : 1851 Londra Dünya Sergisi'nde Türkiye pavyonu (İTO, 2011).

Devlet, üretici ve işadamlarını bir araya getirerek temas kurmalarını sağlamak, üretilen mal ve çeşitlerini tespit etmek ve üretim sıkıntılarını görmek amacıyla ilk büyük uluslararası sergisini, Sergi-i Umumi-i Osmani'yi (1863 Uluslararası Osmanlı Sergisi) gerçekleştirmiştir (Şekil 2.4) (Önsoy, 1988).

Şekil 2.4 : Uluslararası Osmanlı Sergisi için inşa edilen sergi yapısı, 1863 (İTO, 2011).

Bu dönemde gerçekleşen bir diğer gelişme ise Islah-ı Sanayi Komisyonu'nun kurulmasıdır. Komisyon, daha sonra kurulacak olan sanayi ve ticaret odaları ile Tanzimat süreciyle birlikte önemini kaybeden lonca ve gedik sistemi arasındaki geçiş sürecinde yerli sanayiye korumayı ve geliştirmeyi hedeflemiştir. Böylelikle de kurum, küçük sanayi kollarını birleştirerek, şirketler kurulmasını sağlamıştır (Satış, 2012).

Buna bağlı olarak Osmanlı Devleti'nde sanayileşme politikasını geliştirmek için İstanbul Sanayi Mektebi kurulmuş ve 1868 yılında eğitime başlamıştır. Beş yıllık eğitim verilen bu okulda on üç yaşından küçük çocuklara demircilik, marangozluk, makinecilik, mimarlık, terzilik, kunduracılık, mücellitlik (ciltçilik) gibi sanatlar öğretilirken, otuz yaşının altındaki gençlere meslek öğrenme ya da var olan mesleklerini geliştirme gibi imkânlar sağlanmıştır (Önsoy, 1988).

Osmanlı Devleti'nde gerek 19. yüzyılda, gerekse de 20. yüzyılın başında endüstrileşme konusunda birçok atılım gerçekleştirilmesine karşın, ülkede endüstrileşme için gerekli ulaşım şebekesi, haberleşme tesisleri, finans kuruluşları gibi altyapıların oluşmaması ve ürünlerin satılacağı pazarların yanı sıra gerekli tekniğin ve bilgi birikiminin bulunmaması sebebiyle endüstrileşme hedefine istenilen düzeyde erişilememiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru sanayi ihtiyacının tamamı dış borçlanma ile sağlanmış, sanayi işletmeleri yabancı sermayeye bırakılmıştır (Çakmakçı, 1989).

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile 1923'te Cumhuriyet'in kurulması arasında kalan 15 yıllık periyodun büyük bir kısmı savaşlarla geçmiştir. Özellikle 1. Dünya Savaşı (1914-1918) sonrası ciddi toprak kayıpları yaşanmış, Osmanlı'nın belli başlı imalat merkezlerinin çoğu savaşla beraber pazarlarından ayrı kalmışlardır (Quataert, 2008).

Buna karşın bu dönemde sanayi açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle de 1913 yılında çıkarılan Sanayi Teşvik Kanunu'yla özel sektörü sanayiye çekmek için bir takım teşvikler sağlanmıştır. Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi sonucu dış etkenlerin baskın olduğu bir ekonomik yapı meydana gelmiştir. Almanların 1911'de Çumra Ovası için sulama projesi geliştirmeleri ve İtalyanların 1918'de Kuşadası limanını geliştirmeye çalışmaları bu etkileşime örnek olarak gösterilmektedir (Tekeli, 1972).

Savaş sonrası dönemde, savaşlarda kaybedilen topraklarda yaşayan ya da görev yapan birçok insan başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerine göç etmiş, ülkede sanayileşme faaliyetlerinde yer alacak nitelikli iş adamları ve çalışanların sayısı oldukça azalmıştır (Kazgan, 1981).

2.1.2.2 1920-1923 Dönemi

Cumhuriyet rejiminin temellerinin atıldığı bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye dokuma, deri, gıda ve toprak ürünleri konusunda basit imalathaneler ve küçük top-silah fabrikaları kalmıştır. Türkiye'de endüstrileşmede meydana gelen bu olumsuz tabloya yönelik ilk olarak Birinci Meclis Dönemi'nde bir Ekonomi Bakanlığı kurulmuş (1921) ve sanayi işyerleri sayımı gerçekleştirilmiştir. O dönemde ulusal sınırların dışında kalan İstanbul, Adana, İzmir ve Bursa gibi illerin hariç tutulduğu bu sayımda, 33.058 adet işletme ve 76.216 kişinin bu işletmelerde çalıştığı tespit edilmiştir (Çakmakçı, 1989).

2.1.2.3 1923-1933 Dönemi

Cumhuriyet sürecine geçilirken Osmanlı İmparatorluğu'ndan sanayi tesisi olarak Feshane, Bakırköy Bez Fabrikası, Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası, Hereke Kumaş Fabrikası'nın yanı sıra işçi sayısı 50'yi geçmeyen sabun, çimento, kiremit tuğla, zeytinyağı, un değirmeni, tabakhane gibi bir takım fabrikalar kalmıştır (Kazgan, 1981).

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Türkiye sanayileşmesinde hareketlenmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Cumhuriyet'in ilan edilmesinden kısa bir süre önce (17 Şubat – 4 Mart 1923) İzmir'de I. İktisat Kongresi'nde toplanılmış ve 10 yıllık “Liberal Dönem” başlatılmıştır. İzmir İktisat Kongresi'nde şu kararlar alınmıştır:

- Sanayinin korunması amacıyla teşvikler verilmesi ve yerli sanayinin korunması gerekmektedir.
- Yerli ürünlerin kara ve deniz yoluyla taşınmasında vergiler düşük tutulmalıdır.
- Sanayiciler için kredi konusunda teşvikler sağlanmalıdır.
- Teknik öğrenime önem verilmesi ve bu öğrenim biçiminin yaygınlaştırılması gerekir. Sanayi daha çok teknik eleman yetiştirmelidir (Günçe, 1972).

Bu dönemde özel teşebbüslerin yanı sıra sermaye ve üretimi desteklemeye yönelik kurumlar oluşturulmuş ve devlet yatırımların yanı sıra teşviklerde bulunmuştur. Bu on yıllık periyotta ülke genelinde bazı tesislerin ve kuruluşların açılışları gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde; Türkiye İş Bankası (1924), Sanayi ve Maadin Bankası (1925), Devlet İstatistik Enstitüsü (1926), Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi (1927), İktisad Vekaleti (1928), Gümrük Tasfiyesi Kanunu'nun çıkarılması (1929), Merkez Bankası'nın kurulması (1931) ve 12 ilde demir çelik fabrikalarının kurulması (1932) gibi gelişmeler meydana gelmiştir (Doğan, 2013).

Bu dönemde gerçekleştirilen en önemli gelişmelerden birisi Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Bu kanunla sermaye birikiminin artırılması ve özel girişimcilik aracılığıyla sanayileşmenin sağlanması amaçlanmış bu sebeple fabrikalara toprak verilmesi, vergi muafiyetlerinin sağlanması, taşıma indirimleri, üretim primleri gibi teşvikler sağlanmıştır (Çakmakçı, 1989). Teşvik-i Sanayi Kanunu kısa sürede olumlu gelişmeler sağlamıştır. 1923 yılında Türkiye'de sanayi tesislerinin sayısı 342 iken bu kanunun tesiriyle bu sayı 1473'e yükselmiştir (Tümertekin, 1969). Bu dönemde özel girişimcilik aracılığıyla sanayileşmeye gidilse de 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomi Buhranı, tarımsal üretimin önemli olduğu Türkiye'yi etkilemiş ve liberal-kapitalist döneme olan güveni önemli ölçüde zedelemiştir (Han, 1978).

Endüstrileşme sürecinde ana etken olarak rol oynayan özel kesimden beklenen verimin alınamamasına karşın bu on yıllık dönemde; imalat sanayiinde ciddi ölçekte gelişmeler yaşanmış, şeker ve çimento sanayilerinin kurulmasıyla Türkiye ekonomisi iki önemli imalat türü kazanmıştır. Bu dönemde ithal edilen şeker miktarı azalırken bu alanda üretim artışı sağlanmış, çimento ve dokuma alanlarında önemli miktarlarda üretim gerçekleştirilmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde faaliyet gösteren başta demiryolları olmak üzere kamu malı ve hizmeti üreten yabancı şirketlerin satın alınması ve yatırımlarla desteklenmesi, bu dönemde gerçekleştirilen diğer faaliyetlerdir (Çakmakçı, 1989).

2.1.2.4 1933-1939 Dönemi

Bu dönemde devlet, önceki dönemde uygulamaya koyduğu özel girişimciler eliyle sanayileşme politikasını terk ederek, devletçilik politikasına yönelmiştir. Devletin

ihtiyaçları doğrultusunda tesisler kurulmuş, ithalatın durdurulması ve ithal edilecek ürünlerin ülke içerisinde üretilmesi sağlanmıştır (Doğan, 2013).

Altı yılı kapsayan bu süreçte Sanayi ve Maadin Bankası'ndan devralınan kuruluşları işletmek, özel kuruluşlardaki devlet katılımlarını yönetmek ve devletin kurulmasına karar verdiği tüm sanayi kuruluşlarının planlarını hazırlayıp, işlevsel hale getirmek için Sümerbank kurulmuş ve ilk defa plan ve program düşüncesiyle sanayi planları hazırlanmıştır (akmakı, 1989).

1934-1938 arasını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı devlete dayalı sanayi geliştirmek amacı ile hazırlanmıştır (Doğan, 2013). Bu planda, ithal ikamesi stratejisi, yurtiçinde kurulacak sanayide hammadde kullanımı gerçekleştirilecek alanlara öncelik verilmesi ve özel girişimin ilgi göstermediği sanayi alanlarına sermaye yatırımının devlet eliyle gerçekleştirilmesi gibi özellikler yer almıştır (Han, 1978).

Yine bu dönemde Sümerbank'ın öncülüğünde kimya, toprak, demir elik, kağıt ve selüloz, kükürt, süngercilik sanayilerinde birçok fabrika kurulmuştur. Bu fabrikaların kurulmasının yanı sıra demiryolu, karayolu ve liman inşaatlarında atılımlar yapılmış, üretim arttırılmasıyla dışarıdan mal alımının azaltılması yoluna gidilmiştir (akmakı, 1989). Çalışma kapsamında ele alacağımız Paşabahçe Cam Fabrikası'nın kurulması da bu dönemde gerçekleşmiştir.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başarıyla gerçekleşmesiyle birlikte süreç tamamlanmadan 1936 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. Hazırlanan bu planda öncelik yatırım malları üretimine verilmesi, özel girişime yer verilmemesi fakat özel girişimcilerin yatırım yapmaları için gerekli ortamın sağlanması hedeflenmiştir. Fakat bu plan, II. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği zorluklar ve ekonomik durgunluk nedeniyle madencilik dışındaki alanlarda uygulanamamıştır (Han, 1978).

2.1.2.5 1939-1950 Dönemi

Osmanlı Dönemi'nde endüstrileşme hamlelerini yeterli bir biçimde uygulamaya koyamayan Türkiye'de; Cumhuriyet döneminde 1939 yılına kadar tarım, ticaret ve sanayi alanlarında birçok yatırım gerçekleştirilmiştir. Yukarıda işaret edildiği gibi 1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte dünya ekonomileri genel anlamda olumsuz etkilenmiştir. Türkiye bu dönemde savaşa aktif bir şekilde

katılmamasına rağmen savaşın etkilerini bütün boyutlarıyla hissetmiştir. Bu dönemde yapılacak yatırımlar bir süre bekletilerek kontrollü bir biçimde ele alınmıştır (Doğan, 2013).

II. Dünya Savaşı sürecinde savaş dışında kalınmasına rağmen savaşa katılma ihtimalinden dolayı üretici kesimin büyük bir kısmı silah altında tutulmuştur. Endüstrileşme hareketinin kumaş, şeker, cam gibi temel ihtiyaç maddeleri ve krom, linyit gibi stratejik maddeler ile silah yapımı alanlarına doğru yöneldiği gözlemlenmektedir (Çakmakçı, 1989).

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle dünya ekonomilerinde yaşanan durgunluk Türkiye'de de derinden hissedilmiştir (Doğan, 2013). Bunun yanı sıra özel sektör ve devlet birlikteliği ile oluşan karma ekonomik düzenin özel kesim yönünde değişmesi ve özel sektör yatırımlarının artış göstermesi dönemin bir diğer özelliğidir (Çakmakçı, 1989).

1947 yılında ise Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Bu plan kimi çevrelerce 3. Plan olarak da adlandırılmaktadır. Planın genel amacı milli bir pazar oluşturmakla beraber, özel kesime geniş pazar olanağı sunmak ve batılı ülkelerle daha sıkı ilişkiler içinde bulunmaktır. 1948-1952 yılları arasını kapsayan program 1950-1960 döneminin genel kalkınma stratejisine temel oluşturmuştur (Günçe, 1972).

2.1.2.6 1950-1960 Dönemi

1950 yılında siyasal iktidar değişmiş, bu dönemde devlet eliyle sanayileşme politikasına ara verilmiş ve önceki dönemlere nazaran oldukça yüksek bir yatırım düzeyine erişilmiştir (Han, 1978). Bu dönemdeki sanayileşme süreci, özel girişimciye yol açma ve destekleme yönündeki kararlardan ötürü daha önce bahsettiğimiz I. Liberal Dönemle paralellikler göstermektedir. Özel girişimci tarafından üretilen mallar daha çok tüketime yönelik gerçekleşmiştir (Yüzer, 2002). Kırsal alanda yaşanan sıkıntılar Marshall Yardımları ile karşılanmaya çalışılsa da, ailelerde tarıma bağlı yetersizlik gibi problemler ortaya çıkmıştır (Doğan, 2013).

Sanayi ile ilgili birçok gelişmenin yaşandığı bu dönemde özel sektörün yeni sanayileri kurmasına ve geliştirmesine yardımcı olmak, yerli ve yabancı özel sermayelerin sanayiye katılmasına aracı olmak ve sanayiye ait hisse senedi ve tahvil piyasasını geliştirmek amacıyla 1950 yılında Türkiye Sinai Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bu dönemde yaşanan bir diğer gelişme ise tüketici kesimin ikame

mallarına olan talebinin artmasıyla beraber sanayinin montaj sanayiine doğru kaymasıdır. Montajcılık, imalat sanayisinin gelişmesine büyük katkıda bulunmuş ve güçlü bir özel imalat sanayii oluşturmuştur (Çakmakçı, 1989). Yine bu doğrultuda tarımda modernizasyona gidilmesinin yanı sıra üretim birimleri fonksiyonel bir biçimde üretim gerçekleştirmiştir (Yüzer, 2002).

Sanayi faaliyetlerinin hız kazanmasıyla beraber İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana gibi şehirlere doğru göç hareketleri de aynı oranda hızlanmıştır (Doğan, 2013). Önceleri demiryollarının baskın olduğu ulaşım ağında, bu dönemde karayollarının yapımına ağırlık verilmiştir. Sanayi tesislerinin kurulmasıyla beraber yoğun göç yaşanmış ve yeni konutların inşa edilmesiyle şehirlerin dokularında büyük değişiklikler meydana gelmiştir.

2.1.2.7 Planlı Kalkınma Dönemi (1960-2018)

1950-60 döneminde yaşanan siyasi sıkıntılar sebebiyle istikrarsızlıklar ortaya çıkmış ve 1960 yılında askeri darbe yapılmıştır (Doğan, 2013). Askeri müdahale sonrası oluşan yeni yönetim, devlete ait sanayi tesislerinin planlı ve programlı bir şekilde yürütülmesi amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'nı kurmuştur. 1962 yılından sonra ekonomik kalkınma, DPT tarafından hazırlanan planlarla gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu amaçla ilk olarak 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanarak, planlı kalkınma dönemine geçilmiştir (Çakmakçı, 1989).

Planlı kalkınma dönemine geçilmesiyle birlikte, sanayileşme konusu hazırlanan kalkınma planlarında önemli bir yer teşkil etmiştir. 1963-2013 yılları arasında toplumsal refah düzeyinin yükseltilmesine yönelik olarak dokuz adet kalkınma planı hazırlanmıştır. Günümüzde ise 2014-2018 yıllarını kapsayan X. Beş Yıllık Kalkınma Planı dahilinde gelişme politikaları izlenmektedir.

2.1.3 İstanbul'daki sanayi yerleşmelerinin tarihsel gelişimi

Tarihsel süreçte İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren ülkede sanayinin çekim noktası olmuştur. Ülkedeki önemli sanayi tesisleri, kentin konumu, ulaşım bağlantıları ve kentteki insan gücü faktörlerinin etkisiyle kuruluş yeri olarak İstanbul'u tercih etmiştir.

İstanbul'un ilk planı Sultan II. Mehmet döneminde gerçekleştirilmiş, bu planda şehrin sanayi ve ticaret sahaları, iskan alanları, liman ve tersane bölgeleri ile birlikte eğitim merkezlerinin yerleri de belirlenmiştir (İSO, 1981). Fatih Sultan Mehmet bu

dönemde 1455'te Tersane-i Amire (Haliç) ve 1460'ta Tophane-i Amire'yi inşa ettirmiştir (Doğan, 2013). Osmanlı Devleti'nde gemi yapımı bu dönemde başlamış olup, 17. yüzyılda sanayi alanında önemli bir yer edinmiştir (Şekil 2.5) (Doğaner, 1993).

Şekil 2.5 : Tersane-i Amire (İTO, 2011).

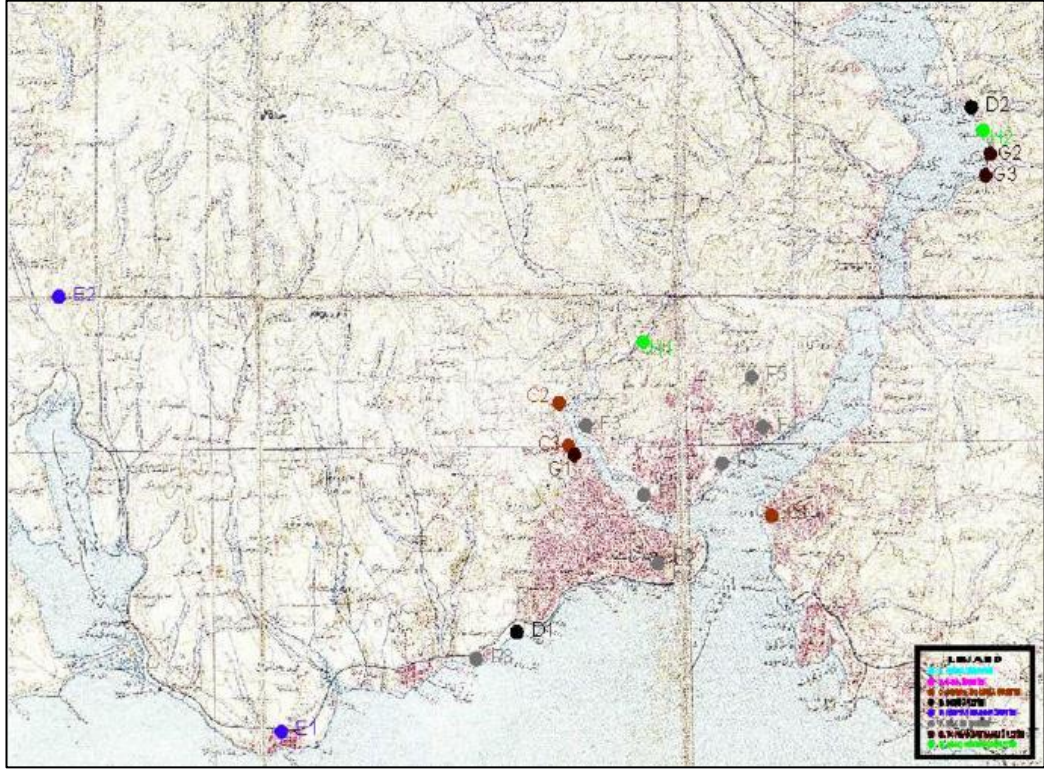
İstanbul'da 18. yüzyılın ilk yıllarına kadar tabakhanelerin dışında baruthane, askeri dikimevi, silah atölyeleri ve Haliç'in kuzey kıyısında tuğla fabrikaları kurulmuştur (Müller-Wiener, 1992). Fakat imparatorlukta gerçek anlamda sanayileşme hamleleri ise 18. yüzyıla kadar gerçekleştirilememiş, bu dönemde üretim zanaatkarlar ve loncalar tarafından yürütülmüştür.

18. yüzyılın başlarında ise İstanbul'da makine ve aletlerle donatılmış yün imalathanesinin yanı sıra ipek imalathanesi ve 1718 yılında bir porselen atölyesi kurulmuştur. 1744/45'te ise, Yalova'da küçük bir kağıt imalathanesi bunlara eklenmiştir (Müller-Wiener, 1992). Bu kurulan imalathanelerin yanı sıra 1773'te Hasköy'de top imalathanesi, 1785 ya da 1789 yılında Yeşilköy-Bakırköy arasında yeni bir barut fabrikası kurulmuştur (Müller Wiener, 1993).

Osmanlı'da 19. yüzyılın başında Beykoz yakınında kurulup, 1813'te açılan tabakhane, 1826/27'de orduya ait Eyüp'teki Riştehane-i Amire adı verilen iplik

fabrikaları kurulmuş ve bu iki fabrikayı 1839 yılında Feshane'nin kurulması takip etmiştir (Doğan, 2013).

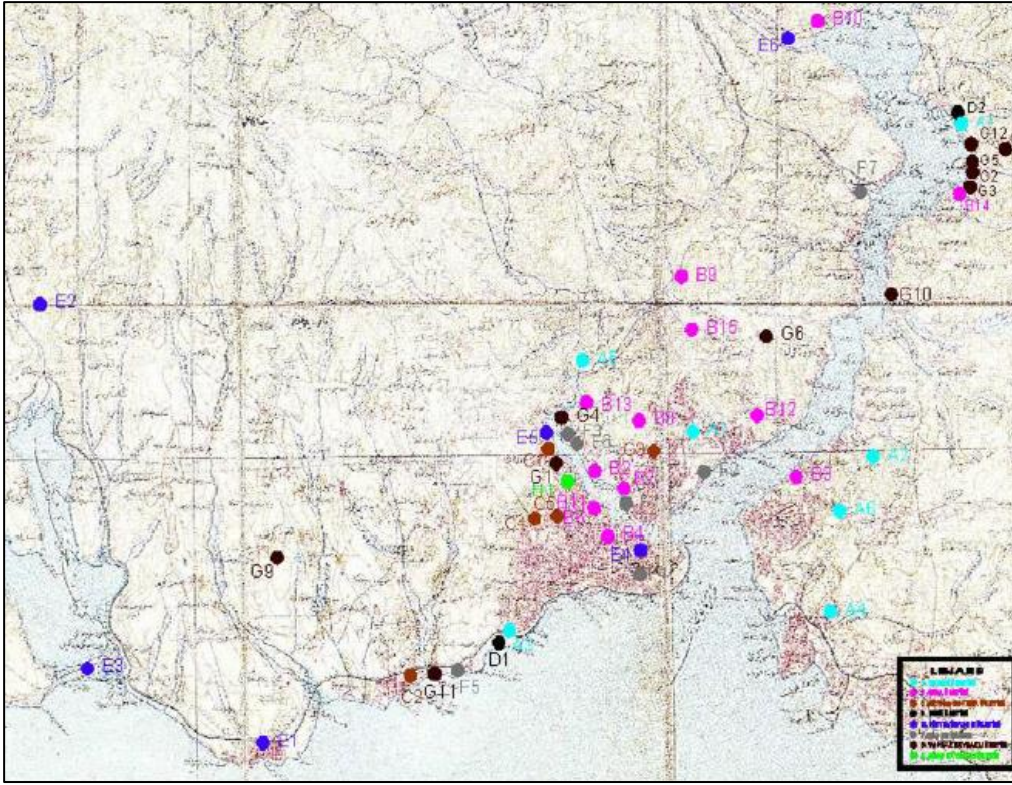
Ülkede bu dönemde yine bir takım fabrikalar kurulmuş olsa da asıl hareketlilik 1830'lu yıllardan sonra Sultan Abdülmecid döneminde yaşanmıştır (Şekil 2.6). Yine bu doğrultuda 3 Kasım 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Şerif-i (Tanzimat Fermanı) özel teşebbüsü teşvik eden bir yapıya sahip olmuştur (Müller-Wiener, 1992).

Şekil 2.6 : 1800-1850 yılları arasında İstanbul'da yer alan sanayi tesisleri (harita: Kayra (1990); haz: Köksal (2005)).

Tanzimat'ın ilk yıllarından Kırım Savaşı (1853-56)'na kadar olan dönemde devlet tarafından birçok sanayi tesisi inşa edilmiştir. Bu sanayi tesisleri Yedikule surlarından Küçükçekmece'ye doğru dokuz mil boyunca yayılmıştır (Clark, 1992).

20. yüzyıla girildiğinde ise Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yer alan sanayi tesislerinin % 55'i İstanbul'da yer almıştır. Bu tesisler kıyı bölgelerinde ve yoğun olmayan yerleşim alanlarında konumlandırılmıştır (Şekil 2.7) (Köksal, 2005). Cumhuriyet kurulana kadar geçen süreçte savaşların beraberinde getirdiği olumsuz etkilere rağmen sanayi tesislerinin kurulmasına devam edilmiştir.

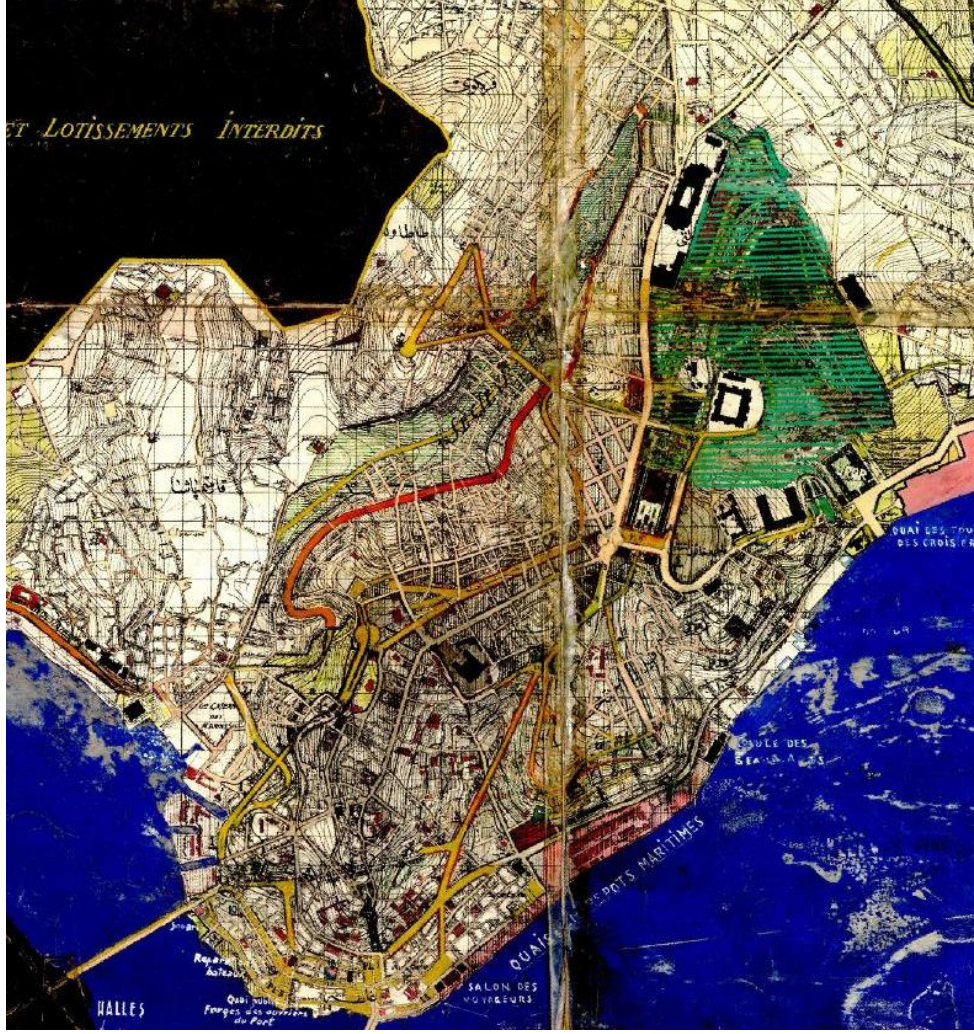
Şekil 2.7 : 1900-1923 yılları arasında İstanbul’da yer alan endüstri tesisleri (Harita: Kayra; haz. Köksal (2005)).

Cumhuriyet dönemine geçilmesiyle birlikte önceki zamanlarda görülen İstanbul ağırlıklı sanayileşmenin çehresi değişmiş, kurulacak olan tesisler ülkenin farklı noktalarına konumlanmaya başlamıştır. Bu süreçle birlikte şehrin planlı olarak büyümesi gerekliliği üzerine 1937 yılında Prost tarafından geliştirilen nazım planda, şehrin 19. yüzyıldaki gelişme eğilimi düzenlenmek istenilmiştir (Şekil 2.8). Prost’un hazırladığı planlarda sanayi için özel bir alan öngörülmemiş, fakat raporlarda sanayinin surlardan 500 m’lik bir tecrit sahasından sonra kurulacağı belirtilmiştir (İSO, 1981).

İstanbul’da sanayileşme hareketinin ilk kez plana bağlandığı bu dönemde sanayi alanları çeşitli bölgelere yerleştirilmiştir. Bunlar;

- Haliç’in Beyoğlu sahilleri; I. sınıf sıhhi olmayan kuruluşlara ve antrepolara,
- Bomonti, Levent ve Abide-i Hürriyet; II. ve III. sınıf kuruluşlara,
- Kasımpaşa - Kağıthane Deresi arası ve Kağıthane Atışpoligonu sahası; I. sınıf sanayi alanlarına tahsis edilmiştir.

Fakat bu plan, İstanbul’un meşhur mesire yerlerine sanayi alanları kurulmasından dolayı olumsuz olarak değerlendirilmektedir (İSO, 1981).

Şekil 2.8 : 15/10/1937 Tasdik Tarihli Henri Proust Planı-Beyoğlu Ciheti (İBB, 2009).

1955 yılında hazırlanan planla Topkapı, Haznedar ve İstinye sanayi alanları kapsamına alınmış; Paşabahçe Cam Fabrikası ile Beykoz deri tesislerinin kuruluşları onanmış, 1955-60 döneminde mevzi imar planları ile sanayi alanları belirlenmiştir (Ocakçı, 1989).

1957 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü kurulmuştur. 1963 yılında MGK, İstanbul'un sanayi potansiyelini rasyonel bir düzene oturtmak amacı ile İstanbul için nazım planı yapılmasını ve İstanbul'un sanayi bölgelerinin tespit edilmesini istemiştir. Bu istek doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda 1965 yılında "İstanbul Sanayi Nazım Planı Uygulama ve Mevzuat Raporu" hazırlanmıştır. Raporun hazırlanmasından kısa bir süre sonra İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı kurulmuştur. Bu büro o dönemde, Belediye, İller Bankası planlama grupları, Doğu Marmara Bölge Planlama dairesi ve

DPT gibi çeşitli kurumlarla işbirliğiyle çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Planda genel anlamda İstanbul metropoliteninin gelişme istikameti tespit edilmiştir (Zaim, 1971).

1966 Onanlı Sanayi Nazım İmar Planı

1966 yılında onaylanan nazım planının ana prensipleri ise Zaim (1971) tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

- 1950-60 yıllarında gerçekleşen büyüme süreci devam edecektir. Büyüme, ülkenin sosyoekonomik yapı değişikliğine bağlı olmakla beraber geçici bir nitelikte değildir.
- Büyümenin iktisadi verimliliğin yanı sıra şehrin tarihi ve fiziksel değerlerinin korunması göz önünde bulundurulmalıdır.
- Büyümenin şehir alanından daha büyük ölçekte ele alınması doğrultusunda ilk olarak Doğu Marmara ve Trakya alt bölgeleri, ikinci olarak ise İstanbul metropoliten sınırları içerisinde düşünülmesi gerekmektedir.
- Metropoliten ölçeğinde sanayi gelişmesinin kentin doğu yakasında OSB'ler kurulması yoluyla teşvik edilmesi, batı yakasında ise gelişmenin bir yerde toplanamayacağı göz önünde tutularak, çeşitli sanayi bölgelerinin düzenlenmesi gerekmektedir.
- Nüfusun 1985 yılında 4,5 milyonu bulacağı düşünülmektedir. Doğu yakası batıya göre daha hızlı gelişebilecektir. Çevre yolları ile batı-doğu yönünde ikinci bir aks düzenlenmelidir.
- Tarihi yarımada da doğal değerlere sahip olan bölgelerde, sahillerde ve şehrin yoğun olduğu yerlerinde nüfus ve yapı yoğunluğunun azaltılması gerekmektedir.
- İstanbul'da yaşanan su yetersizliğinin planda gösterilen 3. Terkoz ihale hattı, Alibey Bend'i ile Ömerli Barajı'nın yapılmasıyla kısmen giderilmesi beklenmektedir.

Bu planla Tarihi Yarımada'da konumlanan Eminönü, Fatih ilçeleri, Eyüp ilçesinin Haliç kıyılarındaki tesisler ve Kazlıçeşme'deki tesisler dondurulmuştur (Sezer, 1982). Hazırlanan bu planda dokuz adet sanayi bölgesi tespit edilmiştir (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1: 1966 Sanayi Nazım Planı’nda imalat sanayiine ayrılan alanlar (İSO, 1981: 20).

Yöre	Kullanılan Alan (ha)	Boş Alan (ha)	Toplam Sanayi Alanı (ha)
Rami Sanayi Bölgesi	43.50	167.00	210.50
Topkapı Sanayi Bölgesi	58.30	147.00	207.30
Halkalı Sanayi Bölgesi	43.90	225.00	268.90
Levent Sanayi Bölgesi	13.00	37.00	50.00
Bomonti Sanayi Bölgesi	6.60	15.00	21.60
Levent Oto Sanayi Bölgesi	4.70	4.50	9.20
Kurtköy	-	285.00	285.00
Küçükköy	-	25.00	25.00
Ümraniye	-	63.00	63.00
Toplam Alan	170	968.50	1140.50

Hazırlanan bu planda sanayi alanlarının yerleri hakkında şu kararlar alınmıştır:

- İstinye ve Haliç kıyılarında yer alan sanayi alanlarının iptal edilmesi,
- İstanbul metropoliten alanında yer alan 1. grup sanayilerinden bir kısmı olan şeker, çimento fabrikası, petrol tasfiyehanesi çevre kirliliği yaratması, gemi inşaat ve tamiri, demiryolu teçhizatı imali iş gücü talebi yaratmaları ve stratejik öneminden dolayı yasaklanması,
- Bomonti, Levent ve Oto Sanayi için ayrılan bölgelerin 1. grup sanayilerine yasaklanması kararlaştırılmıştır.

Planda bu önerilerin yanı sıra lineer şehrin makroformunu korumak amacıyla bir takım yerleşme kararları alınmış; çevre yolu, boğaz geçişi, üniversite kampüslerinin yanı sıra deri sanayinin yer değişimi, nakliye ambarları, demirciler ve keresteciler siteleri gibi ana fonksiyon kararları alınmıştır (Yüzer, 2002).

Plan İstanbul için öngördüğü sanayi alanlarının azlığından dolayı yetersiz görülmüş, 1980 yılında Bakanlık tarafından yeni bir plan onanmıştır.

1980 Onanlı Metropoliten Alan Nazım Planı

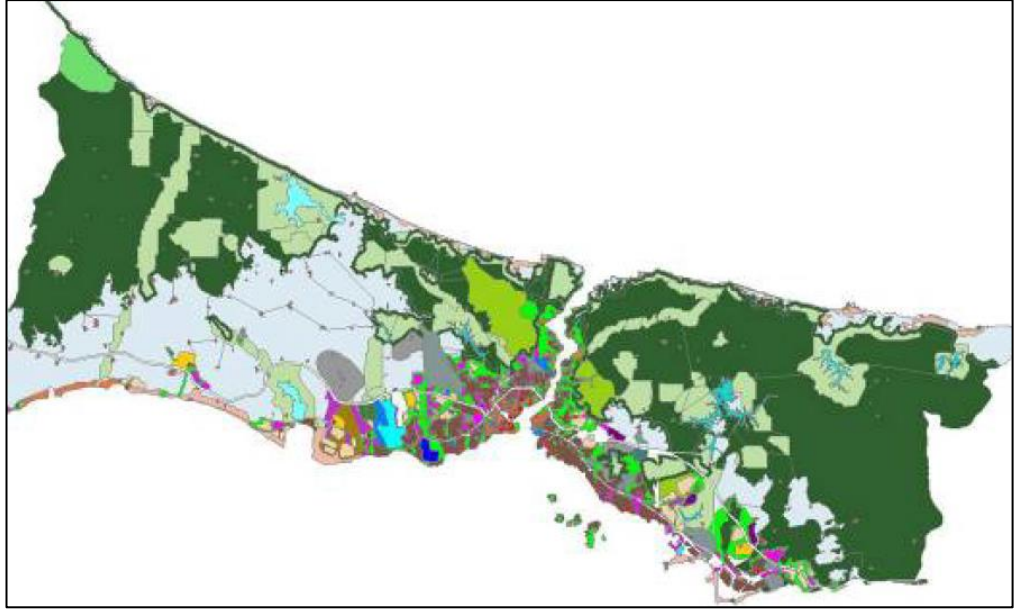
1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı, 1980 yılında Bakanlıkça onaylanmıştır. Planda; İstanbul Metropolü’nün ülke genelinde ve dünyada bilinen değerlerini kaybetmeden, uluslararası öneminin ülke yararına arttırılması ile birlikte metropolün ülke kalkınmasına uyumlu bir şekilde büyüme ve gelişmesinde gerekli

fonksiyon ve hizmetlerin sağlanması amaçlanmıştır (Yüzer, 2002). Metropolün düzensiz ve kontrolsüz gelişmesinin oluşturduğu sorunların, sağlıklı kentleşmeyi gerçekleştirecek araç ve programlarla çözümlenerek kentte yaşayan kimselere mutluluk içinde yaşayacakları mekanların elde edilmesi hedeflenmiştir (Sezer ve Eryoldaş, 1982).

Bu dönemde gerçekleştirilen nazım planda koruma, sıhhileştirme, arsa, konut, sanayi, istihdam, desantralizasyon, teşvik, yatırım, fiziki ve sosyal altyapı, idari-mali-hukuki başlıkları altında politikalar geliştirilmiştir. Planda sanayiye yönelik aşağıdaki politikalar öngörülmüştür:

- Yoğun işgücü ve kaynak kullanan kirletici sanayilerin metropolitende yerleşmemesi ve gelişmemesi için gerekli tedbirlerin alınması,
- Metropolitende gelişmesi ve yer değiştirmesi gerekli görülen büyük ve küçük ölçekli sanayiler için ileride gerçekleşecek genişlemelerine de olanak sağlayacak potansiyelde organize sanayi bölgelerinin kurulması,
- Organize sanayi yerleşmelerinde temel ve yan sanayilerin yatay ve dikey bütünleşmesine özen gösterilmesi,
- Metropoliten alanda araştırma geliştirme niteliği olan, uzmanlaşmış işgücü kullanan sermaye yoğun, kaynakları aşırı biçimde tüketmeyen ve çevreye zarar vermeyen sanayi türlerinin desteklenmesi ve bu tanımın dışında yer alan sanayi alanlarının metropoliten dışında bulunan alanlara yönlendirilmesi,
- Merkezde yoğunlaşan ve gelişmeyen küçük sanayinin metropoliten alan içinde uygun siteler halinde yerleştirilerek desantralizasyonunun sağlanması,
- Metropoliten içi küçük ve büyük sanayinin yer değişimlerinin plan kararlarına uyumlu olarak yeniden organize edilmesinde teşvikler ve caydırıcı tedbirler içeren kararlar alınmıştır. (Sezer ve Eryoldaş, 1982).

Hazırlanan planda sanayi alanları; Firüzköy-Esenyurt, Halkalı, Kirazlı, Güneşli, İkitelli köyleri çevresinde, sınırlı olarak Kemerburgaz vadisinde, Ümraniye, Kurtköy Şıhlı, Dolayoba, Gebze, Şekerpınar, Dilovası mevkiilerinde tespit edilmiştir (Şekil 2.9). Bu alanların belirlenmesindeki ortak özellik ise bu alanların İstanbul'un içme suyu havzalarının dışında yer almaları olmuştur (İSO, 1981).

Şekil 2.9 : 1980 Onanlı 1/50000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı (İBB, 2009).

Planda metropoliten alan için toplamda 7100 hektarlık alan belirlenmiş, bunun 1140 hektarı muhafaza edilen sanayi kuruluşlarına ayrılmıştır. Planda 220 hektarı Üsküdar-Dudullu mevkiinde, 150 hektarı Gebze’de olmak üzere toplam 370 hektarlık alan organize sanayi için ayrılmıştır. Planda ayrıca Haliç’in temizlenmesi ve düzenlenmesi amacıyla yüze yakın sanayi kuruluşunun yer değiştirmesi istenmiştir (Sezer, 1982).

Çizelge 2.2 : 1980 İstanbul Nazım Planında Organize Sanayi ve Toplu Sanayi Alanları (İSO, 1981:71).

Yöre	Planlanan Alan (ha)	Tür
Dudullu	265 ha.	Kamulaştırılmış Organize Sanayi Alanı
Kurtköy (Kartal)	400 ha.	Toplu Sanayi Alanı
Gebze	325 ha.	Kamulaştırılmış Organize Sanayi Alanı
İkitelli Güneyi (Bakırköy)	425 ha.	Toplu Sanayi Alanı
Firüzköy (Bakırköy)	750 ha.	Toplu Sanayi Alanı
Çakmaklı (Çatalca)	625 ha.	Toplu Sanayi Alanı
Peteköy (Silivri)	200 ha.	Toplu Sanayi Alanı

Bu dönemde çalışma kapsamında ele alacağımız Paşabahçe Cam Fabrikası’nın bulunduğu Boğaziçi için 1/5000 ölçekli Nazım Plan izah ve uygulama raporunda sanayi ve depolama konusunda ise şu karar alınmıştır:

İstanbul Metropoliten Alanının planlanması genel arazi kullanım kararlarında Boğaziçi, sanayi sektörü için çok kısıtlı ve şartlı bir bölge olarak kabul edilmiştir. Şöyle ki: Hazırlanacak uygulama planları ile hiçbir şekilde sanayi sahası açılmaz. Sadece mahalli ihtiyaçları karşılamak üzere ve mahalli ürünün değerlendirilmesi amacıyla, depolama ve küçük sanatlardan çevre sağlığı yönünden zararsız bulunan bazı türler için kısıtlı ve şartlı olarak yer gösterilebilir. Mevcut tesislerden, Boğaziçi Nazım Planı arazi kullanım tercihlerine aykırı bulunanların, İstanbul metropoliten alanında mevcut ya da yeniden oluşturulacak sanayi alanlarına nakil olunmalarının teşviki öngörülmektedir (İSO, 1981: 79).

Boğaziçi Kanunu ile bu alanın kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözetilerek korunması için çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Kıyıların sadece kamu yararı amaçlı kullanılması ve bu alanın ancak toplumun yararlanacağı dinlenme, gezinti ve turizm tesislerinin yapılabileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda Boğaziçi alanında sanayi tesisleri, tersaneler kurulamayacağı belirtilmiştir (Resmi Gazete, 1983).

1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı (1995)

1980 tarihinde onanan planlar uygulandıktan bir süre sonra 1984 yılında yürürlüğe giren 3030 sayılı yasa ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kurulmuş ve o tarihten itibaren Nazım Plan ve Alt Ölçek Çalışmaları İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri tarafından yürütülmüştür. Bu dönem içerisinde İstanbul Metropoliten alanında nüfus ve ekonomik aktivitelerden kaynaklanan gelişmeler sonucu 1980 onanlı Nazım Planı'nın güncelliğini yitirdiği ve bu yüzden revize edilmesi ihtiyacının doğduğu ifade edilmektedir (İBB, 1995). Bu kapsamda 1995 yılında 1/50.000 ölçekli İstanbul metropoliten alan alt bölge nazım planı hazırlanmıştır (Şekil 2.10).

Şekil 2.10 : İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı, 1995 (İBB, 1995).

Hazırlanan bu planın amacı aşağıda ifade edilmektedir:

2010 yılına kadar olan süreçte İstanbul'un; evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, doğal özdeğerlerine sahip çıkılarak; tarihi-kültürel kimliği ile özdeş, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir dünya kenti statüsü kazandırmak üzere; ülke ve bölge kalkınması ile uyumlu büyümesi ve gelişmesi sağlarken; dünyadaki ekonomik gelişme sürecinde dünya metropoller kademelenmesi içinde yerini alarak; dünya ve bölge ülkelerinin ekonomik yapıları ile bütünleşen, bölgesel fırsatları iyi kullanan ve bu yapılanmada öncü rol üstlenen tarih, kültür, bilim, sanat, siyaset, ticaret, hizmet ağırlıklı bir metropoliten kent olarak koruma ve gelişme dengesinin kurulmasıdır (İBB, 1995: 37).

Nazım planın hazırlanması doğrultusunda metropoliten bölge olarak Marmara ve Trakya bölgesi bütünü kabul edilirken, Metropoliten alan olarak Tekirdağ il sınırından İzmit il sınırına kadar uzanan bölge ele alınmıştır. İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı'nın sanayi ile ilgili hükümleri aşağıda ifade edilmektedir:

- Organize Sanayi Bölgeleri: İkitelli organize küçük sanayi ile Kurtköy organize deri sanayi bölgelerini kapsamaktadır.
- Sanayi + Küçük Sanayi Alanları: Şehir içinde yer alan desantralize edilecek küçük ve orta ölçekli sanayi tesisleri, tür ayrımı yapılarak alt ölçek planlama çalışmaları doğrultusunda planda öngörülen sanayi alanlarına yerleştirilecektir.
- Kirlletici özelliği olmayan Yenibosna sanayi bölgesinde yer alan matbaa ve basım yayın sanayi ile Keresteciler'deki sanayi sitesinde yer alan konfeksiyon sanayilerinin vb. gelişmiş teknoloji kullanmaları özendirilecek ve hizmetlere dönüşmesi desteklenecektir.
- Çevre kirliliği ve trafik yoğunluğu yönünden problem teşkil etmeyen, yatayda büyük alan gereksinimi olmayan, düşeyde üretimini sürdürebilecek (giyim eşyaları ve ilgili sanayiler), küçük ölçekli imalat sanayi özellikleri taşıyan, az sayıda işyerinin üretim yaptığı (değerli maden işleme, müzik aletleri, oyuncak yapımı vb.), Pazar yerine yakınlık etkinliği ve dağıtım kolaylıklarının yer seçiminde yönlendirici olduğu küçük ölçekli sanayiler kent içinde yer alabilecektir.

- Küçük Sanayi + Depolama Alanları: Tuzla-Tepeören, Hoşdere, Avcılar ve Silivri-Ortaköy'deki alanlardır.
- Tuzla'da TEM'in kuzeyindeki küçük sanayi+depolama alanının bir bölümü küçük sanayi+depolama alanı, bir bölümü ise hizmet ve konut alanı olarak geliştirilecek ve yeni sanayi kullanımına izin verilmeyecektir.
- Sıhıleştirilecek Sanayi Alanları: Bu alanlardaki sanayi kuruluşlarının organize birimlere dönüştürülmesinin yanı sıra ileri teknoloji üreten sanayi birimleri ve üretim ve satış işlevlerinin birlikte yürütüleceği hizmet birimlerine dönüştürülmeleri teşvik edilecektir.
- Dudullu Bölgesindeki sanayi sitelerinde, atıksu için inşaat ve işletme ruhsatlarının verilmesi için pompa sistemleri ve kuşaklama kollektör sistemlerinin inşa edilmesi gerekmektedir (İBB, 1995).

1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı (2009)

2009 yılında onaylanan 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda İstanbul'un sahip olduğu potansiyeller doğrultusunda yeni gelişmelere uyum sağlayan ve çağı yakalayan bir şehir olması öngörülmüştür. Bu doğrultuda hedeflenen temel amaç ise;

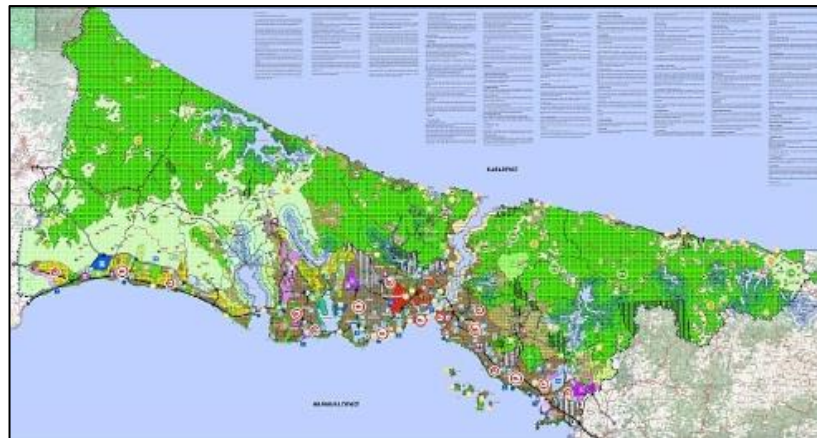
İstanbul'a; sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal kimlik değerleri ile özdeşleşen, kentin öncelikle kültür ve turizm alanlarındaki üstünlüklerini ön plana çıkartan, çevresel, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirlik ilkelerini mekana yansıtarak yaşam kalitesini yükselten, ekonomik yapısını bilim ve teknolojiye dayalı ticaret ve hizmet ağırlıklı bir ekonomiye dönüştüren, etkin ve katılımcı bir kent yönetimi/yönetişimi yapılandırmasında, kurumsal ve mekansal planlarını verimli bir araç olarak kullanan küresel ölçekte güçlenmiş bir kent statüsü kazandırmaktır (İBB, 2009: 519-520).

Planda sanayi alanları konusunda ise sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda yenilikçi olmayan ve ileri teknoloji kullanmayan sanayilerin kentten uzaklaştırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda İstanbul ve çeperlerinde yer alan sanayiler; çevre yerleşim planlarıyla uyum gösterecek bir biçimde OSB'ler, sanayi alanları, küçük sanayi siteleri ve tersane alanları başlıklarında geliştirilmiştir. Bu bağlamda sanayi ile ilgili alınan kararlar aşağıda özetlenmiştir:

- Organize Sanayi Bölgeleri: Organize Sanayi Bölgelerinin kullanılmayan kapasiteleri değerlendirilerek rehabilite edilmesi, meskun alanlar dahilinde

kalan sağlığı olumsuz yönde etkileyen, düzensiz ve kent dışına gitme eğilimi gösteren sanayi alanlarının kapasiteleri dolmayan OSB'lere yönlendirilmesi,

- Sanayi Alanları: İstanbul'da kalmaları öngörülen mevcut sanayi alanlarının; insan ve evre sağlığına uygun, ileri teknoloji kullanabilecek düzeye getirilmesi,
- İleri teknoloji kullanan sanayi tesislerinde yer alan imalatların, planlanan sanayi alanlarında yer almamaları,
- Avrupa Yakası'nda; Silivri, Değirmenköy, Silivri-Kavaklı, Kıraç-Hoşdere ve Hadımköy, Anadolu Yakası'nda ise; Pendik-şeyhli ve Tuzla OSB kuzeyinde yer alan sanayilerin mevcut sınırları içinde sağlıklaştırılması,
- Kıraç-Hoşdere, Hadımköy ve Tuzla'daki sanayi alanlarının içme suyuna yakın olmalarından dolayı gerekli önlemlerin alınması,
- Sazlıdere Havzası ile Küçükçekmece Gölü arasındaki ekolojik koridorun sürdürülebilirliğinin sağlanması için kuzeyden güneye doğru süreklilik gösteren yeşil koridorun oluşturulması,
- Küçük Sanayi Siteleri: Mevcut durumda yer alan, doğrudan kentlilere yönelik hizmet veren ve gruplaşmaları gerekli görülen Silivri, Kıraç, Yakuplu, Gaziosmanpaşa, Maslak, Bostancı ve Maltepe'deki küçük sanayi sitelerine Hadımköy'de yapılacak Akpınar sanayi sitesinin eklenmesi,
- Kentliye hizmet eden, insan sağlığına zarar vermeyen küçük ölçekli imalatların planda gösterilen, küçük sanayi sitelerinde yer alabilmeleri kararları alınmıştır (İBB, 2009).

şekil 2.11 : 1/100.000 lekli İstanbul evre Düzeni Planı (İBB, 2009).

2.2 Kıyılarda Yer Alan Endüstri Alanlarının Dönüşümü

2.2.1 Kıyı alanı tanımı ve kıyıların önemi

Kıyı genel ifade ile “karanın bir deniz, nehir veya göle bitişik olarak uzanan kısmı, sahil, yaka” anlamına gelmektedir (Ayverdi ve Topaloğlu, 2007). Hukuki anlamda ise kıyı; kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasında kalan alan olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 1990). Kıyı ile ilgili genel tanımların yanı sıra bir takım alt kavramlar da yer almaktadır. Bu kavramlar:

- *Kıyı Çizgisi*, Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, taşkın durumları dışında, suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgiyi,
- *Kıyı Kenar Çizgisi*, Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturulduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırını,
- *Sahil Şeridi*, Kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alanı,
- *Dar Kıyı*, Kıyı kenar çizgisinin, kıyı çizgisi ile çakışmasını ifade etmektedir (Resmi Gazete, 1990).

İnsanlık tarihinde tüm uygarlıklar su etrafında ve ona bağlı bir şekilde vücut bulmuşlardır. En eski yerleşim alanlarından biri olan Mezopotamya sahip olduğu nehirin içme suyu, ulaşım ve savunma hattı oluşturma gibi fonksiyonları sağlamasından dolayı yerleşim bu bölgede kıyı alanlarında gerçekleşmiştir (Craig-Smith, 1995). Antwerp, Bordeaux, Londra gibi büyük şehirler büyük haliçlerin üzerine yerleşirken; Cenova, İstanbul, Marsilya şehirleri doğal limanların çevresinde, Kopenhag, Malta, Venedik gibi şehirler ise ada alanlarına yerleşmişlerdir (Hoyle ve Pinder, 1992).

İnsanlar topraklarını korumak, ticaret yapmak, deniz taşımacılığında faydalanmak, manzara ve kıyı iklim özellikleri, haz kaynağı olan bileşenlerinden dolayı şehirleri su kenarlarına kurmuşlardır. Bundan dolayı su ve suya dair aktiviteler kentler için çok önemli bir etkidir. Suyun etkisi ile gerçekleşen ticari ve endüstriyel faaliyetler kentlerin ekonomik temelini oluşturmak konusunda çok önemli roller oynamışlardır (Kılıç, 1999).

Su ve kıyı mekanları tüm zaman dilimlerinde farklı işlevler ile öne çıkmışlardır. Yerliyurt (2008), kıyı alanlarının farklı dönemlerde ön plana çıktığı özellikler ile ilgili şu tespitlerde bulunmuştur:

- Sanayi öncesi dönemde; tarım toplumları için tarımsal amaçlı hizmet veren verimli topraklar olarak,
- Sanayileşme dönemi ile hammadde ve ürün taşımacılığı için bir odak olmaları ve pazara ulaşım için liman ve alt işlevleri ile,
- Günümüzde ise; sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte mekansal değişikliklerin yaşandığı, toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılamaya zemin oluşturması beklenen alanlar olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Kıyıların sahip oldukları potansiyeller her dönemde gerek toplum, gerekse de turist ve tüccarlar için cazibe merkezi olmuş, çeşitli fonksiyonlara hizmet etmelerinden dolayı etkileşim içerisinde bulunduğu kent için önemli bir gelişim unsuru olmuşlardır. Kıyıların yerleşme bakımından önemiyle ilgili Cicin-Sain ve diğ. (2002) şu tespitlerde bulunmuşlardır:

- Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı kıyının 200 km. derinliğinde yaşamaktadır.
- Kıyı alanlarında ortalama insan yoğunluğu 80 kişi/km²'dir ve bu oran dünya ortalamasının iki katına karşılık gelmektedir.
- Nüfusu 8 milyondan fazla olan şehirlerin %70'i kıyı alanlarına yerleşmişlerdir.

Kıyılar en eski dönemlerden beri kara ve denizin birleşim noktaları olmalarından ötürü ticaret için önemli bir düğüm noktası olmuşlardır. Ticaretin kıyı alanlarına kattığı değerler nedeniyle bu kentler diğer kentlere göre ön plana çıkmıştır. Bu duruma örnek verecek olursak Osmanlı Devleti'nde İzmir, Selanik ve Beyrut gibi kentler, sahip oldukları kıyılar sayesinde içinde bulundukları coğrafyanın önde gelen kentleri arasında yer almışlardır.

Günümüzde yaşanan sanayisizleşme dönemine rağmen kentler incelendiğinde özellikle de sanayileşme döneminde ön plana çıkan kıyı alanlarının günümüzde ekonomik anlamda önemli olduğu dikkat çekmektedir. Cicin-Sain ve diğ. (2002), bu durumu şöyle ortaya koymuştur:

- Dünya ticaret tonajının % 90'ı gemilerle taşınmaktadır.
- Dünya'nın enerji arzının yaklaşık % 25-30'unu oluşturan 6.000 petrol ve gaz kuruluşu kıyılarda faaliyet göstermektedir.
- Balıkçılık ve su ürünleri endüstrisi, yaklaşık 140 milyon insanın direkt ya da dolaylı olarak geçim kaynağıdır.
- Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kıyıların oluşturduğu turizm potansiyeli bu ülkelerin ekonomilerinde ana etken olarak rol oynamaktadır.

Kıyı alanları sahip olduğu sosyal ve ekonomik değerlerin yanı sıra ekolojik bakımdan da birçok değere sahiptir. Nitekim Yerliyurt (2008), bu değerleri şöyle tespit etmiştir:

- Kıyı alanları yeryüzündeki yaşamı desteklemek konusunda en yüksek verimliliğe sahip olan alanlardır.
- Yüksek genetik çeşitlilik düzeyine sahip alanlardır.
- Kara ve deniz canlılarının çoğuna uygun üreme ve beslenme ortamı sağlamaktadırlar.

Kıyı alanları sahip oldukları sosyal, ekonomik ve ekolojik değerler sebebiyle özellikle son 200 yılda birçok aktiviteye hizmet etmişlerdir. Liman aktiviteleri, imalat sanayi, su tedarigi, drenaj faaliyetleri, elektrik enerjisi üretimi, pis su arıtma tesisi gibi eylem ve tesisler kıyı alanlarında gerçekleşen önemli faaliyetlerdir (Craig-Smith, 1995).

2.2.2 Kıyı alanlarının endüstri amaçlı kullanımı

Endüstri faaliyetlerinin kıyı alanlarını tercih etmesinde birçok faktör etkili olmuştur. Hammadde varlığı, yüzey şekli, iklim durumu, enerji kolaylıkları gibi doğaya bağlı faktörlerle birlikte işgücü, anapara, teknoloji, pazar karar organı ve yasalar gibi insana bağlı faktörler endüstrinin kıyı alanlarını tercih etmesinde etkili olmuştur (Karabey, 1978).

Kıyı alanlarının endüstri amaçlı kullanımının en önemli etkenlerinden biri de ulaşım etmenidir. Özellikle sanayi devriminin ilk dönemleriyle birlikte gemi erişiminin sağlanması, sanayide yer seçiminde asıl faktör olmaya başlamıştır. Bu dönemle birlikte Avrupa'da yer alan büyük şehirlerin çoğu, kıyı alanlarıyla etkileşim halinde

bulunmuşlardır. 19. yüzyılda dünyanın önemli sanayi şehirleri arasında sayılan Londra, New York, Sydney, Cape Town gibi şehirler, kıyıların endüstri için sağladığı potansiyelleri gözönünde tutarak, bu alanlara yerleşmişlerdir (Craig-Smith, 1995).

Endüstri alanları kıyıların kara ve denizin birleşme noktaları olma potansiyelinden ve depolama olanakları sağlamalarından dolayı bu alanları yerleşim alanı olarak seçmiştir (Yerliyurt, 2008). Bunların yanı sıra sanayiciler şehrsel dış ekonomilerden yararlanmak amacıyla tesislerini kurarlarken bu alanları tercih etmişlerdir (Tekeli, 1976).

Sanayi türlerinin bazılarının daha fazla soğutma ve beslenme suyuna ihtiyaç duymaları ve işledikleri hammadde miktarının hızla artması sonucu taşımacılığın deniz yoluna kaymasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra artıkların ucuz yolla denize atılabilmesi, azalan hammadde ihtiyacına karşın kıta sahanlıklarının alternatif olmaları sonucu kıyılarda öncelikle liman kentleri ve gemi inşa atölyeleri vb. sanayi yerleşimleri oluşmuş, daha sonraki süreçte ise bu ölçek giderek büyüyerek kıyı alanlarında birleşik sanayi bölgeleri oluşmaya başlamıştır (Karabey, 1978).

Kıyı alanlarının endüstri amaçlı kullanılmasında yukarıdaki faktörler dikkate alındığında genel anlamda pragmatik bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Kıyıların endüstri tesislerine ev sahipliği yapmaları sayesinde üretim sürecinde kullanılan birçok hammaddenin denizlerden maliyetsiz bir şekilde çıkarılmaları ve uzaklaştırılmaları oldukça önemli enerji sarfiyatına ve maddi bedele karşılık gelecek olan atıkların çevre faktörleri dikkate alınmadan kıyılardan serbest bir şekilde atılmalarının beraberinde getirdiği kolaycılık, sanayicilerin bu alanları tercih etmesinde etkili olmuştur.

Bu bilinçsiz ve kolaycı yaklaşım kıyıların yer aldığı deniz, nehir vb. ekosistemlerine ciddi anlamda zarar vermiş, uzun vadede birçok canlının ölümüne sebep olmuştur. Kıyıların endüstri amaçlı kullanılmaları sosyal açıdan irdelendiğinde ise yakın zamana kadar ülkemizde de görüldüğü üzere toplum açısından kent-kıyı kopukluğuna sebebiyet vermiş, uzun bir süre kıyı alanları insanlara hizmet edebilecek birçok işlevsel aktiviteden mahrum bırakılmıştır.

2.2.3 Kıyılarda yer alan endüstri alanlarının terk edilmesi

20. yüzyılın sonlarında hızlanmaya başlayan teknolojik gelişmeler sonucunda kıyılarda yer alan endüstri alanları geri çekilme sürecine girmiş, boşalan alanlarda fiziksel ve sosyal değişiklikler yaşanmıştır.

Kıyılarının geriye çekilmelerinde, kıyıların ekonomik aktiviteler için uygun alanlara sahip olmaları ve yeni yatırımlara olanak sağlayacak potansiyeli etkili olmuştur. Bunların yanı sıra 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik durgunluk, geri çekilme sürecini hızlandırmıştır (Kılıç, 1999). Bu dönemde gerçekleşen durgunluk, yeni kurulan endüstri alanlarının yeşil periferi alanlarında konumlanmayı daha ucuz bulmalarından dolayı bu alanlara yerleşmelerine sebep olmuştur (Craig-Smith ve Fagence, 1995).

Kıyı alanlarının terk edilmesindeki diğer bir etken ise halkın bilinçlenerek kıyı olanaklarının yaşamı zenginleştirici özelliklerinin farkına varmaları ve bu konuda tutum değişiklikleri göstermeleridir. Bu tutum değişiklikleri özellikle kent kıyılarının ekolojik yapısını değiştirecek çevresel çıkışlara zemin oluşturmuştur. Vallega (1993), bu dönemde özellikle çevresel düzende oluşan farkındalığın kıyı alanlarının temizlenmesi, fiziksel çevrenin korunması gibi taleplere zemin teşkil ettiğini vurgulamıştır (Kılıç, 1999'da atıfta bulunduğu gibi).

Bu doğrultuda terk edilmiş kıyı alanlarının yeniden değerlendirilmesine yönelik eğilimler 1970'li yıllarda Kuzey Amerika'da, 1980'li yıllarda ise Avrupa'da görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde artan boş zaman ve çevresel ilgi sonucu dünyada kıyılarda yer alan birçok şehirde kıyı alanlarında yenilemeler gerçekleşmiştir (Craig-Smith ve Fagence, 1995).

Hoyle ve Pinder (1992) tarafından kıyıların yeniden değerlendirilmesinde etkili olan üç faktör aşağıda sıralanmıştır:

- I. Denizcilik teknolojisinde yaşanan değişimler ve kargo taşımacılığında son dönemde yaşanan gelişmeler,
- II. Kara ve su ihtiyacından dolayı limanların ölçeklerinin oldukça artması sonucu gerçekleşen coğrafi değişimler,
- III. Liman şehirlerinde gerçekleşen kıyı esaslı işlerin formunda gerçekleşen sosyoekonomik değişimlerdir.

Kıyıların terk edilmesiyle boşalan endüstri tesisleri de kıyı alanlarında gerçekleşen bu değişimlerden payını almıştır. Özellikle 20. yüzyılın son dönemleriyle birlikte kıyılarda yer alan endüstri tesislerinin bir kısmı imal ettiği üretim türünü değiştirerek çağa ayak uydurmaya çalışmış, bir kısmı farklı alanlara taşınmış, bir kısmı ise üretim faaliyetlerine son vererek kıyı alanlarında metruk bir vaziyette bırakılmıştır. Bu noktada çalışmamızın sonraki bölümünde terk edilen endüstri alanlarının yeniden değerlendirilmesi konusu ele alınıp, incelenecektir.

2.3 Terk Edilen Endüstri Alanlarının Yeniden Değerlendirilmesi

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle dünyadaki endüstri yapılarının kullanımlarında bir takım değişiklikler gerçekleşmiştir. Bu dönemde, endüstri yapıları işlevsel açıdan eskimleri, yeni teknolojilere ayak uyduramamaları gibi çeşitli sebeplerden dolayı işlevlerini yitirmişlerdir (Altınoluk, 2000). Uzun yıllar boyunca sıcaklık, zararlı gazlar ve aşırı kirlilik gibi olumsuz koşullara maruz kalan endüstri yapıları, üretim teknolojilerinin değişmesiyle mekânsal değişikliklere uğramış, modern teknoloji ürünlerinin de araya girmeleriyle bakım ve onarımdan mahrum bırakılarak terk edilmiş, yıkılmış ya da hurda olarak satılmışlardır (Köksal, 2012).

Endüstri yapılarının ilk işlevleri sona erdikten sonra yeniden değerlendirilmeleri de 20. yüzyılın ortalarına rastlamıştır. Kent merkezlerinin yoğun kalabalığı barındırmaları, boş arazinin kalmaması, bu alanlarda eski binaların yıkılıp yerine yenilerinin inşa edilmesine karşın tarih ve çevre bilincinin oluşması ve kentlerin eski sınırlarını aşarak büyümeleri gibi sebepler, endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmesini tetikleyen faktörlerdir (Atagök, 2000).

Endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmesinde değişen üretim yapısı, kentlerde yaşanan değişimler, endüstriyel yapıların atıl durumda bırakılmasına karşı oluşan bilinç gibi faktörlerin etkili olduğu ifade edilmektedir. Bir yapının korunmasındaki en önemli etkenin o yapının kullanılması olduğu gerçeği de gözönünde bulundurulduğunda terk edilen endüstri alanlarının yeni bir işlev verilerek kullanılmaları olgusu önem kazanmaktadır.

2.3.1 Endüstriyel miras ve endüstri arkeolojisi kavramları

Endüstri yapılarını korumaya yönelik çalışmaların temelinde bu yapıların yok olmasından kaynaklanan endişe yatmaktadır. Özellikle de sanayileşmelerini gerçekleştirmiş ülkelerde endüstri dönemi yapıları toplumların kolektif belleklerinde

önemli bir yer tutmaktadır. Bu yapıların yeni kent düzenlemelerinde kullanılmaları veya yıkılmalarına karşı duyulan endişeden ötürü bu yapıları koruma olgusu gelişmiş, bu bağlamda “endüstri mirası” kavramı ortaya çıkmıştır.

Endüstri mirası kavramı, basit mekanik aletlerden, geniş endüstriyel bölgelere kadar geniş aralıktaki fiziksel elemanları kapsamaktadır. Bu yapıların çoğunlukla kentsel ve yapısal olarak özel bir anlamı yoktur fakat sanayi toplumlarının belleğinde, endüstriyel gelişmelerinin birer kanıtı olma niteliği taşımaktadırlar (Cengizkan, 2002).

Endüstri arkeolojisi kavramı ise ilk olarak 1950’lerde İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Kavram yazılı olarak ilk defa Michael Rix tarafından 1955 yılında İngiltere’de yayımlanan “Amateur Historian” adlı makalede ortaya konulmuştur. 1959 yılında Britanya Arkeoloji Konseyi tarafından gerçekleştirilen konferansa birçok araştırmacı katılmış ve konu fazlasıyla ilgi uyandırmıştır. Bu konferanstan önce konsey *Handbook of Industrial Archeology* adında endüstri anıtının niteliklerinden bahseden bir kitap hazırlamaya karar vermiş ve bunu da hayata geçirmiştir. Bu kitapta endüstri yapısı tanımında endüstri devrimi vurgulanması dikkat çekmektedir. Benzer şekilde Rix’de endüstri arkeolojisi kavramının tanımını “Erken endüstri eylemlerinin yapısını ve alanlarını -özellikle de endüstri devriminin anıtlarını- yorumlamak ve seçili olguyu korumak ve kayda geçirmek” olarak yaparken, endüstri devrimi yapılarına da dikkat çekmiştir (Raistrick, 1975).

Green (1963), endüstri arkeologlarının özellikle 18. ve 19. yüzyıla ait olan ve henüz saha çalışmasına konu olmayan erken endüstri kalıntılarını çalışıp, bu kalıntıları kaydettiklerini belirtmiştir.

Endüstri arkeolojisinin kapsadığı zaman konusunda farklı görüşler yer almaktadır. Yukarıda değindiğimiz kaynaklar endüstri arkeolojisi kavramını daha çok endüstri devrimine atıf yaparak tanımlarken, bu kavramı daha geniş zaman diliminde ele alan kaynaklar da mevcuttur. Tanyeli (2000), bu kavramın sanayi kavramından dolayı endüstri dönemi içinde ortaya konulanları ifade ediyor gibi gözükse de, endüstri çağı öncesinde yer alan üretim-imalat mimari ve donanımları da bünyesinde barındırdığını ve kavramın kuramsal anlamda irdelendiğinde, teknolojik düzenekler aracılığıyla üretim gerçekleştiren her mekanı kapsadığını ifade etmektedir.

Endüstri mirasını korumaya yönelik faaliyetler gerçekleştiren TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage), 2003'te yayımladığı Nizhny Tagil tüzüğünde şu tanımlamaları yapmıştır:

Endüstri mirası tarihi, teknolojik, sosyal, mimari, bilimsel değerlere sahip endüstriyel kültürün kalıntılarından oluşmaktadır. Bu kalıntılar; binalar ve makineleri, atölyeler, imalathaneler ve fabrikaları, madenler ve işlemek ve arındırmak için alanları, depo ve ambarları, enerjinin oluşturulduğu, dönüştürüldüğü ve kullanıldığı yerleri, ulaşım ve ulaşımın tüm altyapısını, bunların yanı sıra konaklama, dini ibadethane veya eğitim gibi endüstri ile ilgili sosyal aktiviteler için kullanılan alanlardan oluşmaktadır.

Endüstri arkeolojisi sanayi faaliyetleri sonucunda yaratılan belgeleri, insan eliyle yapılmış objeleri, insan yerleşimleri ve onların doğal ve kentsel peyzajların tüm somut ve somut olmayan kanıtlarını inceleyen disiplinlerarası bir çalışma metodudur.

Bu anlamda zaman zaman birbirleriyle karıştırılan bu iki kavram ele alındığında endüstri mirasının yapı ve yapılarla ilgili tüm varlıkların somut ve somut olmayan değerlerinin kendisini, endüstri arkeolojisi kavramının ise bu yapıların incelenmesi, belgelenmesi gibi işin daha çok bilimsel boyutunu ele aldığı söylenebilir.

Günümüzde özellikle de sanayileşmelerini tamamlamış ülkelerde bu yapıları korumaya ve yeniden değerlendirmeye yönelik önemli çalışmalar ortaya konulmaktadır. Ülkemizde ise özellikle son 20 yılda endüstri mirasını korumaya yönelik önemli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ülkemizin TICCIH ve DOCOMOMO gibi uluslararası ölçekte endüstri mirasını korumaya yönelik olan örgütlere üyelikleri bulunmaktadır. Tüm bunların yanı sıra Avrupa'da endüstri mirasını korumanın zeminini oluşturan toplumsal bilinç, ülkemizde az da olsa görülmeye başlanmıştır.

2.3.2 Endüstriyel mirası korumaya yönelik örgütler ve faaliyetleri

1970'li yıllardan itibaren özellikle de Avrupa'da endüstri yapılarının korunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştiren kurumlar oluşturulmuştur. Bu kapsamda TICCIH, DOCOMOMO ve ERIH gibi örgütler kurulmuş ve bu örgütler aktif bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedirler. Çalışmanın bu bölümünde bu örgütlerin yapıları ve faaliyetleri konu edilecektir.

TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage): Endüstri yapılarını koruma amaçlı olarak kurulan ilk ve uluslararası ölçekte en önemli örgüt olan TICCIH' ın kuruluşu 1970'li yıllara dayanmaktadır. O

döneme kadar endüstri yapılarının korunması konuları akademik ortamda, konferanslarda ve bir takım makalelerde gündeme gelmiş olsa da konuyla ilgili kapsamlı bir örgütün kurulması ancak bu tarihte mümkün olmuştur.

Endüstri mirasını korumaya yönelik uluslararası ölçekteki ilk toplantı Ironbridge (İngiltere)' de gerçekleşmiştir (First International Conference on the Conservation of Industrial Monuments –FICCIM). Bu toplantıyı Avrupa Mimari Miras Yılı olarak kutlanan 1975 yılında Bochum (Almanya)' da gerçekleşen ikinci toplantı takip etmiştir (Second International Conference on the Conservation of Industrial Monuments –SICCIM-). 1978 yılında ise Stockholm (İsveç)'te üçüncü toplantı gerçekleşmiş ve bu toplantıya katılım daha fazla olmuştur (Third International Conservation of Industrial Monuments –TICCIM-). Gerçekleşen bu üçüncü toplantıda, endüstri anıtlarını korumaya yönelik bir örgütün kurulması gündeme gelmiş, bu bağlamda toplantının adında yer alan “monument” kelimesi “heritage” kelimesi ile değiştirilerek TICCİH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage) kurulmuştur (Köksal, 2005). Örgüt üç yılda bir önceden belirlenen bir konu üzerine toplantılar gerçekleştirmesinin yanı sıra yılda 3 defa *TICCİH Bulletin* isimli bir bülten ve yılda iki defa *Patrimoine de l'industrie/Industrial Patrimony* isimli bir dergi yayımlamaktadır.

2000 yılında TICCİH ile ICOMOS arasında işbirliği anlaşması gerçekleşmiştir. Londra'da gerçekleştirilen bu anlaşmada öncelikli olarak ICOMOS ve TICCİH'in kuruluş amaçları anlatılmış daha sonra bu iki örgütün amaçları ve hedefleri arasındaki benzerliklerden bahsedilerek iki örgütünde fayda ortaklığına dayanan işbirliği anlaşması sağlanmıştır (TICCİH 2000 Conference, 2000).

TICCİH, günümüzde ICOMOS'un yanı sıra AIA (The Association for Industrial Archaeology), APPI (Associação Portuguesa para o Património Industrial Portuguese Association for Industrial Heritage), CILAC (Information Committee and Liaison for Archeology), ICOHTEC (International Committee for the History of Technology), industrie-kultur (industrial culture Magazine for historic preservation, landscape, social, environmental and technological history), SIA (Society for Industrial Archeology) gibi kurumlarla işbirliği gerçekleştirmektedir (Url-1).

TICCIH'a üye 44 ülke arasında Türkiye'de yer almaktadır. Fakat ülkemizle alakalı olarak TICCIH'a üye olan ülkeler arasındaki organizasyon, endüstriyel müze vb. konularda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

DOCOMOMO (Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement): Tehdit altındaki modern mimarlık ürünlerinin korunmasına, koruma teknolojisi tarihi ve eğitimi ile ilgili fikirleri değiştirmeye ve modern mimarlık mirasına olan ilgiyi artırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştiren DOCOMOMO, TICCIH gibi ana hedefini endüstri mirasını korumaya yönelik bir örgüt olmasa da, odaklandığı dönemin bir bölümünü endüstri yapıları oluşturmaktadır (Url-2).

DOCOMOMO'nun kuruluşu plansız bir biçimde gerçekleşmiştir. 1980'li yılların ortalarında Hollanda Koruma Departmanı'nın modern mimarlık ürünlerinin korunmasına yönelik çalışmaları esnasında konu üzerinde çalışan uzmanlar koruma sorunlarının sadece Hollanda'ya özgü olmadığını farketmişlerdir. Bu bağlamda 1988 yılında 5-6 Avrupa ülkesinden 40 kadar uzmanın katılımıyla sorunların ve çözüm önerilerinin paylaşıldığı resmi olmayan bir iletişim platformu oluşturulmuştur. Bu platformun ele aldığı konulardaki ortak yönlerin çok olmasından ötürü platforma olan ilgi ve katılım kısa zamanda artmıştır. 1990 yılında Eindhoven konferansına 20 ülkeden 140 uzman katılırken; 1991 yılında ise platform Avrupa kıtasının sınırlarını aşmıştır (docomomo.tr, 2002). Günümüzde ise Docomomo International adı verilen örgütün Avrupa, Amerika, Asya, Okyanusya ve Afrika kıtalarının farklı bölümlerinde yer alan 2300'den fazla üyesi bulunmaktadır (Url-2).

DOCOMOMO örgütü yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere özellikle 20. yüzyılda etkin olan modern akım yapılarına odaklandığından ötürü endüstri döneminin zamansal kapsamına nazaran daha dar bir kesiti ele almaktadır. Endüstriyel miras kapsamında ele alınan bir yapının aynı zamanda modern mimarlık döneminde gerçekleşmesi olağan bir durumdur. Bu anlamda değerlendirildiğinde modern mimarlık akımının etkin olduğu dönemde birçok endüstri mirası yapısının inşa edildiği söylenebilir. Almanya'nın Essen Kentindeki Zeche Zollverein yapısı da bu yapılar arasında yer almaktadır (Şekil 2.12).

Şekil 2.12 : Zollverein Kömür Madeni Endüstri Kompleksi, Essen (Rainer Halama, Url-3).

Docomomo örgütüne kayıtlı ülkeler arasında Türkiye de yer almaktadır. Türkiye bu kurumda yukarıda değindiğimiz TICCIH’a nazaran daha faal bir durumdadır. 20. yüzyıl mimari mirasının daha etkin korunması kapsamında 2002 yılında İstanbul’da “20. Yüzyılın Mimari ve Endüstri Mirasının Korunması” başlığında bir sempozyum düzenlenmiştir. 23 ülkenin mimari ve kentsel koruma konularında uzmanlarının yer aldığı bu sempozyumda 20. yüzyılın mimari ve endüstri mirasının yaşadığımız çağdaki gelişmeler sonucu karşılaştığı sorunlar tartışılmıştır. Sempozyumda ICOMOS, DOCOMOMO ve TICCIH’ın temsilcileri ilk kez bir araya gelmiş ve sempozyum bu kuruluşlara ortak karar alma fırsatı sağlamıştır (Ahunbay, 2002).

ERIH (European Route of Industrial Heritage/Avrupa Endüstri Mirası Rotası): ERIH, Avrupa’da yer alan önemli endüstri miras alanları arasındaki ortak bağlantıyı sağlamak amacıyla kurulmuş bir örgüttür. ERIH ağı, konu ile ilgili bilginin ulusaşırı transferini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Rotanın omurgasını ise Britanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Almanya gibi endüstri açısından önemli ülkelerde yer alan anıtlar oluşturmaktadır (Şekil 2.13) (Url-4).

Şekil 2.13 : ERIH Rotasında Yer Alan Düğüm Noktaları (Url-4).

ERIH Avrupa rota temalarını “Tekstil, demir ve çelik, tuz, enerji, su, hizmet ve boş zaman, madencilik, kâğıt, imalat ve el üretimi, ulaşım ve iletişim, konaklama ve mimari, endüstriyel peyzaj” olarak belirlemiştir. ERIH’in rota ağını oluşturan 80 düğüm noktası yukarıda bahsedilen temalar kapsamında ERIH’in ana güzergâhını oluşturmaktadırlar (Url-4).

Avrupa’da 1970’li yıllarda, ülkemizde ise 1990’lı yıllarda gündeme gelen endüstriyel miras kavramı kapsamında işlevini yitirmiş birçok endüstri yapısı yeniden değerlendirilmektedir. Çalışmanın sonraki bölümünde dünyada ve ülkemizde yer alan endüstri yapılarının yeniden değerlendirme örneklerine yer verilecektir.

2.4 Kıyılardaki Endüstri Alanlarının Yeniden Değerlendirilme Örnekleri

2.4.1 Dünyadan örnekler

Kıyılarda yer alan endüstri tesislerinin yeniden kullanım örnekleri incelendiğinde özellikle sanayileşme süreçlerini tamamlamış İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde birçok örneğe rastlanılmaktadır. Bu ülkeler sanayisizleşme sürecine girdiklerinde sahip oldukları endüstri alanlarına farklı işlevler vererek yeniden kullanma konusunda birçok aşama kaydetmişlerdir. Barselona kıyı alanı, Hamburg Hafencity ve Londra Docklands bölgesi dönüşümleri kıyılarda yer alan endüstri alanlarının yeniden kullanımında literatürde önemli yer teşkil etmektedir. Ancak bu alanlar çalışma kapsamında ele alınan Paşabahçe Cam Fabrikası ile sahip oldukları ölçek açısından farklılıklar gösterdiklerinden ötürü bu bölümde ele alınmamıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, çalışmada ele alınan Paşabahçe Cam Fabrikası ile benzer ölçeklerde yer almaları, kıyı alanlarında konumlanmaları gibi ortak özellikler göstermeleri sebebiyle Bankside Güç İstasyonu ve Van Nelle Fabrikaları ele alınıp, incelenecektir.

2.4.1.1 Bankside Güç İstasyonu (Bankside Power Station) – Tate Modern Sanat Galerisi (Tate Modern Gallery)

Bankside Güç İstasyonu: 1947 yılında Sir Giles Gilbert Scott tarafından yağ yakıtlı güç istasyonu olarak tasarlanan Bankside Güç İstasyonu, Londra’da Thames Nehri’nin kenarında konumlanmıştır (Şekil 2.14). 1963 yılında inşası tamamlanan yapının faaliyetlerine 1981 yılında son verilmiştir.

Şekil 2.14 : Bankside Güç İstasyonu’nun konumu (Url-5).

Binanın merkez bacasının yüksekliği, nehrin karşı kıyısında yer alan St. Paul Katedrali'nin kubbesini geçmemesi için 99 metre tutulmuştur. Bina genişliği boyunca uzanan tribün holü ise 35 metre yüksekliğe ve 150 metre uzunluğa sahiptir (şekil 2.15) (Stratton ve Taylor, 2005).

şekil 2.15 : Thames Nehri ve Tate Modern (Url-6).

Yeniden Değerlendirilme Süreci: 1981 yılında işlevsiz kalan Bankside Güç İstasyonu'nun yeniden değerlendirilmesi 1994 yılında gündeme gelmiştir. Tate, bu dönemde yeni bir galeri kurmak için yer arayışına başlamış, bu bağlamda erişilebilirlik, geniş alan ve konumundan ötürü Bankside Güç İstasyonu seçilmiştir (Stratton ve Taylor, 2005).

1996 yılında Tate, Bankside İstasyonu'nu satın aldığını ve burası için bir yarışma düzenlediğini duyurmuştur. Birçok başvurunun yapıldığı yarışmayı Herzog&de Meuron ortaklığının tasarımı kazanmıştır. Yarışmayı bu grubun kazanmasındaki en önemli etken fabrikada yer alan yapıların çoğunu koruma anlayışı ve fabrikanın ilk tasarımına atıfta bulunup yapıyı güç ve enerjinin kaynağı olarak düşünmeleri olmuştur (Url-7).

Herzog ve De Meuron yapının tasarımında, yapının tüm tuğla işi dokusunu, pencerelerini ve bacasını restore ederek tutmayı tercih etmiştir. Yapının iç mekanında yer alan cilalı beton ve işlenmemiş ahşap döşeme kullanımıyla binanın endüstriyel kimliği vurgulanmıştır. Yapının aydınlatılması için gerekli olan ışık, üst galerideki tepe ışıklığından alınmıştır (Şekil 2.16). İstasyonda yer alan tribün holü geniş sergi mekanı sağlamasının yanı sıra galeriye giriş bölümü olarak tasarlanmıştır (Perrin, 2002).

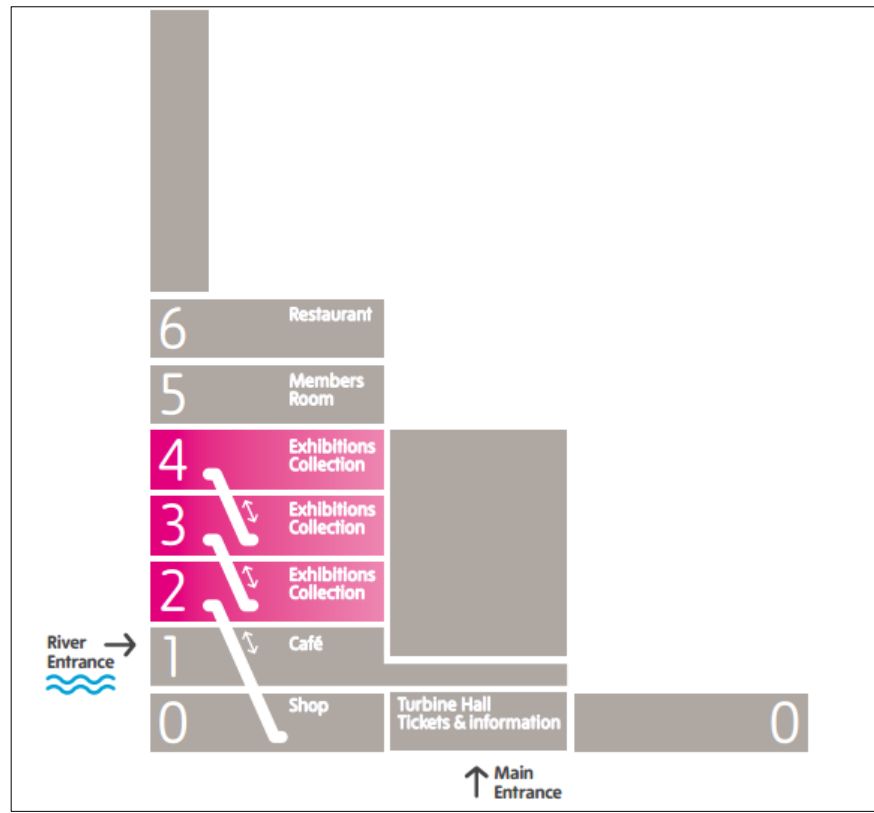
Şekil 2.16 : Tate Modern'in iç mekan yapısı (Url-8).

Modern sanat anlayışını artırmayı ve toplumun tümünün ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen galeri, bunların yanı sıra çevresi için ekonomik anlamda fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Toplam proje maliyeti 134 milyon sterlin olan Tate Modern Sanat Galerisi'nin finansmanının bir kısmı Milenyum Komisyonu ve Sanat Konseyi tarafından karşılanmış, kalan kısmı ise diğer kamu, özel ve hayır kurumları tarafından karşılanmıştır (Stratton ve Taylor, 2005). Tate Modern'de yer alan bölümler aşağıda sıralanmaktadır:

- Tribün Salonu: Galerilere ve öteki alanlara girişi sağlama ve büyük boyutlu eserlerin sergilenmesi amacıyla kullanılmaktadır.
- 1. kat: Danışma, vestiyer, bilet gişesi ve eğitim, seminer ve atölye odası,
- 2. kat: 240 kişilik kafeterya, 260 kişilik oditoryum, 70/100 kişilik film/seminer odası,

- 3. ve 5. kat: Toplam alanı 6.000 m² olan ve genellikle koleksiyon sergileri için kullanılan galeri bölümü,
- 4. Kat: 2.400 m² alana sahip olan ve genellikle geçici sergiler için kullanılan galeri,
- 6. kat: Üyelere ait odalar, iki adet teras ve iklimlendirme tesisatı,
- 7. kat: Kafeterya ve eğlence mekanları bulunmaktadır.

Bu mekanların yanısıra galeri mekanının çevresinde peyzaj düzenlemesi yapılmış ve Milenyum Köprüsü inşa edilmiştir (Şekil 2.17) (Ekincioğlu, 2000).

Şekil 2.17 : Tate Modern Sanat Galerisi'nin şematik kesiti (Url-9).

Bankside Güç İstasyonu'nun Tate Modern Sanat Galerisi'ne Dönüşümünün Değerlendirilmesi: Tate Modern, endüstriyel yapıların yeniden değerlendirilmeleri konusunda önemli bir yere sahiptir. Tasarımında minimum müdahalenin benimsenmesi, alanın endüstriyel kimliğinin vurgulayacak öğelerin korunması gibi özellikler olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Bir endüstri yapısının varlığını sürdürebilmesi için yeni bir işlev verilerek kullanılması, yapının varlığını devam ettirebilmesi açısından belki de en önemli

faktördür. Bankside Güç İstasyonu'nun dönüşümü gerçekleşirken yapı için uluslararası bir tasarım yarışması gerçekleştirilmesi, diğer endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmeleri konusunda örnek teşkil etmektedir.

Tate Modern Sanat Galerisi yeniden işlevlendirilme sürecinde tasarım açısından başarılı iken, binada yer alan bölümlerden binanın üretim süreci ve esas kimliği hakkında hiçbir ize yer verilmediği anlaşılmaktadır. Endüstrileşme döneminin sembolü olan İngiltere'nin başkentinde yer alan bu endüstri yapısının yeniden değerlendirilmesinde, yapının kimliğine atıfta bulunan bir bölüme yer verilmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

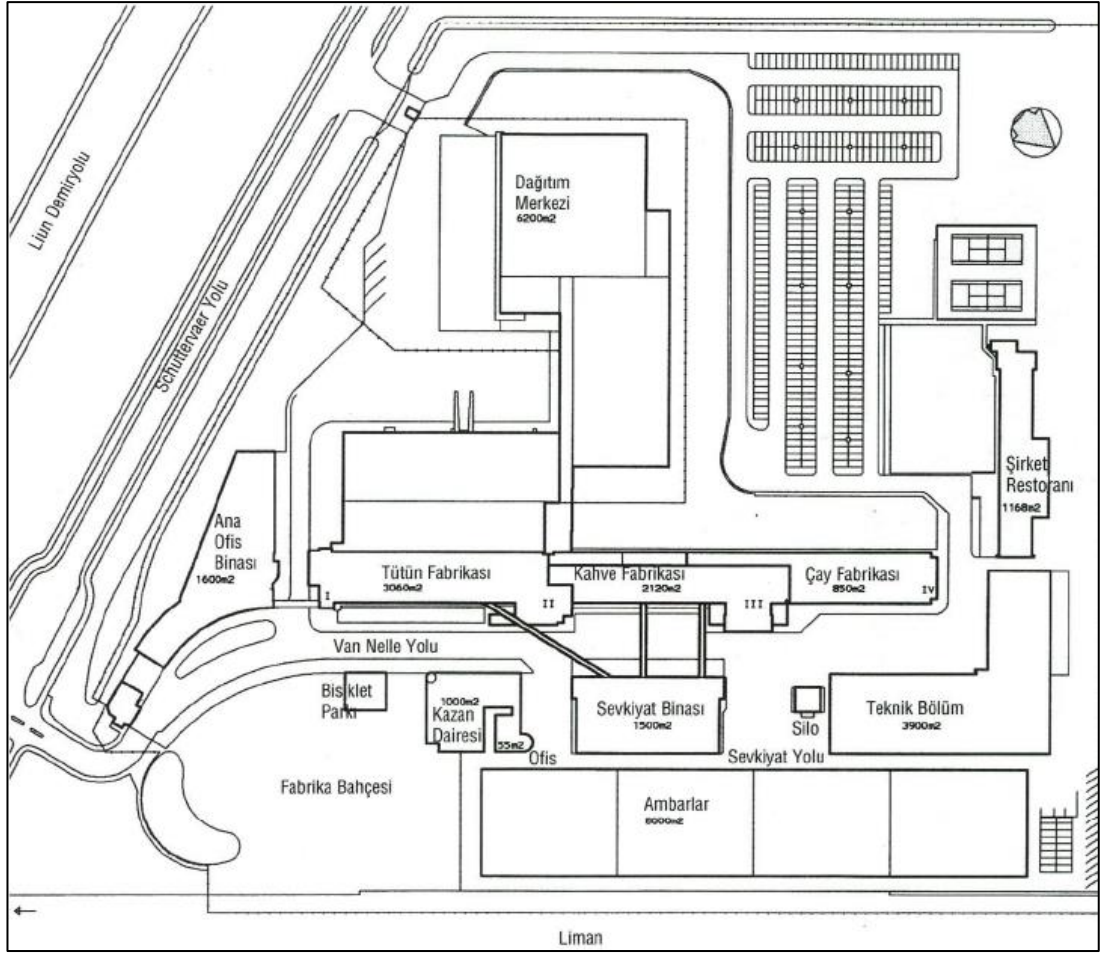
2.4.1.2 Van Nelle Fabrikası (Van Nelle Factory) – Van Nelle Tasarım Fabrikası (Van Nelle Design Factory)

Van Nelle Fabrikası: Van Nelle Fabrikası tütün, çay ve kahve imalatını gerçekleştirmek amacıyla Rotterdam'da kurulmuştur (Şekil 2.18). Fabrikanın inşası 1925-1931 yılları arasında gerçekleşmiştir (Url-10).

Şekil 2.18 : Van Nelle Fabrikası'nın Konumu (Url-5).

Fabrika kompleksi esas fabrika yapısı, ofis binası, ambar, keşif ve stok depoları, kazanhane, atölyeler, kafeterya ve spor alanlarından oluşmuştur (Şekil 2.19). Fabrika kompleksinde sekiz katlı tütün fabrikası, altı katlı kahve fabrikası ve üç katlı çay fabrikaları yer almaktadır. Fabrikada gerçekleşen üretim süreci, yukarıdan başlayıp kat kat aşağıya incek biçimde planlanmıştır. Bundan dolayı bu üç yapının sahip olduğu farklı katların imalat süreçlerinin sayılarını yansıttığı söylenmektedir (de Jonge, 2002).

Şekil 2.19 : Van Nalle Fabrikası vaziyet planı (de Jonge, 2002).

Yapıda ince çelik çerçeve ile neredeyse tümüyle cam bir cephe elde edilmiş ve ışık ve hava gibi doğal elemanlar yapıya nüfus etmiştir. Keşif ve depo yapıları ise ana yapıya havadan giden köprülerle bağlanmıştır. Başka bir köprü ise tesisi kompleksin girişinde yer alan ofis yapısına bağlamıştır (Url-11).

Yapı sahip olduğu fiziksel değerlerin yanı sıra kullanıcılarına sunduğu sosyal olanaklarla da ön plana çıkmaktadır. Fabrika yapısı çalışanlarına yeşil bir çevre içerisinde şeffaf ve sağlıklı bir çalışma ortamı sunmuştur (Şekil 2.20). Bunların yanı sıra çalışma koşulları açısından spor zemini, bahçe, kantin ve kütüphane gibi döneminin şartlarına göre oldukça önemli imkanlar sunmuştur (Url-10).

Şekil 2.20 : Van Nelle Fabrikası ve çevresi (Url-12).

Yeniden Değerlendirilme Süreci: 1951’de bir takım imalat birimleri eklenen fabrika kompleksine 1974 yılında ise yeni gösteri merkezi inşa edilmiştir. Fabrika 1989 yılında ise American Standard Brands tarafından devralındıktan sonra 1995’te satılmış böylelikle milli anıt statüsü kazanmıştır (Url 11).

Fabrikadaki 60.000 m²’lik yapı grubu bir girişimci tarafından 1998 yılında satın alındıktan sonra 2000 yılında dönüşüm için gerekli mali altyapıyı oluşturmak amacıyla içlerinde sıradan vatandaşların da yer aldığı mali bir kuruluşa satılmıştır. Bu kapsamda fabrika yapılarının yeniden değerlendirilmelerine yönelik olarak çeşitli çalışmalara başlanılmıştır. Bu çalışmaların ilk aşamasını eski tütün, kahve ve çay fabrikaları uygulaması oluşturmuş daha sonra ise diğer binaların ofis ve üretim mekanları olarak geliştirilmesi planlanmıştır. Van Nelle Tasarım Fabrikası, içinde bulunduğumuz bilgi çağındaki pazar ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda grafik tasarım ve yeni medya, iletişim, tasarım, mimarlık gibi alanlara hizmet vermeyi hedeflemiştir (Şekil 2.21) (de Jonge, 2002).

Şekil 2.21 : Fabrikanın yeniden değerlendirilmesiyle oluşturulan bir ofis yapısı (De Jonge, 2002).

Van Nelle Fabrikası Dünya Miras Listesi'ne 2011 yılında Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı tarafından sunulmuş olup, günümüzde ise aday listesinde yer almaktadır. Adaylık listesinde, fabrikanın Avrupa'nın ilk günışığı fabrikası (daylight factory) olması, Hollanda modern akımının bir ikonu olması gibi özelliklerden bahsedilmektedir (Url 10).

Van Nelle Fabrikası'nın Van Nelle Tasarım Fabrikası'na Dönüşümünün Değerlendirilmesi: Van Nelle Fabrikası'nın dönüşümü değişen çağa ayak uydurması bakımından günümüzdeki birçok endüstri yapısının yeniden değerlendirilmelerinde örnek teşkil edebilecek niteliktedir. Hollanda modern mimari akımının bir ikonu olarak değerlendirilen bu yapının minimum müdahale ile bilgi çağının hizmetine sunulması, binanın eski ve yeni arasında iletişim kurabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Van Nelle Fabrikası kuruluş tarihi, kıyı kenarında yer alması ve ölçeği açısından çalışma kapsamında ele alacağımız Paşabahçe Cam Fabrikası ile benzerlikler göstermektedir. Bu açıdan ele alındığında üretim faaliyetleri sona erdirildikten sonra ekonomik açıdan sürdürülebilir bir işlev verilmesi, sanayi çağından bilgi çağına geçişte fonksiyon değişimi açısından uygun bir örnek oluşturmuştur.

2.4.2 Türkiye’den örnekler

Ülkemizde endüstri yapılarının birçoğu kıyıların sağlamış olduğu potansiyellerden dolayı yoğunlukla kıyı alanlarında inşa edilmişlerdir. Özellikle İstanbul’da kurulan endüstri tesislerinin birçoğu Osmanlı döneminden başlamak üzere Haliç ve Boğaziçi gibi kıyı alanlarını yerleşim yeri olarak seçmiştir. Önceki bölümlerde değindiğimiz gibi 20. yüzyılın ortasında gerçekleşen post endüstrileşme süreci ile birlikte kıyılarda yer alan bu tesisler, kıyılardan çekilerek üretim faaliyetleri başka bölgelere kaydırılmıştır.

Üretim faaliyetleri son bulan endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmeleri dünyada olduğu gibi ülkemizde de son dönemde rağbet gösterilen konular arasında yer almaktadır. Yakın dönemde Cibali Tekel Tütün Fabrikası, Kadir Has Üniversitesi’ne; Elektrik Santrali, Bilgi Üniversitesi’ne; Feshane-i Amire, Feshane Kültür Merkezi’ne; Darphane-i Amire, İstanbul Müzesi’ne; Tophane-i Amire, Mimar Sinan Üniversitesi Kültür ve Sanat Merkezi’ne; Lengerhane ve Hasköy Tersanesi, Rahmi M. Koç Müzesi’ne; Sütölçe Mezbahası, Haliç Kültür ve Kongre Merkezi’ne dönüşümü gerçekleştirmiştir.

Bu bölümde kıyı alanlarında yer almaları, ölçekleri ve özellikleri bakımından tez kapsamında ele aldığımız Paşabahçe Cam Fabrikası ile benzerlikler gösteren Rahmi M. Koç Müzesi, Haliç Kültür ve Kongre Merkezi ve Sekapark projelerinin dönüşüm süreci konu edilecektir.

2.4.2.1 Lengerhane ve Hasköy Tersanesi - Rahmi M. Koç Müzesi

Lengerhane ve Hasköy Tersanesi yapıları tarihsel süreçte farklı özellikler göstermeleri ve Rahmi M. Koç Müzesi’ne dönüşümünün farklı dönemlerde gerçekleşmesinden ötürü bu bölümde ayrı bir şekilde ele alınacaktır.

Lengerhane: Lengerhane yapısının yapım tarihi hakkında kesin bir bilgiye erişilememekle birlikte, III. Ahmet döneminde (1703-1730) Osmanlı donanmasına dökümhane olarak hizmet vermesi amacıyla inşa edilmiştir. Yapı, gemiyi denize sabitlemek amacıyla suya atılan zincir ve ucundaki çapaya “Lenger” adı verildiğinden, “Lengerin yapıldığı yer” anlamına gelen “Lengerhane” olarak adlandırılmıştır. Lengerhane yapısı Necip haritalarında “Torpil Deposu” olarak, 1852’deki Montke haritasında ise “Dökümhane” olarak adlandırılmıştır (Ergin, 2001).

Lengerhane yapısının dökümhane olarak kullanımından sonra 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başlarındaki kullanımıyla ilgili net bir bilgiye erişilememektedir. Yapı, Cumhuriyet döneminde 1951 yılına kadar Maliye tarafından, daha sonraları ise ispirto deposu olarak Tekel Cibali Tütün Fabrikası tarafından kullanılmıştır. 1984 yılında yangın geçirdikten sonra yapıyı 1991 yılında Rahmi M. Koç Sanayi Müzeciliği ve Kültür Vakfı satın almış ve Lengerhane 1994 yılında Sanayi Müzesi olarak kullanılmaya başlamıştır (Şekil 2.22) (Göncüoğlu, 2005). Lengerhane yapısı bu süreçte I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından II. Sınıf tarihi eser olarak değerlendirilmiştir (Ergin, 2001).

Şekil 2.22 : Lengerhane Binası, 2014.

Lengerhane yanında yer alan küçük yapı ile birlikte yaklaşık 2100 m²'lik bir arsa içerisinde yer almaktadır. Kare plana sahip olan yapının orta mekanını örten ana kubbe dört büyük ayak üzerine oturmuştur. İki katlı olan yapının cephelerinde her katta dört adet pencere yer almaktadır (Göncüoğlu, 2005).

Yeniden Değerlendirilme Süreci: Lengerhane 1994 yılında sanayi ve teknoloji müzesi olarak hizmet vermeye başlamıştır (Atasoy, 2004). Mevcut binaların müze için yeterli alana sahip olmamalarından ötürü Lengerhane, küçük bina ve bunların oluşturduğu iç avluda tasarım gerçekleştirilmiştir. Bodrum kat seviyesindeki sergileme alanı ana binaya bağlanmış ve asma kat ilavesi yapılmıştır (Şekil 2.23) (Ergin, 2001).

Şekil 2.23 : Lengerhane yapısının iç mekânı, 2014.

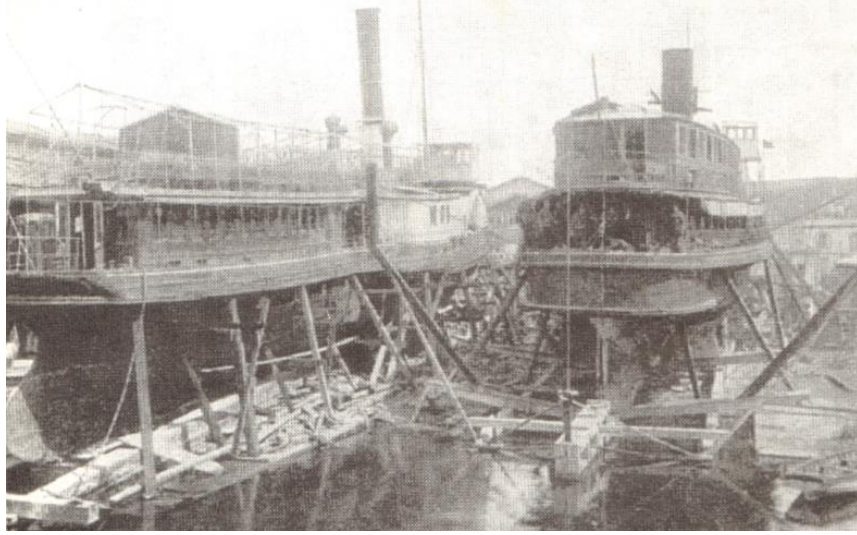
Yapıda yer alan sergileme ürünleri alanlarına göre şu şekilde sıralanmıştır:

- Alt katta: Havacılık, Restorasyon Atölyesi, Lokomotif ve Otomobil Modelleri, Oyuncaklar, Denizcilik, Matbaa Makineleri, Sinema Bölümü,
- Giriş katında: Buharlı Makine Modelleri, Buharlı Gemi Makine Modelleri, Sıcak Hava ve İçten Yanmalı Motor Modelleri, Buharlı Silindirler ve Çekici Makine Modelleri, Lokomotif Modelleri ve Kalender Vapur Makinesi,
- Üst katta: Bilimsel Aletler ve İletişim Aletleri bölümleri yer almaktadır (Url-13).

Şekil 2.24 : Lengerhane yapısında yer alan müzenin sinema bölümü, 2014.

Hasköy Tersanesi: 1861 yılında Şirket-i Hayriye tarafından şirkete ait vapurların bakım ve onarımlarının gerçekleştirilmesi için kurulan Hasköy Tersanesi ilk kurulduğunda atölye düzeninde ve birkaç küçük bina halinde inşa edilmiştir. Önceleri fabrika olarak adlandırılan bu kuruluşa 1884 yılında ağaç bir kızak yapılmış, 1910 yılında ise bir kızak daha ilave edilmiş ayrıca torna tezgâhları, inşaiye atölyesi ve marangozhane kurulmuştur (Şekil 2.25) (Tutel, 1994).

Şekil 2.25 : Hasköy Tersanesi'nin eski görünüşü (Bulgurlu, 2001).

1934 yılına kadar sadece onarım işlerinin gerçekleştirildiği tersanede, bu tarihten itibaren gemi yapımına başlanmış, 1938 yılında iki şehir hattı vapuru inşa edilmiştir. Tersane, 1945 yılında Denizyolları ve Limanları Umum Müdürlüğüne bağlanmış, 1952'de Denizcilik Bakanlığı'na devredilmiştir. 1984 yılına gelindiğinde ise tersane Türkiye Gemi Sanayi A.Ş.'ne bağlanarak şehir hattı vapurlarının ve küçük teknelerin bakım ve onarımları yapılmıştır (Ergin, 2001). Haliç kıyılarını düzenleme çalışmaları esnasında tersanenin işlevleri durdurulmuş ve tersane kapatılmıştır. 1993 yılında Rahmi M. Koç Müzesi'ne devredilen tersane günümüzde Lengerhane binası ile birlikte Rahmi Koç Sanayi Müzesi olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.26) (Göncüoğlu, 2005).

Şekil 2.26 : Rahmi Koç Müzesi'nin Hasköy Tersanesi giriş bölümü, 2014.

Tersanenin bulunduğu arsa 11.068 m²'lik bir alana sahiptir. Arsayı üç yönde çevreleyen 14 bina bir U formu oluşturmaktadır (Şekil 2.27). Zeminde toplam 4.300 m²'ye oturan binalarda toplam mekan ara katlarıyla beraber 7.800 m²'dir. İhtiyaçtan ötürü yer yer ek katlar ilave edilmiş olmakla birlikte binalar genellikle tek katlıdır (Ergin, 2001).

Şekil 2.27 : Hasköy Tersanesi ve çevresi (Akaş ve diğ., 2006).

Yeniden Değerlendirilme Süreci: Lengerhane yapısında yer alan müzenin hızla büyümesi sonucu Lengerhane binalarının karşısında konumlanan Hasköy Tersanesi satın alınarak 14 terk edilmiş binası ve bir gemi kızağı ile birlikte restore edilmiştir. Uzun bir süre metruk vaziyette bırakılan tersane binası, 2001 yılında müze olarak kullanıma açılmıştır (Haliç, 2002).

Tersanenin batısında yer alan 6670 m²'lik arsa, 2001 yılında otopark ve açık teşhir alanı olarak kullanılmak amacıyla satın alınmıştır. Sonradan yapılan betonarme ara katlar kaldırılmış ve bina bütünlüğünü engellemek amacıyla asma katlar inşa edilmiştir (Ergin, 2001).

Günümüzde çoğunlukla endüstri ürünlerinin sergilendiği yapıda şu bölümler yer almaktadır:

- Giriş katı: Sualtı bölümü, Otomobil bölümü, Buhar makineleri, Zeytinyağı fabrikası, Marangozhane, Gemi Makineleri, Tarihi Kızak, Nostaljik dükkanlar, Gemi buhar makinesi, Denizcilik, Raylı Ulaşım Bölümleri,

- Üst kat: Rahmi M. Koç Galerisi, Atatürk Bölümü, Renkli Matematik Dünyası, Anasınıfı Eğitim Atölyesi, Motorsikletler, Bebek Arabaları, Bisikletler, Kağnılar/At Arabaları/Kızaklar, Torna Tezgahları, Kayıklar/Dıştan Takma Motorlar Bölümleri (Şekil 2.28) (Url-13).

Şekil 2.28 : Rahmi Koç Müzesi Hasköy Tersanesi bölümü iç mekanı, 2014.

Lengerhane ve Hasköy Tersanesi'nin Rahmi M. Koç Müzesi'ne Dönüşümünün Değerlendirilmesi: Lengerhane yapısının müze olarak kullanılması ile birlikte ülkemiz önemli bir sanayi müzesine kavuşmuştur. Yapıya 2001 yılında Hasköy Tersanesi'nin eklenmesiyle birlikte yapının ölçeği büyümüştür. Eski bir endüstri yapısının ağırlıklı olarak endüstri ürünlerinin sergilendiği bir müze yapısı olarak kullanılması olumlu bir gelişmedir.

Özellikle Hasköy Tersanesi'nde tarihi kızak, torna tezgahı ve marangozhane gibi yapının faal olarak kullanıldığı dönemlere atıfta bulunan eserlerin sergilenmesi yapının sanayi müzesi olma özelliğini güçlendirmektedir. Bunların yanı sıra farklı yaş gruplarının ilgisine hitap edecek bölümlerin yer alması, anasınıfı eğitim bölümleri gibi küçük yaştaki ziyaretçilere hitap edecek bölümlerin bulunması, çevresi itibarı ile turistik bir potansiyelinin olması olumlu olarak nitelendirilmektedir.

Fakat bu olumlu değerlendirmelere karşın yapıların özgün üretim süreçlerine dair izlere rastlanılmaması olumsuz bir etkindir. Bu doğrultuda özellikle Lengerhane yapısının bir bölümü lenger yapım tekniklerini anlatan bir bölüme ayrılabilir, tersane yapısının içinde Osmanlı'nın gemi inşa tekniklerini anlatan bir bölüme yer verilebilirdi. Böylelikle de müze daha işlevsel bir hale gelebilirdi.

2.4.2.2 Sütlüce Mezbahası - Haliç Kültür ve Kongre Merkezi

Sütlüce Mezbahası: Sütlüce Mezbahası, Haliç'in Eyüp Sultan Külliyesi'nin karşısındaki kesimde yer almıştır (Şekil 2.29). Eski gravürlerde mezbahanın bulunduğu alanda bir dizi küçük tersane resmedilmiştir (Eruzun, 2001).

Şekil 2.29 : Sütlüce Mezbahası'nın konumu (Url-14).

Temeli 1919 yılında atılan mezbahanede ilk olarak üç adet kesim pavyonu, dört adet ahır, tulumba makineleri binaları, su tulumbaları, kahvehane ve yemekhane inşa edilmiştir. 1923 yılında hizmete açılan tesise sonraki dönemde Avrupa'da yapılan incelemeler sonucunda bir takım üniteler eklenmiştir. Başlangıçta kuruluş yerinin mezbaha için elverişli olmadığı hazırlanan raporlarda belirtilmiş olsa da, yapılan bu eklemelerle tesisler, Sütlüce'ye iyice yerleşmiştir (Şekil 2.30) (Irmak, 2003).

Şekil 2.30 : Sütlüce Mezbahasının 1930'lardaki durumu (Url-15).

Dünyanın ilk modern mezbahası olarak inşa edilen Sütlüce Mezbahası 1923-1984 yılları arasında aktif bir şekilde işletilmiştir. 1984 yılında başlayan Kuzey Haliç Projesi kapsamında mezbahada yer alan kesim ünitelerinin faaliyetleri durdurulmuş ve mezbaha sadece et depolama ve dağıtım merkezi olarak hizmet vermiştir. Bu süreçte mezbahane Kurtköy'deki modern tesislere taşınmış ve mezbahanede yer alan ek üniteler ise yıktırılmıştır (Göncüoğlu, 2005).

Mezbahane tesisleri tamamlandığında 20.000 m²'si kapalı, 31.000 m²'si açık olmak üzere toplam 51.000 m²'lik bir alanda hizmet vermiştir (Irmak, 2003). Mezbahane; buzخانه, kesimخانه, et teşhir üniteleri ve diğer müştemilattan oluşan kompleks bir yapıdır (Eruzun, 2001).

I. Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilen mezbahane binası, suyun içerisine çakılan kazıklar üzerine oturtulmuştur. Asıl mezbahane binası çelik strüktür ve tuğla ile inşa edilmiş L biçiminde plan şemasına sahiptir. Dikdörtgen bir forma sahip olan Buzخانه bölümü yapının güneyinde, mezbahanın tamir atölyesi, marangozhane, levazım gibi diğer bölümleri ise asıl binanın karşısında Karaağaç Caddesinin doğusunda yer almıştır (Göncüoğlu, 2005).

Yeniden Değerlendirilme Süreci: Sütlüce Mezbahanesi 1985 yılında et kesim faaliyetleri sona erdirildikten sonraki süreçte İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanları Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dönemlerinde Haliç bölgesinde bir kültür merkezi olarak projelendirilmeye çalışılsa da uygulama anlamında başarılı olunamamıştır. Mezbahane binası 1998 yılına kadar özel şahsa kiralanmış, bu tarihle

birlikte İstanbul Büyükşehir Belediyesi yapıyı devralarak kültür merkezi projesini uygulamaya koymuştur. Proje esnasında mezbahanenin iç duvarları çöktürülmüş, daha sonraları ise tamamen dozerlenerek yapının özgün inşasının tüm izleri silinmiş, geçmişe dair hiçbir belirti bırakılmamıştır. Eski mezbahane binasının yerine dış görünümü yaşatılacak şekilde büyük çaplı bir kültür merkezi inşa edilmiştir (Şekil 2.31) (Göncüoğlu, 2005).

Şekil 2.31 : Haliç Kongre Merkezi, 2014.

Sütlüce mezbahasının kültür merkezi olarak yeniden kullanılması kapsamında gerçekleştirilen restorasyon projesi ile binada kültür, sanat ve kongre etkinliklerinin gerçekleştirileceği, kazandığı yeni işlevi ile Haliç'in kurtarılmasında rol oynayacak bir kültür merkezi görevini üstlenmiştir (Eruzun, 2001).

İstanbul genelinde uluslararası etkinliklerin oldukça yoğunlaştığı bir dönemde önemli bir işleve sahip olan Haliç Kongre Merkezi, 16.000 m²'si açık alan olmak üzere 102.000 m²'lik bir alana kurulmuştur. Haliç Kongre Merkezi'nde yer alan salon, oditoryum, fuaye ve açık alanlarda kongreler, toplantılar, fuarlar, sergiler, film galaları gibi etkinlikler gerçekleştirilmektedir (Şekil 2.32) (Url-16).

Şekil 2.32 : Sötlölöe mezbahasının dönlöşöümden sonraki durumu, 2014.

Sötlölöe Mezbahası'nın Haliç Kongre Merkezine Dönlöşöümünün Değerlendirilmesi:

Haliç gibi İstanbul açısından önemli bir bölgede, zararlı atık salınımı, hava kirliliği gibi olumsuz etkilere sebep olan endüstri alanlarının sanayi dışı işlevler verilerek yeniden kullanılmaya başlanması genel anlamda olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Yapı kente bir takım katma değerler sağlasa da bir endüstri yapısının yeniden değerlendirilmesi konusunda olumsuz bir takım özelliklere sahiptir. Mezbaha yapısının yıkılarak yeni baştan inşa edilmesi ile döneme özgün izler bütünüyle yok edilmiştir. Dolayısıyla günümüzde yapının geçmiş fonksiyonuna atıfta bulunacak hiçbir izle rastlanılmamaktadır. Haliç Kültür ve Kongre Merkezi'ne gidildiğinde sonradan eklenenen birçok yapı olması ve mezbaha yapısının bu ek yapılardan ayırt edilememesi de bir başka önemli sorundur. Bu açıdan ele alındığında eski bir

endüstri mirası yapısının korunması amaçlanmamış, yalnızca yeni bir yapı kurulması konusunda mezbaha yapısı araç olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşım bir endüstri mirası yapısının korunması ve yeniden kullanılması açısından doğru bir değerlendirme biçimi değildir.

2.4.2.3 Seka Kâğıt Fabrikası – Sekapark

Seka Fabrikası: Seka fabrikası Cumhuriyet döneminde kâğıt ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında devlete ait bir fabrikanın kurulması zaman zaman gündeme gelmiş olsa da fabrikanın zarar edeceği öngörüsünden ötürü bu proje ilk zamanlarda rafa kalkmıştır. Daha sonraları ise bu hedef uygulanma fırsatı bulmuştur. Fabrika bir kâğıt fabrikası için gerekli olan kömür, su ve işçinin bulunması, hammadde ve mamul maddenin nakliye kolaylığı gibi altyapı olanaklarını sağlamasından ötürü kuruluş yeri olarak İzmit'i tercih etmiştir (Şekil 2.33). Fransız Kâğıt Okulu'ndan mezun olan Mehmet Ali Kağıtçı, kâğıt, karton, ambalaj kağıdı, gazete kağıdı ve sigara kağıdı üretecek fabrikanın projelerini hazırlamıştır. 1934 yılında temeli atılan fabrikanın inşaatı, 1936 yılında tamamlanmıştır (Mühendis ve Makine, 2007).

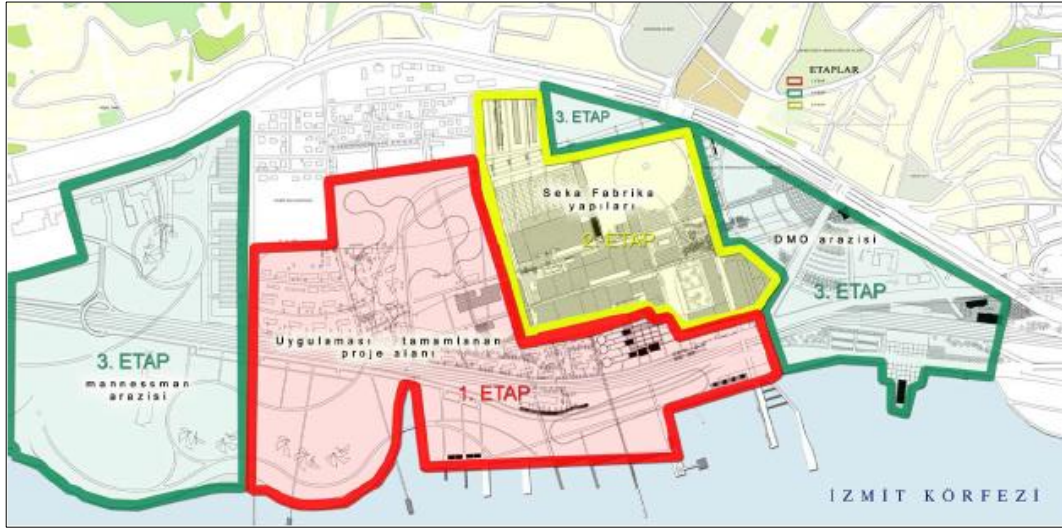
Şekil 2.33 : Seka Fabrikasının konumu (Url-5).

Fabrika 1970'li yıllarda en iyi dönemlerini yaşamış, 1980'lere kadar üretimini arttırmıştır. 1984 yılına geldiğinde ise özel sektörün ulusal kâğıt sanayisinde etkinliğini artırmasıyla beraber fabrika küçülmeye başlamış ve uzun bir süre yatırım yapılamadığından dolayı faaliyetlerinin çoğu durdurulmuştur. 2004 yılında ise fabrika giderlerini karşılayamaz duruma gelmesinden dolayı kapatılmış ve fabrikanın

bulunduğu alan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. Belediye, fabrikayı devraldıktan kısa bir zaman sonra Sekapark Endüstriyel Dönüşüm Projesi sürecini başlatmıştır (Oğuz ve diğ., 2010).

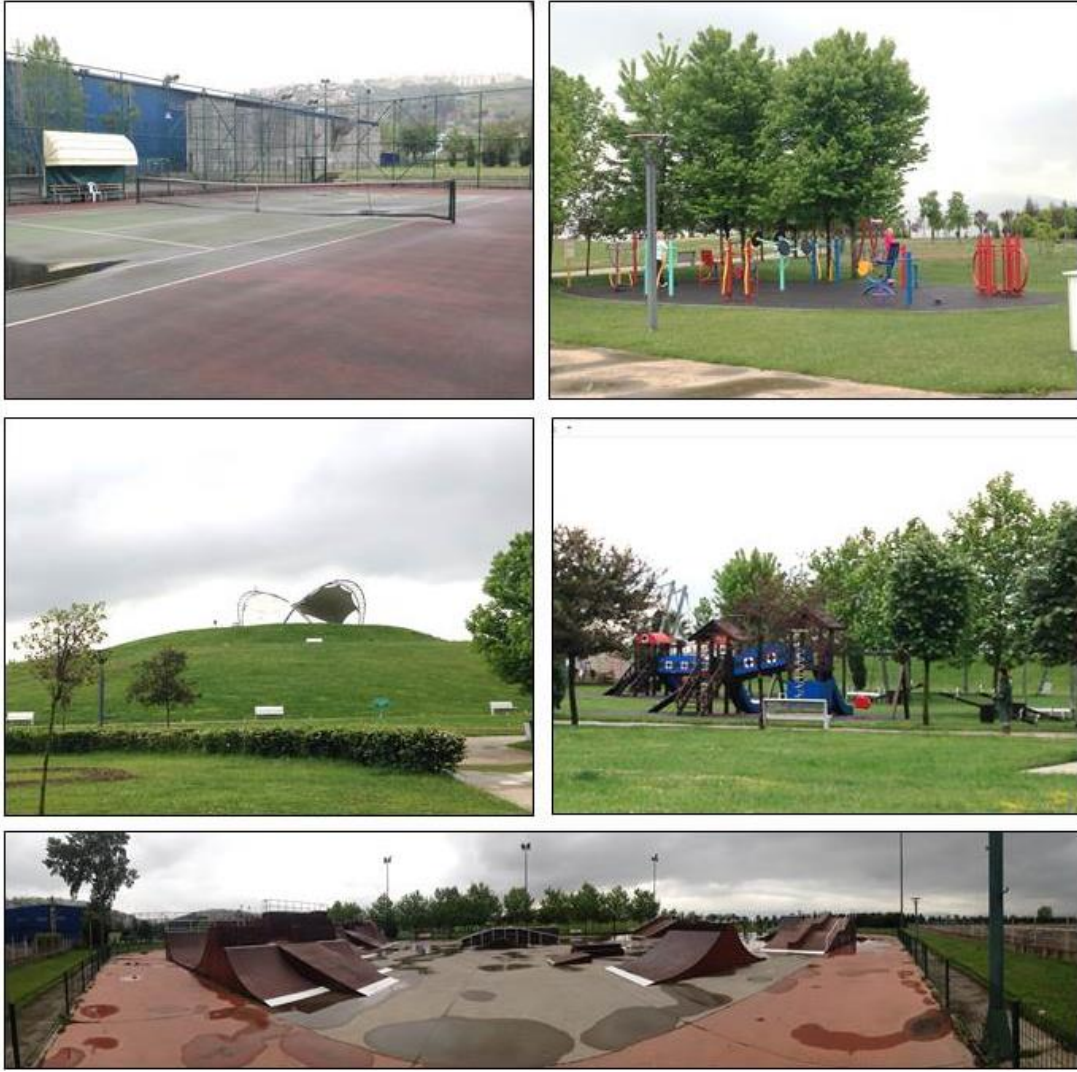
Yeniden Değerlendirilme Süreci: Seka projesinin kurgulandığı 1.210.965 m²'lik alanın 700.000 m²'si Seka Kâğıt Fabrikası'na, 510.965 m²'lik alan ise Devlet Malzeme Ofisi (DMO) Kocaeli yerleşkesine aittir. Fabrikaya ait 200.000 m²'lik arazi ise Mannesmann Boru Fabrikası'na kiralanmıştır. Mülkiyete ilişkin bu durumdan ötürü proje üç etap halinde tasarlanmıştır (Şekil 2.34). Bu etaplamalar şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

- 1. Etap: Kısa vadede gerçekleştirilecek peyzaj düzenlemeleri,
- 2. Etap: Uzun soluklu ve kapsamlı bir projelendirme ile gerçekleştirilecek fabrika alanının yoğunlukta olduğu ve renovasyon çalışmalarının gerçekleştirildiği bölgedeki çalışmalar,
- 3. Etap: DMO ve Mannesmann Boru Fabrikası'nın bulunduğu bölgedeki arazilerin tasarım sürecine eklenmesiyle gerçekleştirilecek çalışmalar olarak planlanmıştır (Oğuz ve diğ., 2010).

Şekil 2.34 : Sekapark projesi etaplamaları (Saygı, 2008).

Sekapark 1. etap projesi kapsamında 520 dönümlük alanın 300 dönümü yeşil alan olarak kurgulanmış, 220 dönümü ise sosyal aktiviteler ve katı alanlara ayrılmıştır. Bölgede sportif aktiviteler için yapay tırmanış duvarı, kayak pisti, futbol, basketbol ve tenis sahaları ile çeşitli yaş gruplarına hizmet vermesi amacıyla 12 çeşit oyun grubu oluşturulmuştur (Şekil 2.35) (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2010).

Şekil 2.35 : Sekapark projesinin 1. etap çalışmalarında gerçekleştirilen etkinlik alanları, 2014.

Projede park alanında yer alan doğal ve mimari objeleri deneyimlemek amacıyla bisiklet ve yaya yolları düzenlenmiştir. Bu kapsamda alana 2 km’lik bisiklet yolu ve 10 km’lik yaya yolu yapılmıştır (Şekil 2.36). 1. etap kapsamında ayrıca sahil şeridinde kıyı düzenlemeleri, su ve ışık oyunları bölümü ve 10000 kişilik konser platformu yapılmıştır (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2010).

Şekil 2.36 : Sekapark’ta yer alan bisiklet ve yaya yolları, 2014.

Sekapark’ın 2. etap projesinde ise ilk dönem inşa edilen endüstri yapıları yeniden işlevlendirilmiştir. Bu süreçte korunan yapılar ve bu yapıların yeni işlevleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Çizelge 2.3).

Çizelge 2.3: Sekapark projesi kapsamında korunan yapılar ve yeni işlevleri (Oğuz ve diğ., 2010).

Korunan Yapının Adı	Yeni İşlevleri
1 Numaralı Kağıt Fabrikası	• Seka Kağıt Müzesi • Görsel sanatlar merkezi • Sinema, tiyatro, fotoğrafçılık, modern dans atölyeleri • Endüstriyel tasarım galerileri • Eğitim merkezi
2 Numaralı Kağıt Fabrikası	• Sanat atölyeleri (resim, müzik, heykel, geleneksel el sanatları) • Konferans salonu • Halk oyunları kurs ve gösteri merkezi • Sahne sanatları ve gösteri merkezi • Kafe ve restoranlar • Cep tiyatrosu • Kütüphane • Toplantı salonları
3 Numaralı Kağıt Fabrikası	• Toplantı ve seminer salonları • Sergi salonu • Restoran ve kafeler • Konser salonu
4 Numaralı Kağıt Fabrikası	• Sosyal amaçlı toplanma salonları • Düğün ve nikâh salonları • Eğlence merkezi • Bowling salonu • Restoran ve kafeler
Selüloz Kulesi	• Seka anıtı ve seyir kulesi
Mekanik Atölye	• Spor merkezi ve spor kulüpleri temsilcilikleri • Fitness salonu • Masa tenisi • Güreş/Uzakdoğu sporları
Silolar	• Kafe • Çatıda bakı terasları
Lojmanlar Bölgesi	• Kafeler sokağı • İnternet kafe • Kitap/müzik satış yerleri • Hediyelik eşya birimleri • Sosyal kulüpler/dernekler

Projenin 2. etap çalışmaları 90 dönümlük bir alan üzerinde uygulanmış ve kıyı alanına deniz dolgusu yapılarak sahil bandı oluşturulmuştur (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2010). Sekapark projesinde bazı yapıların inşası tamamlanırken, bazı yapıların inşaatı ise günümüzde devam etmektedir (Şekil 2.37).

Şekil 2.37 : Günümüzde yapımı devam eden Bilim Merkezi ve Kağıt Müzesi, 2014.

Seka Fabrikası'nın Sekapark'a Dönüşümünün Değerlendirilmesi: Sekapark projesi farklı etaplar halinde gerçekleştirilmesi sebebiyle dönüşüm değerlendirmesinin 1. etap ve 2. etap uygulaması üzerinden ayrı bir şekilde incelenmesi daha uygun olacaktır.

Birinci etap çalışmalarında mevcut ulaşım sistemine eklenen yol sayesinde alana alternatif bir yol güzergahı daha kazandırılmış ve ulaşım sorunu çözülmüştür. Alana özel ulaşım araçlarının yanı sıra toplu taşıma araçları ile rahat bir şekilde erişilmektedir. Ayrıca önceleri demiryolu hattı, yayalar için kara-kıyı bağlantısı problemi oluştururken, bu problem demiryolunun üzerinden geçirilen iki adet yaya köprüsü aracılığıyla bertaraf edilmiştir. Projenin kamu yararını gözeterek planlanması, bu bağlamda konser, yarışma ve sergi gibi aktivitelere olanak sağlayan açık alan düzenlemeleri, spor ve eğlence aktivitelerine yer verilmesi olumlu olarak nitelendirilmektedir (Şekil 2.38).

Şekil 2.38 : Sekapark alanının önceki ve sonraki hali (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2010).

Projenin 2. etabında ise özellikle fabrikanın kurulduğu ilk dönem yapılarının yeniden işlev verilerek korunmaları, Kâğıt Müzesi, Endüstriyel Tasarım Merkezi gibi yapının esas fonksiyonuna atıfta bulunan birimlerin yer alması bir endüstriyel alanın yeniden değerlendirilmesinde olumlu özellikler olarak dikkat çekmektedir. Özellikle günümüzde eski endüstri alanlarına otel vb. işlevler verilerek yeniden kullanıldığı düşünüldüğünde; denize kıyısı bulunan, kent için oldukça önemli bir alanda konumlanan ve kentlilerin belleğinde yeri olan bir endüstriyel miras alanının kamusal amaçlı olarak yeniden değerlendirilmesi oldukça önemlidir (Şekil 2.39).

Şekil 2.39 : Sekapark 'ta gerçekleştirilen bir etkinlik (Url-17).

Sekapark projesi daha önce ele aldığımız Sütlüce Mezbahası, Lengerhane ve Hasköy Tersanesi'nin yeniden kullanımları ele alındığında özüne sadık olması ve kamusal faydanın esas alınması bakımından daha özgün bir değerlendirme olarak öne çıkmaktadır. Proje, ölçeği, kuruluş dönemi özellikleri ve kolektif bellekteki yeri bakımından çalışma kapsamında konu edilecek olan Paşabahçe Cam Fabrikası ile benzerlikler göstermektedir.

2.5 Bölüm Değerlendirmesi

Çalışmanın çıkış noktalarında biri olan “kıyılarda yer alan endüstri tesislerinin dönüşümü” olgusu konunun bütününe oluşturan diğer başlıkları da kapsamı

açısından kavramsal açıdan önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda bölümde kıyılarda yer alan endüstri alanlarının dönüşümü, Avrupa’da ve ülkemizde gerçekleşen endüstrileşme süreçleri ele alınarak konunun kökenine inilmeye çalışılmıştır. Daha sonraki bölümde kıyılarda yer alan endüstri alanlarının kullanılma ve terk edilme süreçleri incelenme yoluna gidilmiştir.

Bölümde daha sonra kıyılarda yer alan endüstri tesislerinin yeniden kullanılması süreci irdelenmiş, endüstri alanlarının yeniden değerlendirilmesi konusunda ortaya çıkan endüstriyel miras ve endüstri arkeolojisi kavramları açıklanmış, bu konuda çalışma yapan uluslararası örgütler ve bu örgütlerin faaliyetleri ele alınmıştır.

Endüstri alanlarının yeniden değerlendirilme süreçleri irdelenmesinin ardından bu konuda dünyada ve ülkemizde uygulanan örnekler incelenmiştir. Literatür örneklerinin incelenmesi sonucu bu endüstri tesislerinde gözlemlenen olumlu ve olumsuz bulunan özellikler belirtilmiştir.

Bundan sonraki bölümde ilk olarak Paşabahçe Cam Fabrikası’nın bulunduğu Beykoz ilçesi genel özellikleri açısından ele alınacak, Beykoz’da endüstrinin gelişim süreci ve Beykoz’da yer alan endüstri tesisleri konu edilip, irdelenecektir. Daha sonra ise özgün araştırma kapsamında ele alınan Paşabahçe Cam Fabrikası’nın genel özellikleri ve sosyal değerleri tanımlanarak, fabrika ve bulunduğu alan için yeniden kullanım önerisi sunulacaktır.

3. BEYKOZ'DA ENDÜSTRİ ALANLARININ GELİŞİMİ VE PAŞABAHÇE CAM FABRİKASI İÇİN YENİDEN KULLANIM ÖNERİSİ

3.1 Beykoz'un Genel Özellikleri

Beykoz ilçesi, batısında İstanbul Boğazı, kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Şile İlçesi, güneyinde Üsküdar ve Ümraniye ilçeleri ile sınırlanmakta olup, İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasının kuzey kesiminde konumlanmaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 : Beykoz'un Boğaziçi'ndeki konumu (Url-18).

Tarihsel süreçte Beykoz'un 2.700 yıllık bir geçmişi olduğu bilinmektedir. İlk olarak M.Ö. 700 yılında deniz yoluyla Beykoz'a gelen Traklar burayı yurt edinmişlerdir. Traklar Beykoz'a kralları Amikos'un isminden ötürü "Amikos" adını vermişlerdir. Traklar burada Bebrik Devleti'ni kurmuşlar fakat bu devlet M.Ö. 337 yılında Bitinyalılar tarafından yıkılmıştır. Bitinya Devleti uzun bir süre burayı yönettikten sonra M.Ö. 73 yılında bu topraklar Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirilmiştir. M.S. 395 yılında imparatorluğun Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma olmak üzere

ikiye bölünmesiyle topraklar Bizans hakimiyetine girmiştir. Bölge bu tarihten itibaren bir dönem Pers İmparatorluğu ve Müslüman Arapların eline geçtiği süre haricinde 1402 yılında Osmanlı tarafından fethedilmesine kadar olan süreçte, Bizans hakimiyeti altında kalmıştır (Oral, 2002).

Bölgenin Roma Dönemi'nde bir adak yeri olduğu ve Karadeniz'e çıkmak isteyenlerin uygun bir ortamda seyahat etmelerine yardımcı olması için Zeus'a adak sundukları bilinmektedir. Beykoz bu dönemde yoğun bir yerleşime sahne olmamıştır. (Eyice, 2003).

Diğer taraftan Beykoz adının nereden geldiği ile alakalı çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Kimi kaynaklar Beykoz adının Farsça "köy" anlamına gelen "koz" sözcüğünden dolayı bölgenin "Beyköyü" anlamına geldiğinden "Beykoz" olarak adlandırıldığını, kimi kaynaklar ise "koz" sözcüğünün ceviz anlamına geldiği ve semtin tarihsel süreçte iri ceviz ağaçlarıyla tanındığından ötürü "Bey cevizi" anlamına geldiğini iddia etmişlerdir (Deleon, 1998).

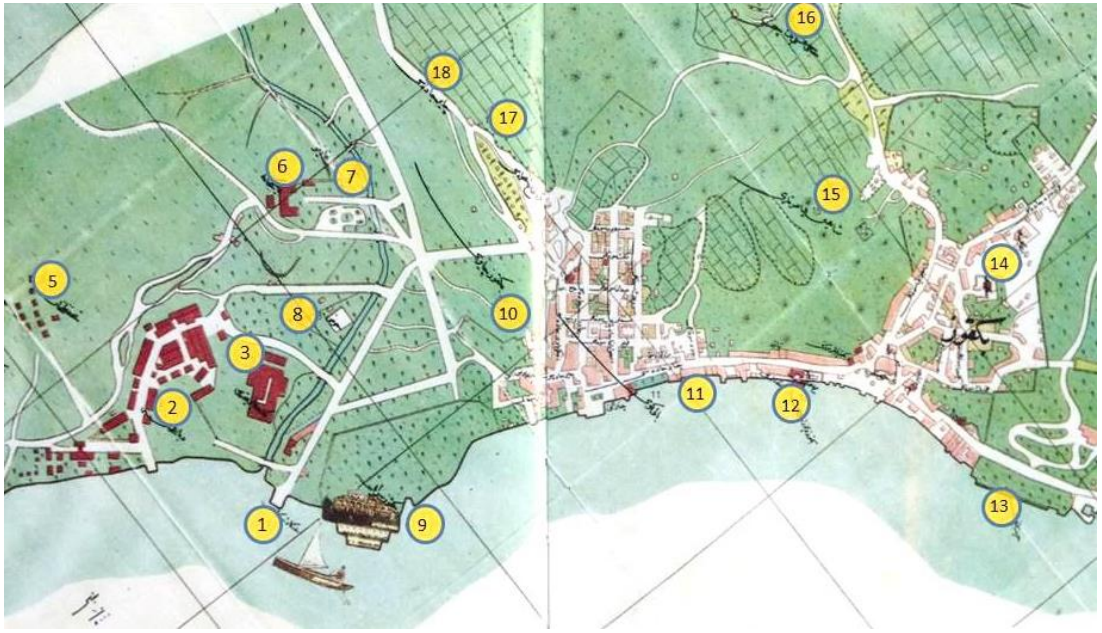
Beykoz'la ilgili Osmanlı Dönemi'ne ilişkin ilk bilgilere 15. yüzyılda rastlanılmaktadır. Beykoz bu dönemde av alanlarının uygunluğundan dolayı Padişah ve saray erkânı tarafından av amaçlı olarak kullanılmıştır. Sultan II. Mehmed burada avlandığı sırada Tokat Kalesi'nin fethi haberini almış ve buraya bir bahçe ve kasır yapılmasını emretmiş, bu bahçeye de Tokat bahçesi denilmesini istemiştir. Günümüzde ise bu kasır ve bahçesinin bulunduğu alandan hiçbir iz kalmamış, bu alanda gecekonduların ağırlıkta olduğu mahalleler kurulmuştur (Eyice, 2003). Aynı dönemde Fatih Sultan Mehmet, Beykoz kıyılarında bir kasır inşa ettirmiştir. Debbâğ olarak adlandırılan deri işlemecilerinin de 15. yüzyılda Beykoz'a yerleşmeye başladıkları bilinmektedir (Deleon, 1998).

Osmanlı tarihinin önde gelen seyyahlarından olan ve 17. yüzyılda yaşayan Evliya Çelebi ise Beykoz'u şu şekilde tasvir etmiştir:

Deniz kıyısından bağlar kenarını takip ederek Serviburnunun üç bin adım güneyinde, büyük bir limanın kenarında kurulmuştur. Sekiz yüz evli, bağlı bahçeli mâmûr ve süslü bir kasabadır. Câmîi, mescidi, hamamı, çocuk mektebi ve küçük çarşısı vardır. Çarşı ve pazarı yüksek ağaçlarla süslüdür. Bütün halkı bahçivancılık, odunculuk ve balıkçılıkla uğraşır. Gerçi Üsküdar kadılığına bağlıdır ama, Osmanlı padişahlarının müneccim başlarına tahsis edilmiş, yüz elli akçe pâyeli kazadır. Sultaniye bağcısı ustası ve bostancıbaşı hâkimdir. Suyu ve havası güzel şirin bir şehirdir (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, I. Cilt: 321).

Beykoz, sahip olduğu doğal güzellikleri ve yalıları ile sayfiye ve mesire alanı olmuştur. Semt; Kanlıca, Küçüksu, Göksu dereleri ile Beykoz ve Göksu çayırı ile öne çıkmıştır (Eyice, 2003). III. Selim Dönemi'nde (1789-1807) padişahın emriyle Beykoz'da bir cam imalathanesi kurulmuştur (Deleon, 1998).

19. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti Beykoz'da ilk sanayi hamlelerini başlatmış, bu süreçte geçmişi daha eskilere dayanan deri ve kundura fabrikası, askeri çuhahaneler, kağıt fabrikaları, ispermeçet mumu fabrikaları kurulmuştur (İTO, 2011). 20. yüzyılın başlarında ise çiftlik ve bahçelerin yanı sıra birçok sanayi tesisi Beykoz'da konumlanmıştır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 : 1909 Yılında Beykoz ve Çevresi (1 -Hünkar İskelesi; 2 - Debbaghane; 3 - Kağıt Fabrikası; 4 - Hünkar Sırtları; 5 - Tehaffuzhane; 6 - Dikimhane; 7 - Gazino; 8 - Havuz; 9 -Beykoz Kasrı; 10 - Beykoz Çayırı; 11 – Yalıköy; 12- Beykoz Vapur İskelesi; 13 – Hürriyet Bahçesi; 14 – Beykoz; 15 – Şahinkaya Sırtları; 16 – Hacı Ali Bey Çiftliği; 17 – Karadağ Mahallesi; 18 – Çayır Caddesi) (Küçükerman, 1988).

Beykoz'un yeşil dokusunda geçtiğimiz yüzyılın ortalarından itibaren gecekondular oluşmaya başlamış, ilçeye 1950-1980 yılları arasında büyük bir iç göç akımı olmuştur. Önceleri yoğunlukla Karadeniz bölgesinden gelen göçü, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen göçler takip etmiştir. Bu bölgenin nüfusu çekmesinde Paşabahçe Cam Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası ve Tekel Fabrikası gibi büyük ölçekli işletmelerin kurulması etkili olmuştur. Bu fabrikaların faal olduğu dönemlerde Beykoz halkının önemli bir kesimi buralarda işçi olarak çalışmış veya bu işçi kesimine hizmet veren küçük ticari işlerle uğraşmışlardır.

Balıkçılık, tarım, bostancılık ve hayvan ürünleri ticareti Beykoz'da önemli bir yere sahip olmuştur (Anon., Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994).

Son dönemlerde ise Beykoz'da yaşayan insanların ekonomik yapıları değişim göstermiştir. O döneme kadar iki üç nesil insanlara iş imkanı sağlayan Paşabahçe Cam Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası ve Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası 2000'li yılların başında faaliyetlerine son verilerek kapatılmıştır. Burada çalışan kesimin büyük bir kısmı işinden olmuş ya da emekli edilmiştir. Bu durum bölge ekonomisi açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Fabrikaların kapatılması sonucu işsiz kalan insanların bir bölümü başka bölgelerdeki fabrikalarda çalışmak amacıyla göç etmiş, bir bölümü İstanbul'daki diğer ilçelere gitmiştir. Beykoz'da ikamet eden insanların bir kısmı ise semtte yer alan Acarkent, Beykoz Konakları gibi lüks sitelerde ya da küçük ölçekli ticaret birimlerinde çalışmaya başlamışlardır.

Günümüzde Beykoz 246.352 kişilik bir nüfusu barındırmaktadır. Bu nüfusun 220.364'ünü merkez, 25.988'ini ise belde ve köylerde yaşayan insanlar oluşturmaktadır. Beykoz'da yaşayan insanların 90.637'sini 0-24 yaş arası grup oluşturmakta, bu grup toplam nüfusun yaklaşık % 37'sine karşılık gelmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012). Bu oran bölgede ciddi bir genç nüfus potansiyeli olduğunu göstermektedir.

Bölgede Marmara Üniversitesi Küçüküsu Kampüsü, Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu, Medipol Üniversitesi Kavacık Yerleşkesi ve Türk Alman Üniversitesi olmak üzere dört üniversite yerleşkesi bulunmaktadır. Son dönemlerde açılan üniversiteler sonucu bölgede öğrenci nüfusu oldukça artmıştır.

Beykoz'daki endüstri tesisleri kapatıldıktan sonra semtte uzun bir dönem hareketsizlik yaşanmıştır. Son dönemlerde ise Beykoz'a canlılık kazandırmak amacıyla bir takım projeler gündeme gelmektedir. Tamamlandığında Türkiye'nin en büyük film platosu olacağı söylenen Kılıçlı'da film platosu, Camköy projesi, Beykoz Marina, Beykoz Arena Stadı, Aquapark projeleri şu anda hazırlık aşamasındadır (Url-19).

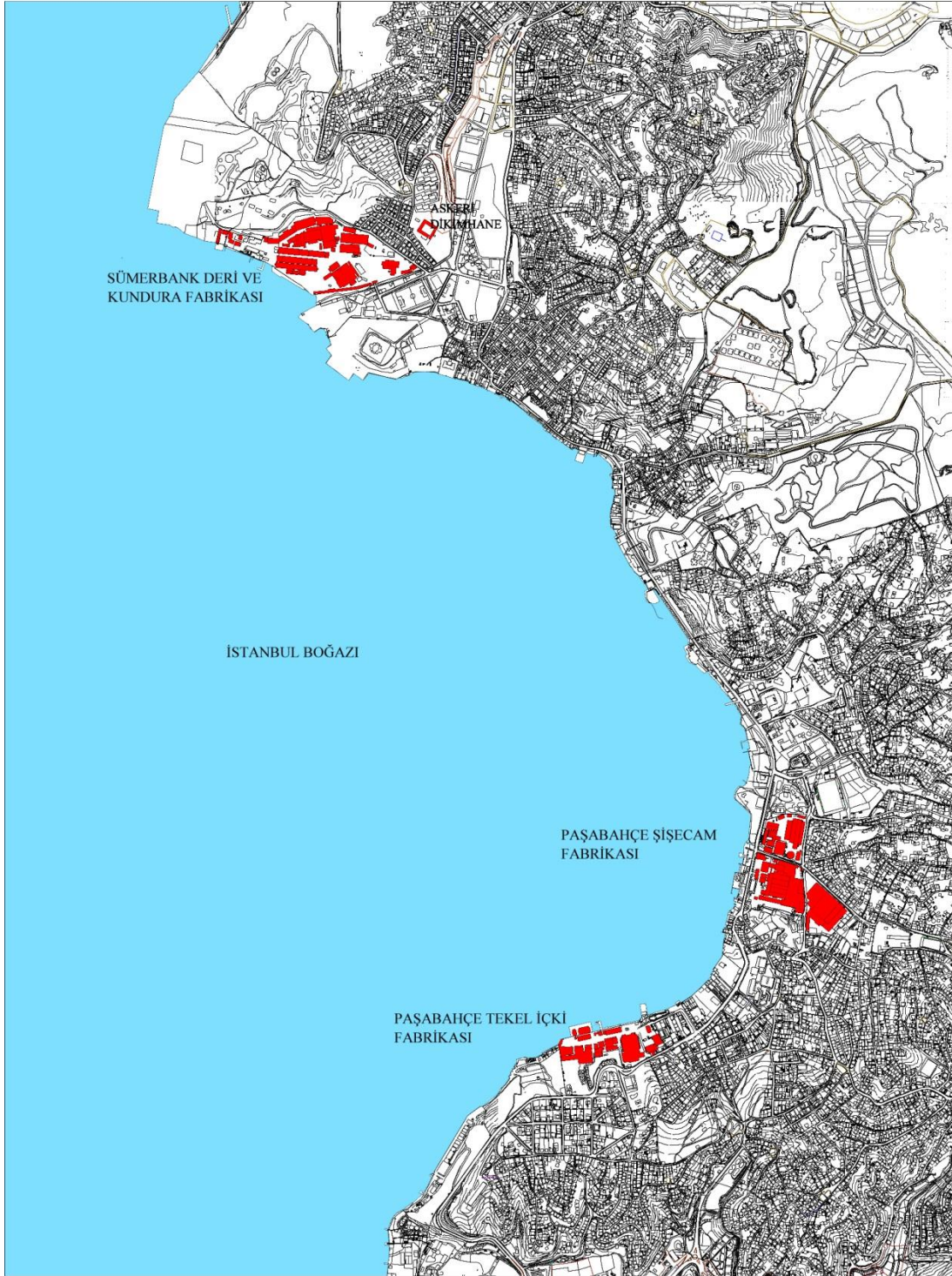
3.2 Beykoz'daki Endüstri Tesisleri

19. yüzyılın başında Osmanlı İstanbul'unda Beykoz'un bahçelerinin içinden geçen akarsu o dönemlerde kurulacak olan endüstri için temel güç kaynağı olarak kabul edildiğinden kurulacak olan endüstri tesislerini bu bölgeye çekmiştir. Beykoz bölgesi dereleri sayesinde Osmanlı devletinde önemli bir sanayi bölgesi olmuştur (Küçükerman, 1988). Bu dönemde su değirmenleri Beykoz'da derelerde boy göstermeye başlamış, sarayın ve ordunun un ihtiyacı Beykoz'daki derelerin çevirdiği çarklarla sağlanmıştır (Bilir, 2008).

Beykoz'un sanayi bölgesi olmasında ılıman bir iklime sahip olması, iskele inşasına müsait oluşu, yerleşim yeri olması, Anadolu Kavağı'nda linyitin bulunması, cam fırınlarını sıvalayacak bağlama kilinin bulunması ve yakınlarında ise Podima kumunun bulunması gibi faktörler etkili olmuştur (Küçükerman, 1988).

Beykoz'da sanayileşme III. Selim Dönemi'nde etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde İtalya'ya giderek billur ve cam yapımını öğrenen Mehmed Dede isimli bir Mevlevi dervişi burada bir kristal ve cam imalathanesi kurmuştur. Günümüzde Beykoz işi ve çeşm-i bülbül olarak tanınan cam sanatı ve ürünleri ilk defa o dönemde üretilmiştir. Bunun yanı sıra 1803'te çayırın kuzeyinde bir kağıt imalathanesi ve 1890'lı yıllarda ise Hamidiye Kağıt Fabrikası kurulmuştur (Anon., 1993).

Bu dönemden sonra II. Mahmut Dönemi'nde (1808-1839) bölgeye, yeni kurulan ordunun çizme, postal ve ayakkabı ihtiyacını karşılamak amacıyla bir debbağhane kurulmuştur. Bu fabrikaları 1845'te kurulan Çini ve Cam Fabrikası, 1857'de kurulan Paşabahçe İspermeçet Mumu Fabrikası, 1910'da kurulan Paşabahçe Kiremit ve Tuğla Fabrikası, Osmanlı Anonim Şirketi'nin kurulmaları takip etmiştir (Küçükerman, 1988). Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ise Paşabahçe Cam Fabrikası, Anadoluhisarı Halat Fabrikası ve Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası kurulmuştur (Şekil 3.3).

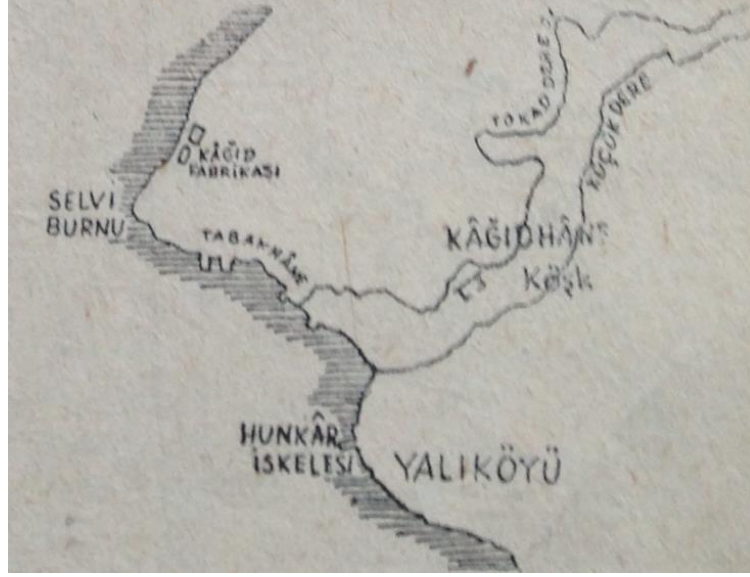

Şekil 3.3 : Beykoz'daki endüstri tesisleri.

3.2.1 Kağıt Fabrikası

19. yüzyılın başlarında III. Selim Dönemi'nde çuha ve kağıt fabrikalarının kurulması istenmiş, bu kapsamda binanın kuruluş yerinin seçilmesi ve bina inşası gibi görevler Zahire Nazırı'na verilmiştir. İstanbul'un farklı semtlerini gezen Zahire Nazırı, suyu ve havası bakımından uygun olan Hünkar İskelesi ve Akbaba arasında yer alan

Değirmenocağı mevkiini tercih etmiştir (Şekil 3.4) (Giz, 1967). 1803 yılında kurulan ve idaresi Darbhaneye bağlanan Kağıthane’de kaba kağıt imalatı gerçekleştirilmiştir (Koçu, 1961).

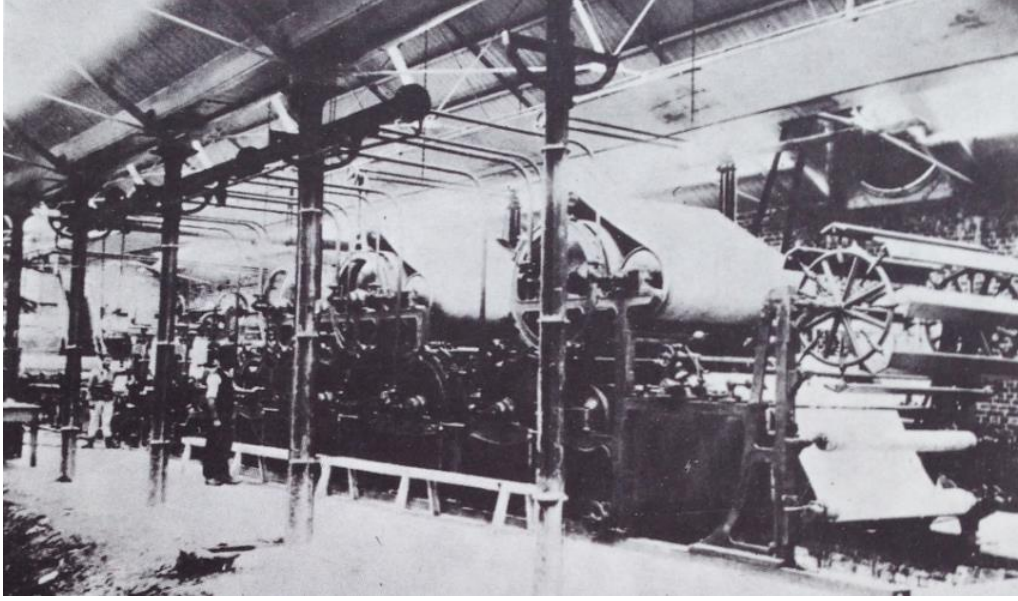

Şekil 3.4 : Moltke Haritası’nda Beykoz Kağıthanesi (Koçu, 1961).

Fabrika kurulduktan sonra bir süre faaliyet göstermiştir. 1817 yılında tamirinin sözkonusu olması, 1822 yılında ise ustabaşılığına müdürünün tayin edilmesi fabrikanın çalıştığını göstermektedir. Bunların yanı sıra 1836 yılında Boğaziçi’ni gezen Ünlü İngiliz yazar Miss Julia Pardoe fabrikanın kurulduğu bölge hakkında şu bilgileri vermektedir:

Hünkar İskelesi’nin arkasında, sıra sıra tepeler vardır. Bu tepelerin sol yanında, büyük bir kumaş fabrikası ile bir kağıt imalathanesi vardır. Bunlar geniş bir alan üzerine kurulmuşlardır. Sultan Mahmut’un getirttiği çok büyük makinelerle işlerler. Padişah, bu fabrikaların nasıl işlediklerini kontrol etmeye geldiği zaman, oturmak için burada, kendisine özel bir de köşk yaptırmıştır. Ancak bu makineler eskিয়ে işler durmuştur. Şimdi bu fabrika, günden güne yok olmaktadır ve kağıt imalathanesini işleten su değirmeninin çarklarını döndürmek için yatağından buraya çevrilen su, vadinin içine yayılıp ziyan olmakta, sonra da Boğaz sularına karışmaktadır (Pardoe, 1997: 179).

Bu dönemden sonra 1890’lı yıllarda Beykoz’da Hamidiye Kağıt Fabrikası kurulmuş ve bu fabrika 1915 yılına kadar işletildikten sonra faaliyetlerine son verilmiştir (Şekil 3.5) (Koçu, 1961).

Şekil 3.5 : Hamidiye Kağıdı Fabrikası'nda yer alan kağıt makinelerinden biri (Küçükerman, 1988).

3.2.2 Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası

Fabrika ilk olarak II. Mahmut Dönemi'nde debbağhane olarak kurulmuştur. Bu dönemde Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra kurulan ordunun çizme ve kundura postalları için gerekli olan deri ve köseleleri imal etmek amacıyla kurulmuştur. Bir süre sonra büyüyen Beykoz Debbağhanesi asker ayakkabısı imalini de gerçekleştirmiştir (Şekil 3.6). Bu yapı Türkiye'nin önemli fabrikalarından olan Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın çekirdeğini oluşturmuştur (Koçu, 1961).

Şekil 3.6 : Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası (Bilir, 2008).

Fabrikada 1872 yılında ilk kez buhar makineleri kullanılmıştır. 1933'te ise fabrikanın adı "Sümerbank Deri ve Kundura Sanayi Müessesesi" olarak değiştirilmiştir. Fabrika 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda bütün savaşlar için özel üretim gerçekleştirmiştir. Fabrika da askeri kullanımlar dışında kadın, erkek ve çocuk ayakkabıları da imal edilmiştir (Küçükerman, 1994a).

Fabrika imalatında yaşanan olumlu gelişmeler, 1980'li yıllardan sonra tersine dönmüştür. 1984 yılında fabrikaya son işçi alımı yapılmış, 1986'da fabrika ilk kez zarar etmiş, 1999 yılına gelindiğinde ise fabrika için kapatılma kararı çıkmış, sendika direnişi sonucu faaliyetlerine bir süre daha devam eden fabrika, 2005 yılında özelleştirilmiştir (Sezer, 2014).

3.2.3 Paşabahçe İspermeçet Mumu Fabrikası

Paşabahçe İspermeçet Mumu Fabrikası 1858 yılında faaliyete başlamış, ancak beklenen üretime erişilememesinden kısa bir süre sonra kapatılmıştır. 1895 yılında Fransa sermayesi ile işbirliği gerçekleştirilmiş, bu kapsamda daha modern bir mum fabrikası olarak yeniden açılmıştır. 1922 yılına kadar imalat faaliyetlerini gerçekleştiren fabrika, sahiplerinin ölmesi sonucu hazineye devredilmiştir. Bu dönemde İspirto ve İçki Fabrikası'na dönüştürülmüştür (İTO, 2011).

Şekil 3.7 : Paşabahçe İspermeçet Mumu Fabrikası Makine Dairesi (Küçükerman, 1988).

3.2.4 Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası

Kuruluş yılı tam olarak tespit edilemeyen Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası'nın yerinde daha önceleri Modiano Cam Fabrikası ve İşpermeçet Mumu Fabrikası yer almıştır. Modiano Cam Fabrikası'nın 1922 yılında hazineye devredilmesiyle birlikte bir süre sonra bu arazi Hasan Hulki Bey tarafından satın alınmış, buraya “İspirto ve Müstahzarat-ı Kimyeviye Fabrikası”nı kurup 8 işçiyle üretim faaliyetlerine başlanmıştır. Fabrika 1926'da bir Polonya şirketine devredilmesine karşın bir yıl sonra iflas etmiş yeniden Hasan Hulki Bey tarafından işletilmiştir. 1930'larda İnhisarlar İdaresi'ne devredilen fabrika 1932'den itibaren saf alkol üretmeye başlamıştır (Şekil 3.8) (Küçükerman, 1994b).

Tekel'in 2004 yılında satışının gerçekleşmesi sonucunda üretim faaliyetleri son bulan fabrika, 2012 yılında gerçekleşen ihale ile özel bir şirkete satılmıştır (Url-20).

Şekil 3.8 : Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası (Bilir, 2008).

3.2.5 Cam Fabrikası

19. yüzyılın başlarında Mehmet Dede isimli bir Mevlevi derviş camcılığı öğrenmek amacıyla İtalya'ya gitmiş, döndüğünde ise Beykoz'a bir cam imalathanesi kurmuştur (Koçu, 1961). Günümüzde Beykoz işi ve çeşm-i bülbül olarak adlandırılan cam sanatı ilk ürünlerini bu imalathanede vermiştir.

Bu dönemden sonra 1845 yılında Tophane Nazırı Ahmet Fethi Paşa tarafından “Çini ve Cam Fabrikası” kurulmuştur (Küçükerman, 1988). 1899 yılında ise Paşabahçe'de Saul D. Modiano isimli bir İtalyan tarafından “Fabbrica Vetrami di Constantinople” isimli bir fabrika kurulmuştur (Şekil 3.9). Yaklaşık 10.000 m²'lik bir alana kurulan fabrikada fırınlar, makine daireleri, kesimhane, marka işleme, tornalar, ambalajlama,

marangozhane, depolama tesisleri gibi bölümlerin yanı sıra 4.000 m²'lik lojman ve sosyal tesisler yer almıştır. 100'ü Avrupalı olmak üzere toplam 600 kişinin çalıştığı fabrikada dönem için de önem arzeden gaz lambaları, abajur ve küçük lambalar imal edilmiştir. Fabrika 1922'ye kadar üretim gerçekleştirmiş, aynı yerde inşa edilen Tekel İçki Fabrikası'nın inşası sırasında yıkılmıştır (Küçükerman, 2002).

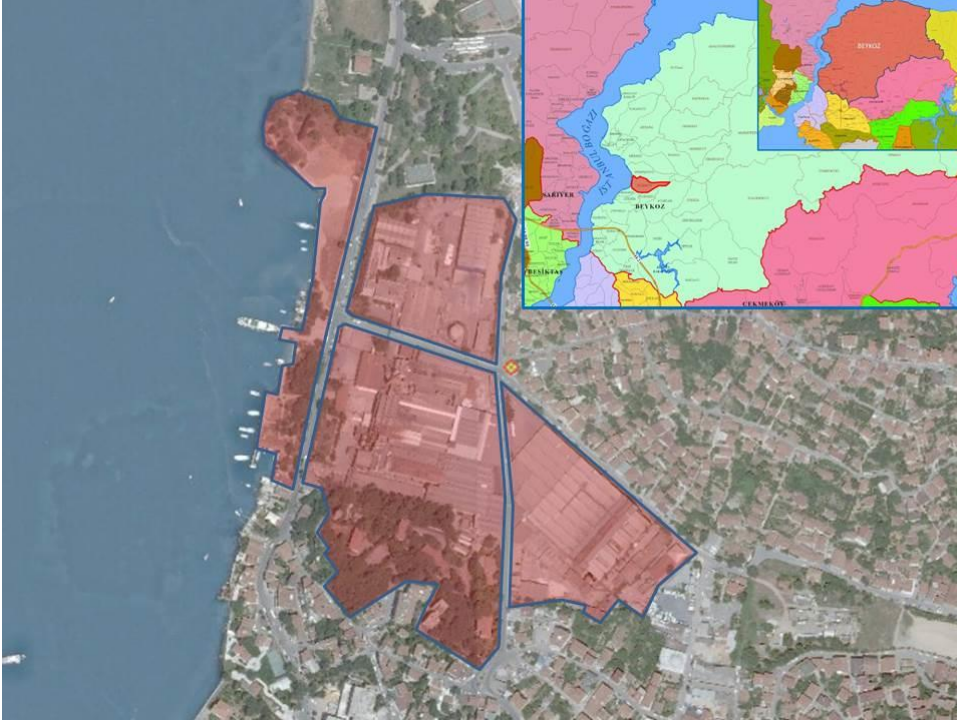
Şekil 3.9 : Fabbricca Vetrami di Constantinople Fabrikası'nın bulunduğu bölge (Küçükerman, 2002).

Fabrikanın yıkılmasından, 1935 yılında Paşabahçe Cam Fabrikası'nın kurulmasına kadar olan süreçte; Beykoz'daki cam faaliyetleri durgunluk dönemini yaşamıştır.

3.3 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın Mekansal ve İşlevsel Özelliklerinin Tanımlanması

3.3.1 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın konumu ve ulaşımı

Paşabahçe Cam Fabrikası, Beykoz ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Fabrikanın coğrafi koordinatları ise 41°07' kuzey enlemi ve 29°05' doğu boylamıdır (Url-21). Fabrika alanı günümüzde İncirköy Mahallesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Fabrika alanının kuzeyinde Gümüşsuyu, güneyinde fabrikaya ismini veren Paşabahçe, doğusunda ise Soğuksu mahalleleri yer almaktadır (Şekil 3.10). Fabrika alanı günümüzde Boğaziçi Öngörünüm bölgesi sınırları içerisinde kalmaktadır. 117.000 m²'lik bir alana sahip olan fabrikanın deniz kıyısında yer alan bölümü, yaklaşık 400 metre kıyı cephesine sahiptir.

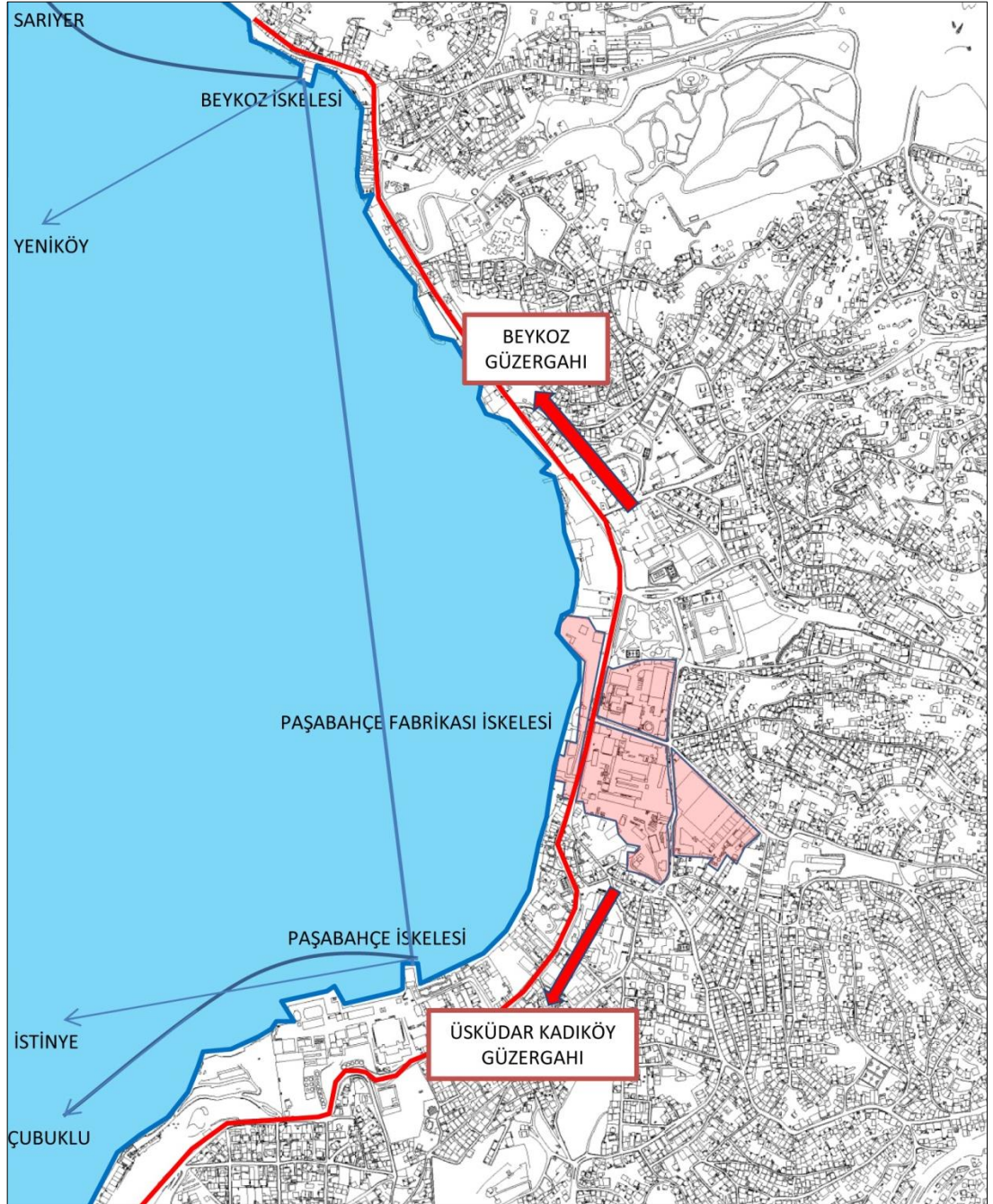
Şekil 3.10 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nın konumu (Url-14).

Paşabahçe Cam Fabrikası'na kara ve deniz yolu ile erişilmekte olup, deniz yoluyla İstinye – Paşabahçe tekne seferleri ve Şehir Hatları'nın Boğaz seferi ile Paşabahçe iskelesinden inilerek ulaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Yeniköy – Beykoz seferini gerçekleştiren tekne seferleri ile Beykoz iskelesine inilip sahilyolunu kullanarak fabrikanın bulunduğu alana erişilmektedir. Paşabahçe Cam Fabrikası, Paşabahçe iskelesine yaklaşık 1 km, Beykoz iskelesine ise yaklaşık 1,7 km uzaklıkta yer almaktadır. Ayrıca Paşabahçe Cam Fabrikası'nın önünde eskiden aktif bir şekilde kullanılan fakat günümüzde kullanılmayan bir iskele de yer almaktadır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11 : Paşabahçe Cam Fabrikası iskelesinin günümüzdeki durumu, 2014.

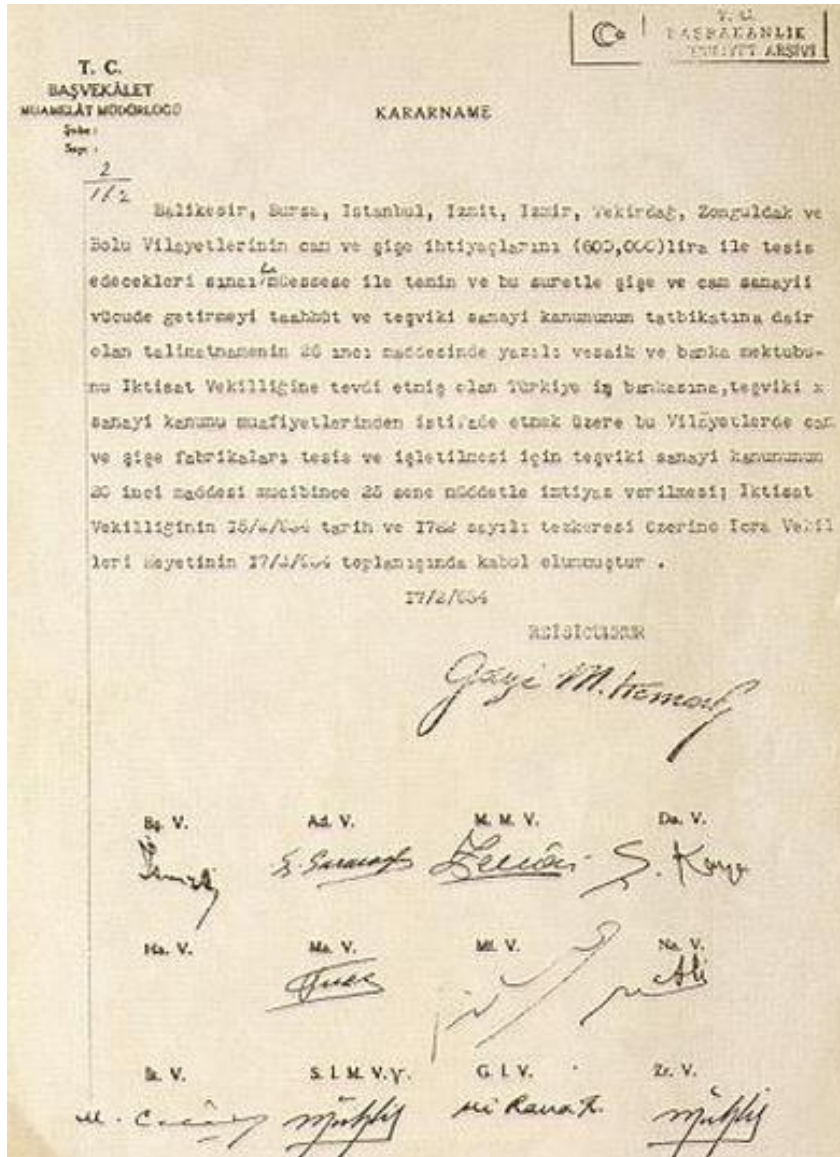
Günümüzde Paşabahçe Cam Fabrikası'nın bulunduğu güzergaha genellikle kara yoluyla ulaşılmaktadır. Fabrikanın bulunduğu alana kuzeyden Beykoz güzergahından, güneyden ise Üsküdar, Ümraniye, Kadıköy ve Mecidiyeköy yönlerinden gelen toplu taşıma araçları ile ulaşılabilir. Bunların yanı sıra Kadıköy, Üsküdar ve Kavacık bölgelerinden kalkıp, Beykoz istikametine giden minibüsler fabrika alanının önünden geçmektedirler (Şekil 3.12).

Şekil 3.12 : Paşabahçe Cam Fabrikası ulaşım şeması.

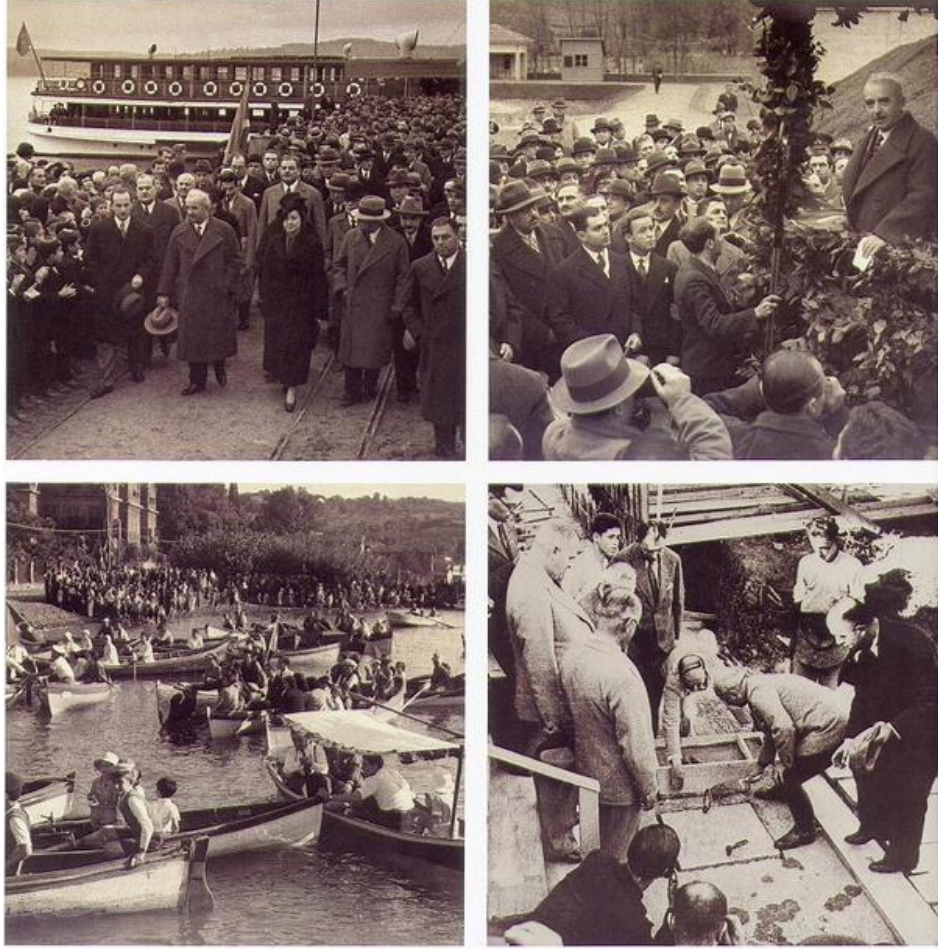
3.3.2 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın tarihsel gelişim süreci

Paşabahçe Cam Fabrikası 1934-1938 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda yer alan ithal ikamesi stratejisi doğrultusunda kurulmuştur. Bu plana göre ülkede kurulacak sanayide hammadde kullanımı gerçekleştirilecek alanlara öncelik verilmiş, bu kapsamda Sümerbank'ın öncülüğünde kimya, toprak, demir çelik, kağıt ve selüloz, kükürt, süngercilik sanayilerinde bir çok endüstri tesisi inşa edilmiştir (Çakmakçı, 1989). Paşabahçe Cam Fabrikası da bu doğrultuda 1934 yılında Vekiller Heyeti kararıyla Türkiye İş Bankası'na yetki verilerek kurulmuştur (Şekil 3.13) (Küçükerman, 1994c). Fabrikanın yer seçimindeki önemli faktörlerden biri üretim için kullanılacak hammaddenin varlığıdır. İmalat için önemli olan kum, o dönemde Yalıköy'den getirilmiştir (Küçükerman, 1998).

Şekil 3.13 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nın açılmasına yönelik Kararname (Url-22).

Fabrikanın temeli 14 Ağustos 1934 tarihinde dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından atılmıştır (Şekil 3.14). Bu tarihten yaklaşık bir yıl sonra 1935 yılının Temmuz ayında inşaatı tamamlanarak fabrikanın açılışı yapılmıştır (Şekil 3.15). Fabrika bu tarihten itibaren ilk ürünlerini vermeye başlamıştır. Fabrikada ilk olarak çay bardağı, su bardağı, gaz lambası, gemici feneri, sürahiler, küçük ilaç şişeleri, gemici sürahileri ve galonlar üretilmiştir (Küçükerman, 1998).

Şekil 3.14 : Dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün katıldığı temel atma töreni (Küçükerman, 1998).

Şekil 3.15 : 1930'lu yıllarda Paşabahçe Cam Fabrikası (Url-22).

Fabrika 1936 yılında şişe imalatını 9 milyondan 16 milyona çıkarmış ve ülkenin şişe ve cam talebinin önemli bir kısmını karşılar duruma gelmiştir (Şişecam Faaliyet Raporu, 1936).

II. Dünya Savaşı (1939-1945) sırasında Türkiye aktif bir şekilde savaşa girmemesine rağmen, dünya piyasalarında yaşanan olumsuz ekonomik gelişmelerden etkilenmiştir. Bu dönemde özellikle hammadde yokluğu yaşanmış ve bu durum fabrikadaki üretimi olumsuz yönde etkilemiştir (Küçükerman, 1998).

Paşabahçe Cam Fabrikası kuruluşundan itibaren Türkiye ekonomisinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Kurulduğu ilk yıllarda daha çok ülke içi talebe cevap vermek amacıyla üretim yapılmıştır. 1962 yılında ise fabrika, Amerika'ya önemli miktarda pencere camı ihracatı gerçekleştirmiştir (Şişecam Faaliyet Raporu, 1962). Bu tarihten sonra ihracat her yıl artmış, Beykoz'da yer alan fabrikanın 1964 yılında 66.000 dolar olan ihracat miktarı, 1965 yılında ikiye katlanarak 132.000 dolara çıkmıştır. Bu rakam 1969 yılında 243.548 dolara, 1970 yılında ise 380.303 dolara çıkmıştır (Çizelge 3.1) (Şişecam Faaliyet Raporu, 1963-1970).

Çizelge 3.1: Paşabahçe Fabrikası'nda 1964-1970 yılları arasında gerçekleşen ihracat miktarları (Şişecam Faaliyet Raporları, 1963-1970).

Yıl	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
İhracat Miktarı (dolar)	80.000	66.000	132.000	107.500	108.700	143.363	243.548	380.303

Fabrika'da gerçekleşen imalatın önemli derecede artması sonucunda yeni fabrikaların açılması gündeme gelmiştir. Bu kapsamda düz cam ihtiyacını karşılamak amacıyla 1961 yılında “Çayirova Cam Sanayii” , 1967 yılında ise artan şişe ihtiyacından dolayı Topkapı Şişe Fabrikası kurulmuştur (Küçükerman, 1998). Böylece ilk yıllarında Beykoz için önemli bir istihdam kaynağı olan fabrika, büyüyerek farklı bölgelerde de istihdam sağlamış ve ülke ekonomisine ciddi ölçüde katkıda bulunmuştur.

Şişe üretimini devredilmesinin ardından fabrikada kristal üretimine başlamıştır (Url-22). 1971 yılında ise fabrikada cam tasarım çalışmaları başlamış ve ürünler “Uluslararası El Üretimi Cam Sergisi” ne katılmıştır. Bu dönemle birlikte Paşabahçe

Cam Fabrikası için ilk özel tasarım ürünleri elde edilmiştir (Şekil 3.16) (Küçükerman, 1998).

Şekil 3.16 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nda 1970'li yıllarda gerçekleşen yeni ürün tasarımı örnekleri (Küçükerman, 1998).

Paşabahçe Cam Fabrikası yukarıda değinilen gelişmelere paralel olarak çalışanlar açısından da, içinde bulunduğu dönem şartlarında oldukça iyi olanaklar sunmuştur. Fabrika çalıştığı dönemde işçilerine ekonomik yönden oldukça iyi ücretler vermiştir. Ayrıca buna ilave olarak çalışanlarına elbise, ayakkabı ve yiyecek gibi alanlarda sosyal yardımlar gerçekleştirmiştir (Şükrü Bircan, kişisel görüşme). Fabrika bulunduğu semt içerisinde sadece fabrika çalışanlarını değil, fabrikanın çevresinde yer alan dekor atölyelerinde de birçok kişiyi istihdam etmiştir (İlhan Topçu, kişisel görüşme).

Fabrika sosyal açıdan irdelendiğinde yer aldığı semte birçok sosyal etkinlik de sağlamıştır. Fabrika bulunduğu semt içinde sünnet şölenleri yapmış, dönemin ünlü sanatçıları bu şölenlere getirmiştir. Bunların yanı sıra fabrikalar arası spor müsabakaları da düzenlenmiştir (Sezgin Sayın, kişisel görüşme). Yine bu doğrultuda Paşabahçe markası altında futbol, basketbol ve voleybol kulüpleri kurulmuş, bu kulüpler ülke genelinde önemli başarılar elde etmişlerdir (Şekil 3.17)

Şekil 3.17 : Paşabahçe spor kulüplerinin başarıları (Paşabahçe Dergisi, 1987).

Paşabahçe Cam Fabrikası denilince akla gelen kavramlardan biri de “grev geleneğidir”. Paşabahçe Fabrikası 1966’dan başlayarak fabrikanın kapatılış tarihi olan 2002 yılına kadar beş grev ve iki direnişe sahne olmuştur (Çelik ve Aydın, 2008).

Paşabahçe Cam Fabrikası’nın Beykoz’a kurulması, bu fabrikaların yanı sıra bölgede Sümerbank Deri Kundura ve Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası gibi büyük ölçekli fabrikaların yer alması başta Karadeniz bölgesi olmak üzere ilçeye doğru göç hareketlerinin oluşmasına sebep olmuştur. Fabrika’nın kurulduğu tarihten itibaren iki üç kuşak fabrikanın çevresinde yaşamış, çalışmak için gelen işçiler fabrika alanının çevresinde yer alan mahalleleri kurmuşlardır. Bunların yanı sıra bölgede yer alan esnaf uzun bir dönem Paşabahçe Cam Fabrikası işçileri sayesinde varlığını devam ettirmiştir (Yıldız, 2002).

3.3.3 Fabrikadaki üretimin desantralizasyonu ve fabrikanın kapatılışı

Paşabahçe Cam Fabrikası kuruluşundan itibaren üretimini giderek arttırmış ve bu süreçte pek çok yeni tesisin açılışı gerçekleşmiştir. 1980’li yıllara gelindiğinde ise fabrika alanının konumlandığı Boğaziçi’ne yönelik 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu çıkmış, bu kanun kapsamında kıyıların kamu yararı amaçlı kullanılması ve bu alanda ancak toplumun faydalanacağı dinlenme, gezinti ve turizm tesislerinin yapılabileceği belirtilmiştir.

Paşabahçe Cam Fabrikası'nda gerçekleşen üretimin 1980'li yıllarda Boğaziçi Kanunu'nun etkisiyle desantralizasyon sürecine girmesi ile birlikte alanın sanayi dışı fonksiyonlara yönelik olarak yeniden kullanımına dair bir takım projeler geliştirilmiştir. Bu doğrultuda Paşabahçe Cam Fabrikası ve çevresini de kapsayan alanın turizm ve eğitim amaçlı değerlendirilmesi ve Beykoz'da camcılıkla uğraşan insanların işlerini sürdürmelerine yönelik olarak çalışmalar başlatılmış, bu kapsamda bölgeye "Camköy" kurulması planlanmıştır. Kuruculuğunu ve yönetim kurulu başkanlığını Prof. Önder Küçükerman'ın yaptığı Camköy Vakfı'nın kurucu üyeleri arasında dönemin bakanı, yerel yönetim idarecileri ve Şişecam yetkilileri de yer almıştır. Camköy Projesi; Belediye, Anıtlar Kurulu ve Bakanlık tarafından onaylanmasının yanı sıra İtalya Devleti ve Unesco tarafından da desteklenmiştir (Önder Küçükerman, kişisel görüşme).

Projede fabrikanın bulunduğu alan ve çevresinde iki katlı küçük atölyeler yer almış ve bu yapının üst katı camcıların evi, alt katı ise atölyeler şeklinde işlevlendirilmiştir (Şekil 3.18). Bunların yanı sıra proje kapsamında fabrikanın önüne turizm amaçlı vapur iskelesi planlanmış, fabrikanın da kısmen onarılıp çalışmaya devam edileceği böylelikle projenin sanayi mirasını sürdüreceği, kıyıda yer alan tarihi konağın da restore edilerek Beykoz Camcılığı Tarihi Müzesi olarak planlandığı belirtilmiştir. Fakat kapsamlı bir şekilde planlanan proje, dönemin siyasi yöneticilerinin vefat etmelerinden dolayı hayata geçirilememiştir (Önder Küçükerman, kişisel görüşme).

Şekil 3.18 : Camköy'de yer alan iki katlı atölyeler (Önder Küçükerman Arşivi).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise Paşabahçe Cam Fabrikası kapanma sürecine girmiştir. Fabrika kapatılmadan önce Çeşm-i bülbül üretimi Denizli'de yer alan fabrikaya devredilmiş, çalışan işçi sayıları azaltılmış, kapatılmadan önceki son on yılda hiçbir işçi alımı gerçekleştirilmemiştir. 1989 yılında fabrikada çalışan işçi sayısı 3.000'in üzerinde iken bu sayı 2002 yılında 873'e düşmüştür (Yıldız, 2002). Kurum, fabrikanın kapatılış nedenini ise fabrikanın kentteki mevcut konumu ve maliyet yapısı ile sürdürülmesinin mümkün olmaması olarak göstermiştir (Şişecam Faaliyet Raporu, 2002).

Paşabahçe'nin kapatılış sürecinde işçiler fabrikanın kapatma kararına karşılık 17 gün boyunca aileleriyle birlikte eylem gerçekleştirmiştir. Eylemi gerçekleştiren 708 işçiye başka fabrikalara nakil imkanı tanınmıştır. Nakil için başvuran 638 işçinin 65'i nakledileceği yeri beğenmeyerek emekli olmuş, kalan 573 işçi ise Şişe Cam şirketine ait Mersin, Eskişehir, Kırklareli, Topkapı, Tuzla, Gebze' deki fabrikalara gönderilmişlerdir (Url-23). Fabrika alanı kapatıldığı 2002 yılından günümüze kadar olan 12 yıllık süreçte metruk bir vaziyette bırakılmıştır. Fabrikadaki yapılar günümüzde depo olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.19).

Şekil 3.19 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nın günümüzde depo amaçlı kullanımı (2014).

3.3.4 Fabrika alanı ve çevresinde yer alan yapıların günümüzdeki durumu

Paşabahçe Cam Fabrikası inşa edildiği ilk dönemden günümüze kadar birçok değişim geçirmiştir. Fabrika alanı başlangıçta güneyde yer alan yapı adasında konumlanırken, daha sonraki süreçte önce kuzeyde yer alan yapı adasına sonra ise arazinin doğusunda yer alan yapı adasına fabrika yapıları inşa edilmiştir (Şekil 3.20).

Şekil 3.20 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nda yer alan yapılar.

Çizelge 3.2: Fabrikadaki yapıların sıra numaraları ve işlevleri, 1967 (Boğaziçi İmar Müdürlüğü).

SIRA NUMARASI	BİNA ADI
A1	KRİSTAL FABRİKASI
A2	EĞİTİM BİNASI
B1	MAĞAZA
B2	YEMEKHANE
B3	PERSONEL YEMEKHANESİ
B4	SU KULESİ
B5	LOJMAN
B6	LOJMAN
B7	LOJMAN
B8	LOJMAN
B9	LOJMAN
B10	TENİS SAHASI
B11	LOJMAN
B12	İLAVE MAMUL AMBARI
B13	MALZEME AMBARI
B14	ANA BİNA
B15	LAB. İST. KONTROL, ETÜD-PLAN
C1	YEMEKHANE, SOYUNMA, YIKANMA YERİ
C2	OTOMATİK İMALAT FABRİKASI

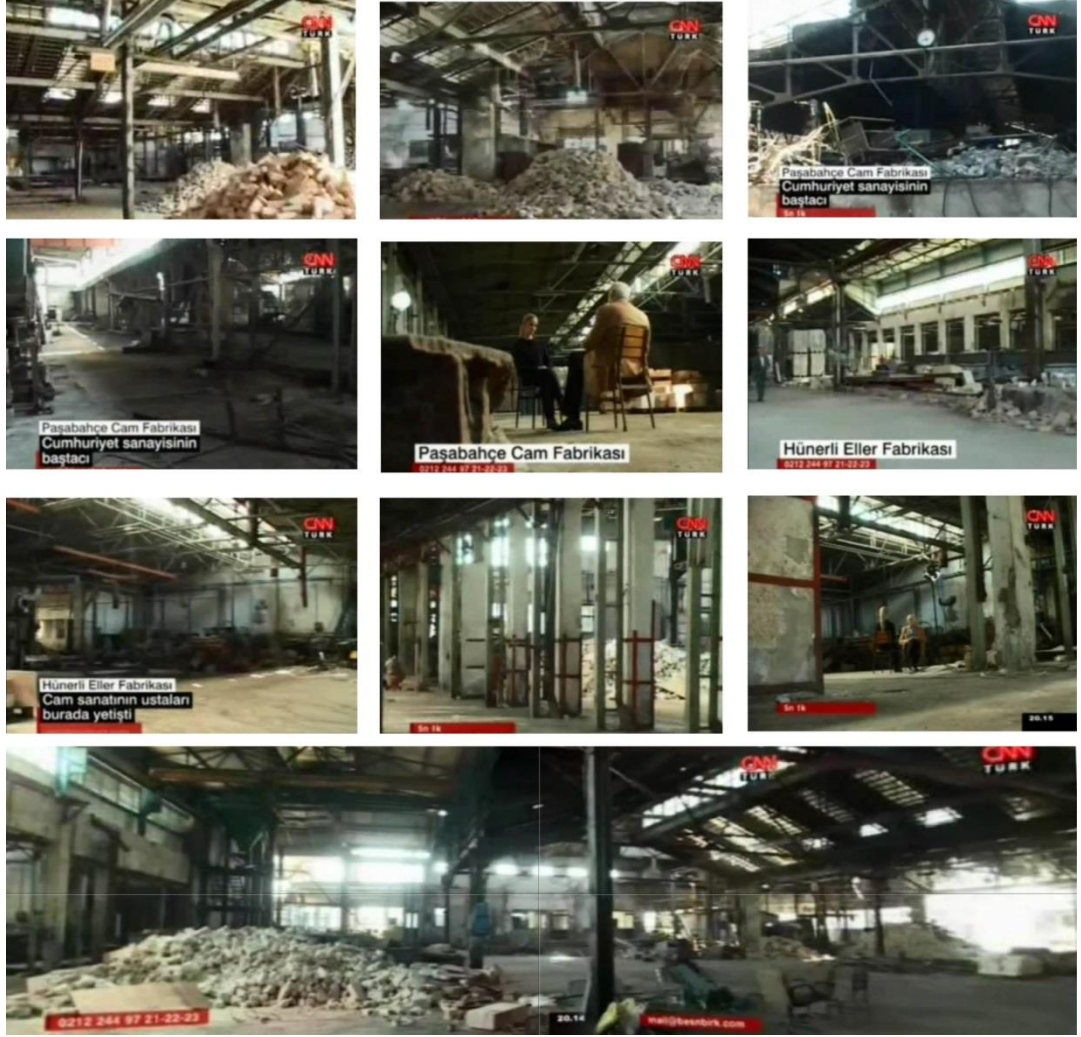
Faaliyetlerine son verdiği tarihten, günümüze kadar olan süreçte atıl bir vaziyette bırakılan fabrika alanı, günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Fabrika’da yer alan yapılar çürümeye terk edilmiş, bazı binaların çatısı çökmüş, yapıların demir doğramaları paslanmış ve camları da kırılmıştır (Şekil 3.21).

Şekil 3.21 : Paşabahçe Cam Fabrikası’nda yer alan yapı cephelerinin durumu, 2014.

Fabrika yapılarının planlarına, bütün çaba ve arayışlara rağmen fabrikanın *Satış aşamasında olduğu* gerekçesiyle erişilememiştir. Ayrıca yine bütün girişimlere rağmen fabrika alanına girilmesine de izin verilmemiştir. Bu durumdan dolayı fabrika alanında yer alan yapıların iç mekan özellikleri tam olarak saptanamamıştır.

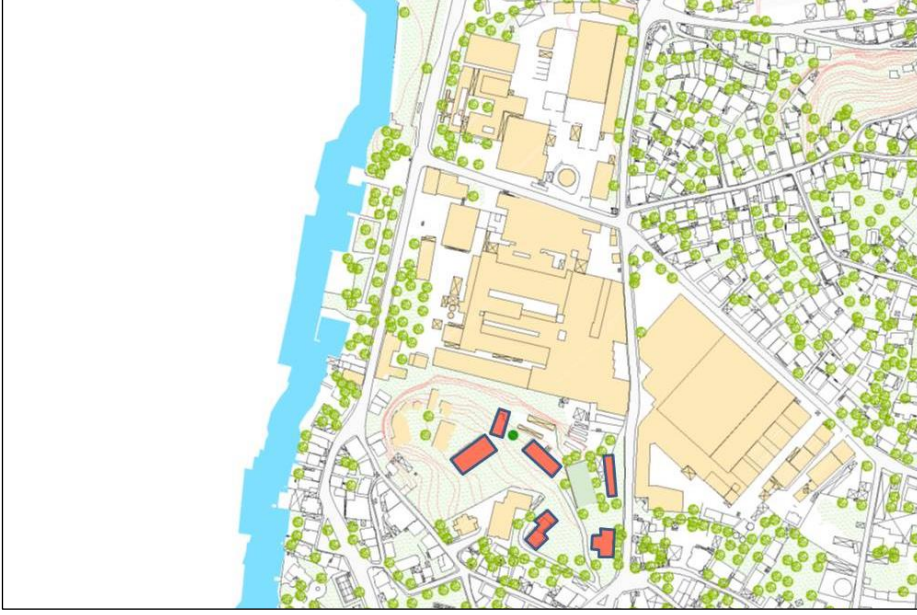
Bu konuda dışarıdan çekilen fotoğraflar ve 02.05.2008 tarihinde yayımlanan ve çekimleri fabrika yapılarının içerisinde gerçekleşen 5N 1K programının görüntülerinden yararlanılmıştır (Şekil 3.22). Fabrikanın iç mekan görüntüleri dikkatlice incelendiğinde bir çok yapının geniş yapı aralığı, çatı ışıklıkları, betonarme kolonlara ve çelik kafes çatı sistemine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Şekil 3.22 : Paşabahçe Cam Fabrikası iç mekan görüntüleri, 02.05.2008 tarihli 5N 1K programı (Şişecam Belge Bilgi Merkezi).

Fabrika alanında yer alan yeşil dokunun kontrolsüz büyüdüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca alanda yer alan tenis sahası ve çocuk oyun alanları bakımsızlıktan dolayı çürümeye terk edilmiştir.

Fabrika alanının güneyinde yer alan yeşil dokunun içerisinde lojman yapıları bulunmaktadır (Şekil 3.23). Lojmanlar geçmişte yöneticiler, üst düzey teknik kadrodaki personel ve müdürler tarafından kullanılmıştır (Fehmi Akgün, kişisel görüşme).

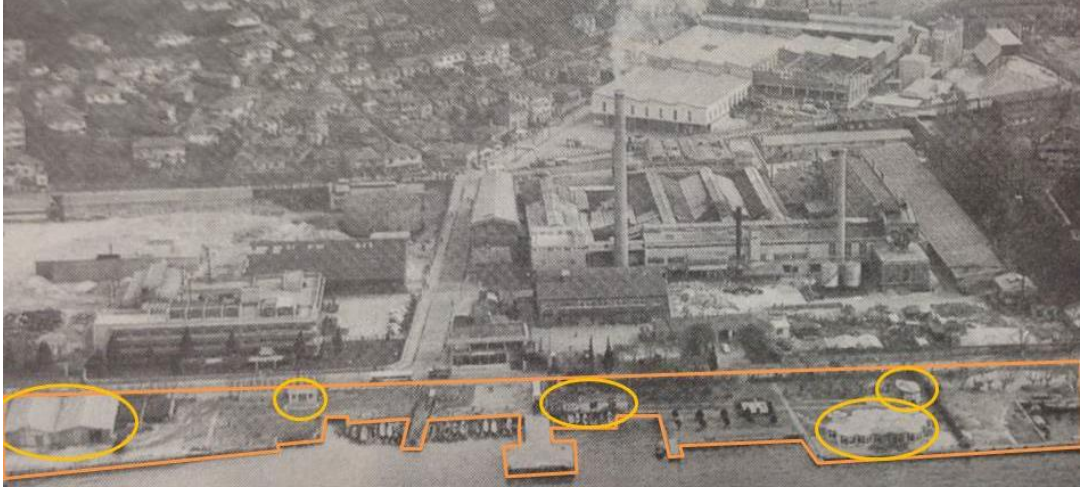
Şekil 3.23 : Lojman yapılarının fabrika alanı içerisindeki konumları.

Günümüzde lojman yapıları, uzun bir süreden beri kullanılmamalarına rağmen cephe özellikleri diğer fabrika yapıları ile mukayese edildiğinde daha iyi durumda olduğu gözlemlenmektedir. Yeşil bir doku içerisinde yer alan lojmanların çevresinde çocuk oyun alanı, tenis sahası gibi sosyal alanlar da yer almaktadır (Şekil 3.24).

Şekil 3.24 : Lojman yapısı ve çevresi.

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın kıyıda bulunan bölümü geçmiş süreçte gazino, plaj ve otopark gibi işlevlerle kullanılmıştır (Sezgin Sayın, kişisel görüşme) (Şekil 3.25).

Şekil 3.25 : Fabrika ve kıyısında yer alan yapılar, 1980'ler (Paşabahçe Dergisi, 1985).

Günümüzde fabrikaya ait olan kıyı alanına geçiş sağlanabilmektedir. Oldukça cezbedici bir manzaraya sahip olan bu alan, kamusal kullanımlar açısından önemli bir potansiyele sahiptir (Şekil 3.26).

Şekil 3.26 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nda yer alan kıyı alanının günümüzdeki durumu, 2014.

Fabrika alanının çevresinde, fabrika alanını üç taraftan saran sırtlara yerleştirilen ve genellikle çalışmak için alana gelen insanlar tarafından yaptırılan 2-3 katlı konutlar bulunmaktadır (Şekil 3.27).

Şekil 3.27 : Fabrika alanının çevresinde yer alan konutlar, 2014.

Fabrikanın faal olduğu dönemde semtte canlılık olduğu ve bu yüzden semt esnafının oldukça kalkınmış olduğu belirtilirken, günümüzde çalışma alanında sadece mahalle ölçekli hizmet veren bakkal, tekeli bayii, terzi, kömürcü, kuaför vb. dükkanlar yer almaktadır (Şekil 3.28).

Şekil 3.28 : Fabrika alanı çevresinde yer alan dükkanlar, 2014.

3.4 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın Sosyal Değerlerinin Tanımlanması

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın fiziksel değerlerinin yanı sıra sosyal değerleri de oldukça önem taşımaktadır. Paşabahçe Cam Fabrikası'nın sosyal değerleri tanımlanırken fabrikanın semt sakinleri açısından önemi, kolektif bellekteki yeri ve onların bu alanı nasıl algıladıkları ve nasıl değerlendirilmesini arzu ettikleri saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda alanın yeniden canlandırılması için

geliştirilecek projeye, yörede yaşayan insanların katılımlarının sağlanması amacı ile anket çalışması yapılmış ve Paşabahçe Cam Fabrikası'nın eski işçileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın bilinirliğini, kolektif bellekteki değerini saptamak, günümüzde alan için düşünülen işlev konusunda insanların bilgi seviyesini öğrenmek ve kendilerinin bu alanın yeniden işlevlendirilmesi konusunda ne düşündüklerini belirlemek amacıyla 15 – 82 yaş aralığında 103 kişiyle anket gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması fabrikanın bulunduğu İncirköy ve Paşabahçe mahallelerinde ikamet eden insanlarla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada anket sonucunda elde edilen bu değerler, fabrika alanının sosyal açıdan değerlendirilmesi konusunda veri sağlayacaktır.

Fabrika alanında sosyal değerleri tanımlamak amacı ile anket çalışmasının yanı sıra geçmiş süreçte Paşabahçe Cam Fabrikası'nda çalışmış olan 13 işçi ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan kişilere Paşabahçe, İncirköy ve Kavacık mahallelerinde yer alan kahvehanelerde, cami avlularında ve çeşitli esnaf dükkanlarında erişilmiştir. Görüşülen kişilere genel özellikleri sorulduktan sonra, fabrikanın tarihsel süreçte ekonomik ve sosyal yönden önemi, fabrikanın kapatılmasını nasıl değerlendirdikleri, fabrikanın kapatılmasının semte olan etkilerini ve günümüzde fabrika ve bulunduğu alanın yeniden değerlendirilmesi durumunda talep ettikleri fonksiyonları tespit etmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler anket çalışmasından gelen verilere ilave edilerek, fabrika alanının yeniden kullanılması konusunda önerilecek fonksiyonların belirlenmesinde göz önünde bulundurulacaktır.

3.4.1 Semt sakinlerinin sosyo-ekonomik yapısı ve alanın geleceğine ilişkin görüşleri

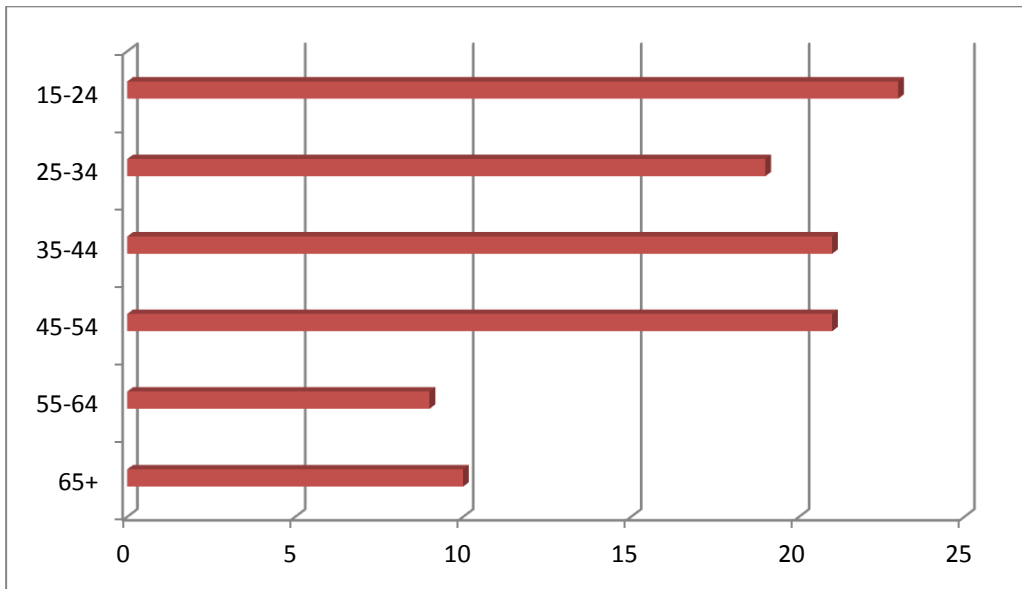
Çalışma alanında gerçekleştirilen anket çalışmasında ilk olarak katılımcıların sosyo-ekonomik durumunu saptamaya yönelik genel soruların ardından katılımcıların Paşabahçe semti ile ilişkilerinin tespit edilmesine yönelik sorular sorulmuştur. Daha sonra ise katılımcılara Paşabahçe Cam Fabrikası'nın mevcut planlama kararları hakkında bilgileri olup olmadıkları sorulmuş ve yine bu doğrultuda katılımcılara alanın yeniden değerlendirilmesinde talep ettikleri fonksiyonlar sorularak alan hakkında semt sakinlerinin düşüncelerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

3.4.1.1 Katılımcıların sosyo-ekonomik yapısı

Katılımcıların sosyo-ekonomik yapısını öğrenmeye yönelik olarak katılımcılara yaş, doğum yeri, eğitim durumu, meslek durumu, gelir durumu, semt sakinlerinin semtte ikamet etme süreleri ve katılımcıların fabrika ile olan ilişkileri sorulmuştur.

Yaş

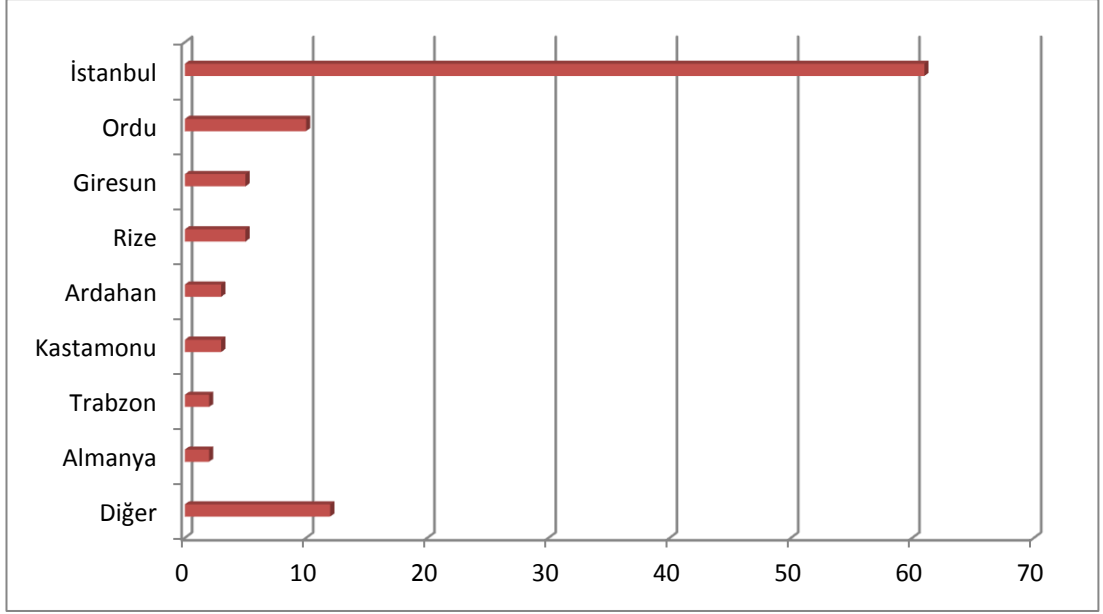
Katılımcıların yaş dağılımlarını belirlemek amacıyla 15-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64, 65+ aralıklarında altı grup oluşturulmuştur. Katılımcıların %22'si (23 kişi) 15-24 yaş grubunda yer alırken; %18'i (19 kişi) 25-34, %20'si (21 kişi) 35-44, %20'si (21 kişi) 45-54, %9'u (9 kişi) 55-64, %10'u (10 kişi) 65+ yaş grubunda yer almaktadır (Şekil 3.29).

Şekil 3.29 : Katılımcıların yaş dağılımları.

Doğum yeri

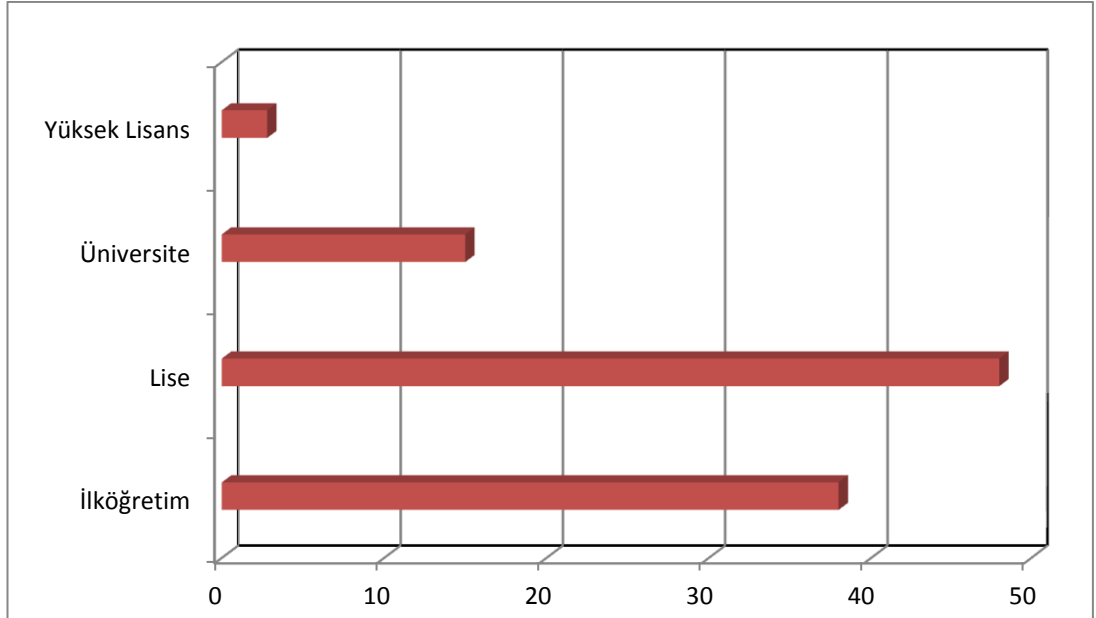
Katılımcıların doğum yerleri sorulduğunda, %59'luk bir kesim (61 kişi) İstanbul'da doğduğunu belirtmiştir. İstanbul'da doğan 61 kişiden 58'i Beykoz'da doğduğunu, 3'ü ise İstanbul'un farklı semtlerinde (Beyoğlu, Fatih, Üsküdar) doğduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların diğer kısmı ise Ordu (10), Giresun (5), Rize (5), Ardahan (3), Kastamonu (3), Trabzon (2), Almanya (2), Balıkesir (1), Çanakkale (1), Tokat (1), Manisa (1), Gaziantep (1), Romanya (1), Gümüşhane (1), Malatya (1), Bulgaristan (1), Van (1), Batman (1), Samsun (1) doğumlu olduklarını söylemişlerdir (Şekil 3.30).

Şekil 3.30 : Katılımcıların doğum yerleri.

Eğitim durumu

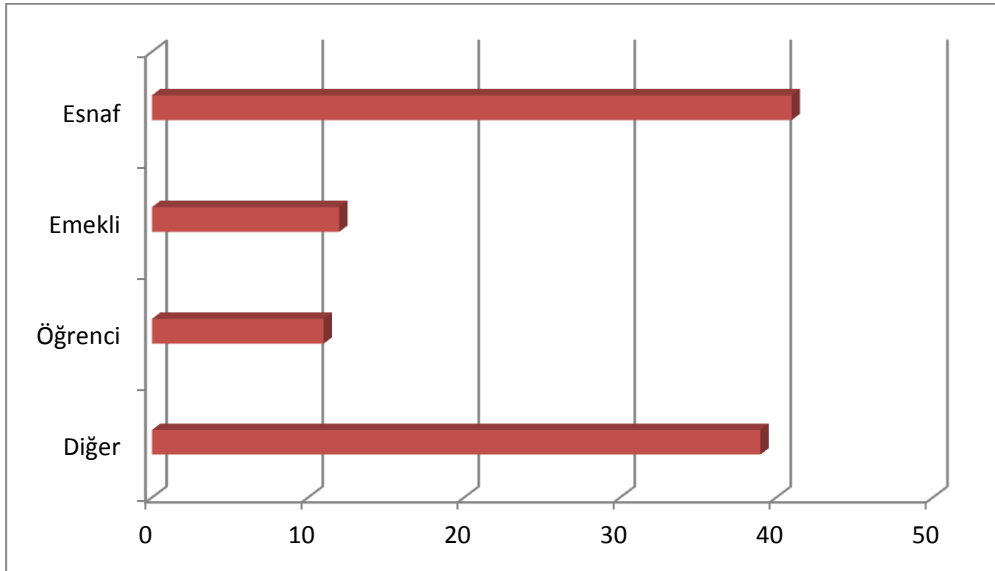
Katılımcıların eğitim durumu %37 (38 kişi) ilköğretim, % 46 (48 kişi) lise, %14'ü (15 kişi) üniversite, %2'si (2 kişi) ise yüksek lisans mezunu olarak dağılım göstermektedir (Şekil 3.31). Katılımcıların %83'ünün ilköğretim ve lise mezunu olmaları dikkat çekmektedir.

Şekil 3.31 : Katılımcıların eğitim durumları.

Meslek durumu

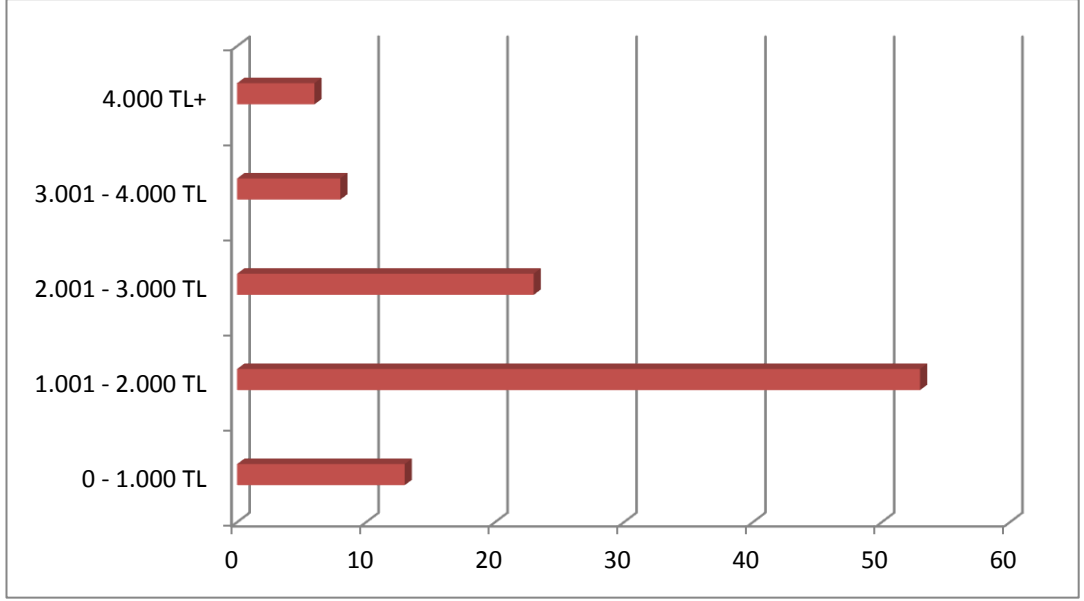
Katılımcılara hangi işle meşgul oldukları sorusu yöneltilmiştir. Anket çalışmasına katılan 103 kişinin %39'u (41 kişi) esnaflık yaptığını; %12'si (12 kişi) emekli olduğunu, %11'i (11 kişi) ise öğrenci olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %62'sini esnaflar, öğrenciler ve emekliler oluşturmuştur. Bu üç grubun dışında katılımcılar birçok iş kolunda çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların kalan kısmı ise işçi (4), şoför (3), balıkçı (2), ev hanımı (2), denizci (2), aşçı (2), özel güvenlik (2), öğretmen (1), kütüphane görevlisi (1), satış elemanı (1), garson (1), oto tamircisi (1), asker (1), cam desinatörü (1), nakliyecisi (1), pazarlamacı (1), memur (1), eczacı (1), bankacı (1), din görevlisi (1), mühendis (1), sigorta uzmanı (1), eczacı kalfası (1), mermerci (1), sanat galerisi işletmecisi (1), teknisyen (1), arıcılık (1) gibi mesleklerle uğraştıklarını belirtmişlerdir (Şekil 3.32).

Şekil 3.32 : Katılımcıların meslekleri.

Gelir durumu

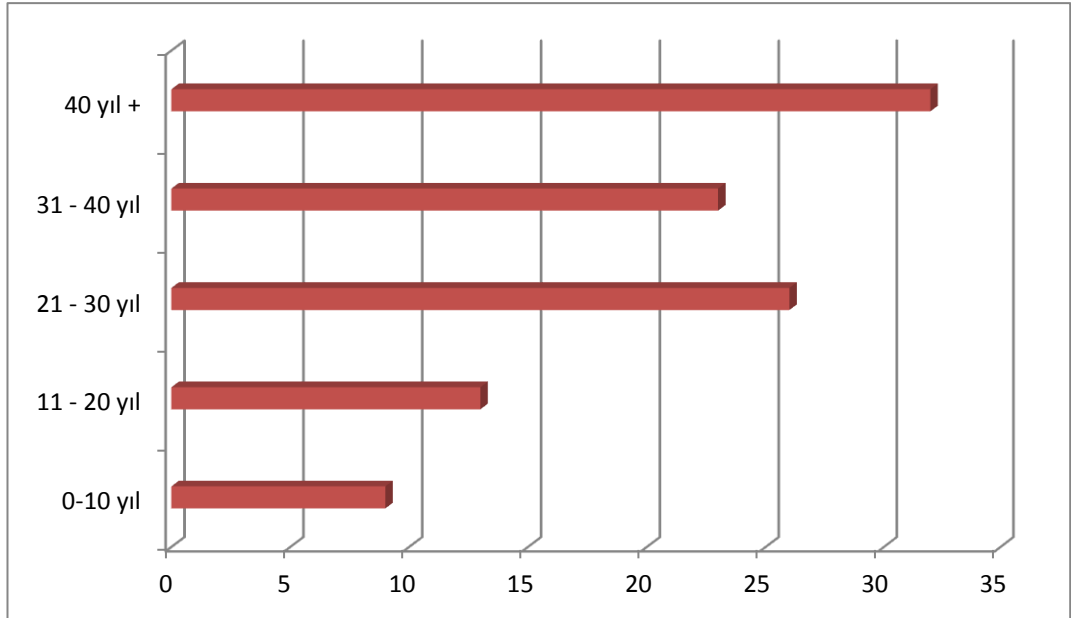
Katılımcıların ekonomik durumlarını öğrenmek amacıyla gelir durumları sorulmuştur. Katılımcıların %13'ünün (13 kişi) aile gelir durumu 0 – 1.000 TL aralığında, %51'inin (53 kişi) gelir durumu 1.001 – 2.000 TL aralığında, %22'sinin (23) gelir durumu 2.001 – 3.000 TL aralığında, %8'inin (8 kişi) gelir durumu 3.001 – 4.000 TL aralığında değişirken %6'sının (6 kişi) gelir durumu ise 4.000 TL'nin üzerinde olduğu görülmüştür (Şekil 3.33). Bu sonuçlardan katılımcıların %64'ünün aile gelir durumu 2.000 TL'nin altında, %94'ünün ise 4.000 TL'nin altında olduğu saptanmıştır.

Şekil 3.33 : Katılımcıların gelir durumları.

Katılımcılarının Paşabahçe’de ikamet etme süreleri

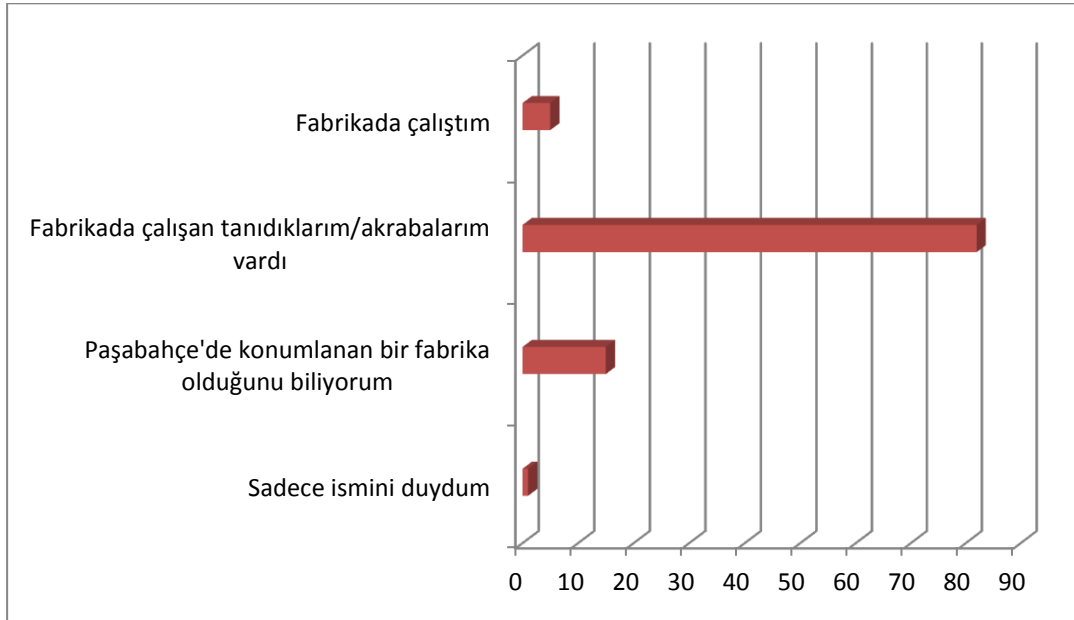
Katılımcıların ne kadar süredir Paşabahçe semtinde yaşadıkları sorulduğunda katılımcıların %9’u (9 kişi) 0- 10 yıl aralığında, %13’ü (13 kişi) 11-20 yıl aralığında, %25’i (26 kişi) 21 – 30 yıl aralığında, %22’si (23 kişi) 31 – 40 yıl aralığında, %31’i (32 kişi) ise 40 yıldan fazla süredir Paşabahçe semtinde ikamet ettiğini belirtmiştir (Şekil 3.34).

Şekil 3.34 : Katılımcıların semtte ikamet etme süreleri.

Katılımcıların fabrika ile ilişkisi

Katılımcıların fabrika hakkındaki bilgilerini ve yakınlık derecelerini saptamak amacıyla Paşabahçe Cam Fabrikası hakkında bilgileri olup olmadıkları sorusu sorulmuştur. Katılımcıların %5'i (5 kişi) fabrikada bizzat çalıştığını belirtmiş, %80'u (82 kişi) fabrikada çalışan tanıdıkları ya da akrabaları olduğunu, %14'ü (15 kişi) Paşabahçe'de konumlanan bir fabrika olduğunu bildiğini belirtirken, %1'i (1 kişi) ise sadece ismini duyduğunu söylemiştir (Şekil 3.35). Katılımcıların %85'inin fabrikada bizzat çalışması ya da çalışan tanıdık veya akrabalarının bulunması dikkat çekmektedir. Bu oran fabrikanın semt halkının geçmişinde önemli bir yeri olduğunu açık bir biçimde göstermektedir.

Şekil 3.35 : Katılımcıların Paşabahçe Cam Fabrikası ile ilişkisi.

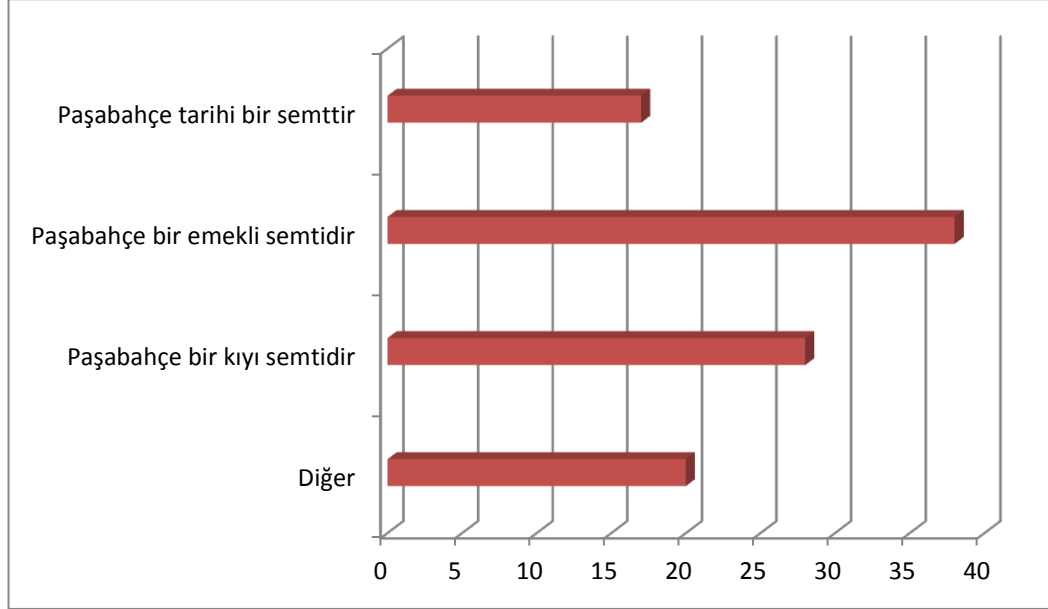
3.4.1.2 Katılımcıların Paşabahçe semtine ilişkin gözlem ve değerlendirmeleri

Katılımcıların sosyo-ekonomik özellikleri belirlendikten sonra Paşabahçe semtine yönelik gözlem ve değerlendirmelerinin ortaya konulması amacıyla katılımcılara Paşabahçe semtini temsil eden değerler ve Paşabahçe denildiğinde akıllarına ilk hangi imgenin geldiği soruları yöneltilmiştir.

Katılımcılara göre Paşabahçe semtini temsil eden değerler

Paşabahçe semtini temsil eden değerleri belirlemek amacıyla katılımcılara Paşabahçe semtini nasıl bir semt olarak nitelendirdikleri sorulmuştur. Katılımcıların %37'si (38 kişi) Paşabahçe semtini bir “emekli semti”, %27'si (28 kişi) “kıyı semti”, %16'sı

(17 kişi) ise “tarihi bir semt” olarak nitelendirmiştir. Anket katılımcılarının %20’si (20 kişi) ise diğeri seçeneğini tercih etmişlerdir. Diğeri seçeneğini tercih eden 8 kişi Paşabahçe semtini “sanayi semti” olarak değerlendirenken, 5 kişi bir “doğası semti”, 2 kişi “işsiz semti”, 2 kişi “ikamet semti”, 1 kişi ise “köy yerleşimi” olduğunu söylemiştir (Şekil 3.36).

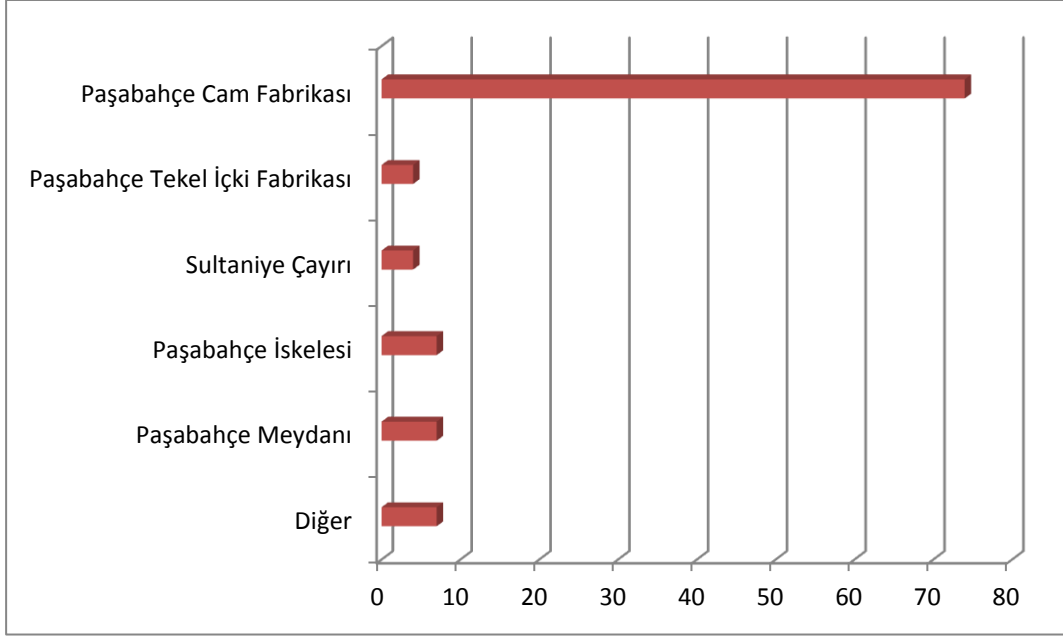
Şekil 3.36 : Paşabahçe semtini en çok anlatan.

Katılımcılar Paşabahçe’nin gençlere uygun bir niteliğe sahip olmadığını, daha çok yaşlılara, emeklilere ve tatil için buraya gelenlere hitap ettiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılara semti bu şekilde nitelendirme sebepleri sorulduğunda ise katılımcılar semtin ekonomik sürdürülebilirlik olanağının bulunmadığını, gençlerin işsiz kaldıklarını, esnafın semtte sirkülasyon olmadığından ötürü sıkıntı yaşadığını, burada yaşayan çalışanların her gün iş için İstanbul’un farklı bölgelerine gitmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Semtte yaşayan gençlerin iş bulamadıklarına dikkat çeken katılımcılar, bu gençlerin belli bir süreçten sonra sosyal problemlerinin oluştuğunu ve alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklara yöneldiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılara göre Paşabahçe denilince akıllara gelen ilk imge

Paşabahçe’nin insanların aklında hangi çağrışımlarda bulunduğunu, hangi imgesi ile insanların belleklerinde yer ettiğini öğrenmek amacıyla katılımcılara Paşabahçe denilince akıllarına gelen ilk imgenin ne olduğu sorulmuştur. Katılımcılarının %71’i (74 kişi) Paşabahçe denilince akıllarına gelen ilk imge olarak “Paşabahçe Cam

Fabrikası” geldiğini söylerken; %7’si (7 kişi) “Paşabahçe İskelesi”, %7’si (7 kişi) “Paşabahçe Meydanı”, %4’ü (4 kişi) “Sultaniye Çayırı”, %4’ü (4 kişi) “Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası”, %7’si (7 kişi) ise “Diğer” seçeneğini tercih etmiştir (Şekil 3.37).

Şekil 3.37 : Paşabahçe denilince akla gelen ilk imge.

Katılımcıların verdiği yanıtlardan Paşabahçe Cam Fabrikası’nın Paşabahçe için belleklerde önemli bir değer taşıdığı anlaşılmaktadır. Paşabahçe Cam Fabrikası gerek semttten ismini alması, gerek bölgede yaşayan insanların birçoğunun burada yaşamasına vesile olan büyük ölçekli iki fabrikadan birisi olması, gerekse de markanın ülkede ve dünya çapında cam sektöründe önde gelen markalardan birisi olması sebebiyle insanların zihinlerinde önemli bir yer tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.4.1.3 Alanın yeniden değerlendirilmesine/kullanımına ilişkin gözlemler

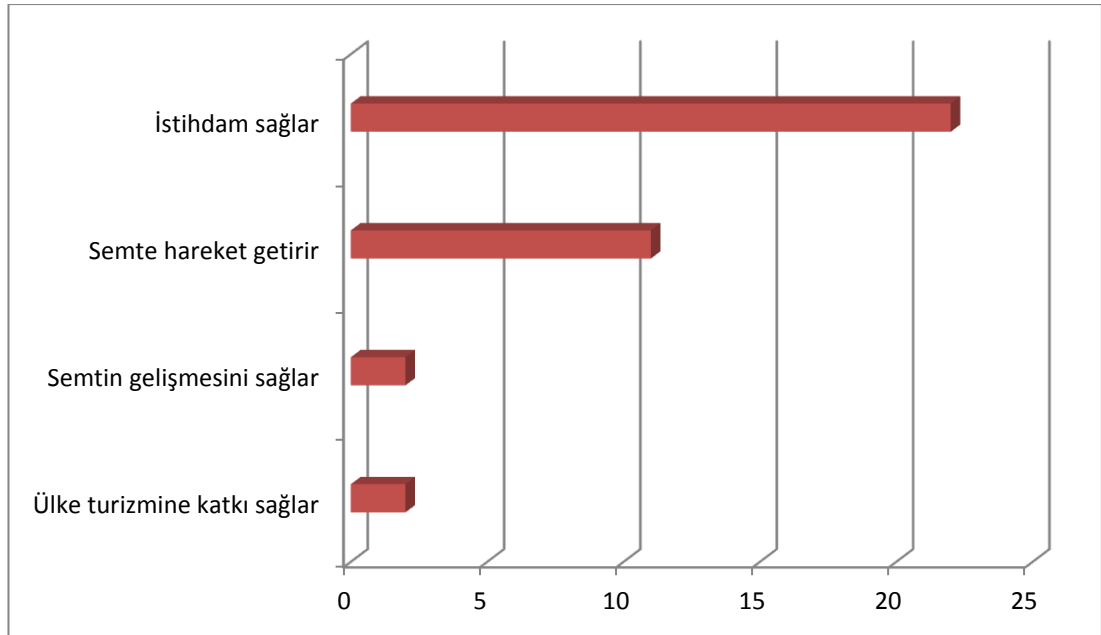
Katılımcıların alanın yeniden değerlendirilmesine yönelik taleplerini öğrenmek amacıyla katılımcılara alanın “Turizm Konaklama Alanı” olarak yeniden değerlendirilmesi hakkındaki düşünceleri ve alanın yeniden kullanılması halinde talep ettikleri fonksiyonlar sorulmuştur. Katılımcılardan alınan bu verilerin Paşabahçe Cam Fabrikası alanı için yeniden kullanım önerisinin ortaya konulmasında gözönünde bulundurulacaktır.

Katılımcıların yeniden işlevlendirme hakkındaki değerlendirmeleri

Paşabahçe Cam Fabrikası ve bulunduğu alan *Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı* lejantında, *Turizm Konaklama Alanı* olarak geçmektedir. Katılımcılara bu durumdan bahsedilip, bu konu hakkında bilgilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların %45'i (46 kişi) bu durum hakkında herhangi bir bilgilerinin olmadıklarını belirtmiş, %55'i (57 kişi) ise semtte duydukları spekülasyon bilgileriyle dayanarak bu durum hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir.

Fabrikanın durumu hakkında bilgileri olan katılımcılara, fabrika ve bulunduğu alanın *Turizm Konaklama Alanı* olarak yeniden değerlendirildiğinde bu durumu nasıl karşılayacakları sorulmuştur. Konu hakkında bilgisi olduğunu belirten 57 katılımcının %61'i (35 kişi) bu durumu olumlu bulurken; %39'u (22 kişi) ise bu durumu olumsuz olarak nitelendirmiştir.

Fabrika alanının *Turizm Konaklama Alanı* olarak yeniden değerlendirilmesini olumlu bulan 35 kişiye bu durumu neden olumlu buldukları sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan 22 kişi "istihdam sağlar", 11 kişi "semte canlılık katar", 2 kişi "semtin gelişmesini sağlar" yanıtlarını verirken; 2 kişi ise "ülke turizmine katkı sağlar" şeklinde yanıtlamıştır (Şekil 3.38).

Şekil 3.38 : Katılımcıların fabrika alanının turizm konaklama alanı olarak değerlendirilmesini olumlu bulma nedenleri.

Katılımcıların verdiği yanıtlardan anlaşılacağı üzere, alanın yeniden değerlendirilmesinde ilk olarak ekonomik faktörleri ön planda tuttukları görülmektedir. Katılımcılar, fabrika alanının yeniden değerlendirilmesinin semte ekonomik açıdan katkı sağlayacağını düşündüklerini, fakat bu alanın geçmişte fabrikaların üstlendiği ölçekte bir ekonomik işlevinin olmayacağını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar, kapandığı günden beri sadece depolama amacıyla kullanılan bu büyük alanın, metruk bir halde bırakılacağına, en azından iş sahası oluşturacak bir şekilde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcılardan emekli olanlar, kendilerinin belirli özlük haklarına sahip olduklarını ve kendilerine ait evlerinin bulunduğu değinerek, asıl sorunu gençlerin yaşadığını belirtmişlerdir. Çalışan katılımcılardan bir kısmı ise, semtte iş bulamadıklarından dolayı her gün en az 2 saatlerini çalışmak amacıyla başka semtlere gitmek için ulaşımında harcadıklarını bu durumun yaşam kalitelerini düşürdüğünü ifade etmişlerdir.

Paşabahçe Cam Fabrikası ve bulunduğu alanın *Turizm Konaklama Alanı* olarak yeniden değerlendirilmesini olumsuz olarak nitelendiren katılımcılara, bu durumu neden olumsuz buldukları sorulduğunda ise 12 kişi “Semte faydası olmaz”, 4 kişi bu durumu “zenginlere yarar”, 4 kişi “semtin dokusunu bozar” yanıtlarını verirken, 1 kişi alanı bu işlevle değerlendirmek yerine AVM yapılması gerektiğini, 1 kişi ise bu alanın eğitim amaçlı olarak hizmet etmesi gerektiğini daha uygun bulduğunu belirtip, bu durumu olumsuz olarak nitelendirmişlerdir (Şekil 3.39).

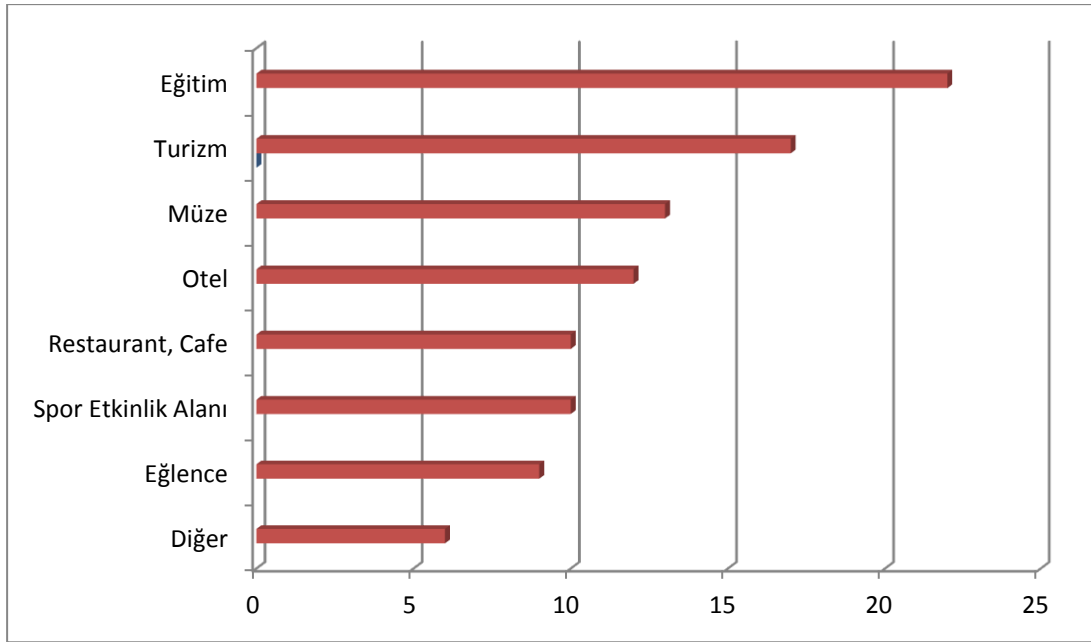
Şekil 3.39 : Katılımcıların fabrika alanının turizm konaklama alanı olarak değerlendirilmesini olumsuz bulma nedenleri.

Fabrikanın durumu hakkında bilgileri olduğunu belirten katılımcıların birçoğu duydukları spekülâtif haberlere dayanarak bu alanın otel olacağına, fabrikanın kıyı tarafında yer alan bölgeye ise marina işlevi verileceğini ifade etmiştir. Katılımcılar böyle bir durumda semte zenginlerin akın edeceğinden, bu bölgelerin soylulaşabileceğinden ve sırtlarda yer alan gecekondü konutlarının yıkılıp bu bölgelerde düşük gelirli semt sakinlerinin barınamayacağından endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bazıları ise fabrika alanının böyle bir işlevle değerlendirilmesi halinde, buralarda çalışacak personelden üniversite mezunu olmaları ve yabancı dil bilmeleri gibi ön şartlar getirileceğini, semtin eğitim durumu düşük, kalifiye olmayan gençlerine iş istihdamı sağlamayacağını düşündüklerinden dolayı bu durumu olumsuz olarak nitelendirdiklerini söylemişlerdir.

Katılımcıların fabrika alanının yeniden değerlendirilmesine yönelik talep ettikleri fonksiyonlar

Çalışmanın kapsamında gerçekleştirilecek olan yeniden işlevlendirme önerisi için katılımcı bir projelendirme süreci oluşturmak amacıyla, katılımcılara bu alanın yeniden işlevlendirilmesi durumunda hangi fonksiyonların yer almasını istedikleri sorusu yöneltilmiştir. Birden çok cevap seçeneği verilen soruda katılımcılar birden çok seçenek tercih etmişlerdir. Bu kapsamda 103 katılımcı toplam 327 yanıt seçeneğini işaretlemiştir.

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden değerlendirilmesinde verilen 328 yanıtın %22'sini (71 yanıt) alanın eğitim amaçlı fonksiyonlara yönelik değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Katılımcıların verdiği yanıtların %17'sini (57 yanıt) turizm, %12'sini (41 yanıt) müze, % 12'sini (40 yanıt) otel, %10'unu (34 yanıt) restaurant, cafe, %10'unu (33 yanıt) spor etkinlik alanı, %10'unu (32 yanıt) eğlence fonksiyonları oluşturmaktadır. Katılımcıların verdiği yanıtlardan %6'sını (19 yanıt) ise seçeneklerde yer almayan AVM (6 yanıt), ticaret merkezi (5 yanıt), cam işi atölyeleri (3 yanıt), üretim tesisi (3 yanıt), hastahane (1 yanıt) ve el sanatları merkezi (1 yanıt) gibi fonksiyonlar oluşturmaktadır (Şekil 3.40).

Şekil 3.40 : Paşabahçe Cam Fabrikası alanında bulunması istenen fonksiyonlar.

Katılımcıların Paşabahçe Cam Fabrikası alanının yeniden işlevlendirilmesinde talep ettikleri fonksiyonlar Paşabahçe’de ikamet etme sürelerine göre değişkenlik göstermektedir. Semtte 11-20 yıl süre aralığında ikamet eden katılımcılar fabrika alanının yeniden işlevlendirilmesinde en çok turizm fonksiyonunu (%19) talep ederken, diğer süre kategorilerinde yer alan katılımcılar en çok eğitim fonksiyonunu talep etmişlerdir (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3 : Katılımcıların Paşabahçe’de yaşama süreleri ile talep ettikleri fonksiyonların ilişkisi.

			Katılımcıların talep ettikleri fonksiyonlar								Toplam
			Müze	Turizm	Restaurant Cafe	Eğlence	Eğitim	Otel	Spor Etkinlik Alanı	Diğer	
Katılımcıların Paşabahçe’de ikamet etme süreleri	0 – 10 yıl	Sayı	4	6	3	4	7	2	3	-	29
		Yüzde	%14	%21	%10	%14	%24	%7	%10	-	%100
	11 - 20 yıl	Sayı	6	8	6	6	7	5	4	1	43
		Yüzde	14%	19%	14%	14%	16%	12%	9%	2%	%100
	21 – 30 yıl	Sayı	14	15	10	8	17	13	11	5	93
		Yüzde	%15	%16	%11	%9	%18	%14	%12	%5	%100
	31 – 40 yıl	Sayı	6	11	7	7	15	5	7	8	66
		Yüzde	%9	%16	%11	%11	%23	%7	%11	%12	%100
	40 yıl +	Sayı	11	17	8	7	25	15	8	5	96
		Yüzde	%12	%18	%8	%7	%26	%16	%8	%5	%100
	Toplam	Sayı	41	57	34	32	71	40	33	19	327
		Yüzde	%13	%17	%10	%10	%22	%12	%10	%6	%100

Katılımcılara eğitim fonksiyonunu talep etme nedenleri sorulduğunda ise katılımcılar, eğitimin bölge için en temel ihtiyaç olduğunu, hem ekonomik hem de sosyal anlamda semtin kalkınmasını sağlayacağını dile getirmişlerdir. Bazı katılımcılar buraya bir eğitim tesisi kurulması durumunda diğer fonksiyonlara nazaran semt dokusunun korunacağını buranın halkının burada ikamet etmeye devam edebileceğini söylemişlerdir. Eğitim seçeneğini tercih eden katılımcıların bir kısmı ise semtten başka semtlere toplu göçlerin yaşandığını bu yüzden bölgede yer alan ev kiralarının uygun olmasına rağmen birçok evin boş olduğunu belirtmiş, buranın eğitim tesisi amaçlı kullanılması durumunda bu evlerin boş kalmayacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Otel ve turizm fonksiyonları birbirleriyle içiçe olan fonksiyonlar olmalarına rağmen halkın otel konusunda ne düşündüğünü tespit etmek amacıyla bu iki fonksiyon seçeneklerde ayrı bir şekilde verilmiştir. Katılımcılar buranın otel olmasından ziyade semte canlılık getireceğini düşündüklerinden ötürü turizm seçeneğini tercih etmişlerdir. Bu şekilde semtte geçmişte olduğu gibi yeniden ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanacağını, böylelikle insanların yeniden bölgelerinde kalabileceklerini belirtmişlerdir. Benzer sebeplerden ötürü müze seçeneği de tercih edilmiştir.

Otel seçeneğini tercih eden katılımcılar, bu işlevi tercih etme nedenleri sorulduğunda ise, alanda yapılacak otelin en azından sokaklarda boş gezen gençlere güvenlik, oda temizliği vb. kalifiye olmayan iş alanlarında istihdam sağlayacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların çoğu fabrika alanının yeniden işlevlendirilmesinde ilk olarak ekonomik faktörleri ön planda tutarak tercih yaptıklarını belirtmişlerdir. Eskiden birçok insan için gelir kaynağı olan bu endüstri tesisinin günümüzde de gelir getirecek bir fonksiyon üstlenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Anket katılımcıları ile gerçekleştirilen görüşmelerde, 103 kişiden hiçbiri bu alanı bir endüstri mirası olarak nitelememiş, bu alanın öncelikle korunmasına yönelik herhangi bir cevap vermemiştir.

3.4.2 Paşabahçe Cam Fabrikası eski işçilerinin fabrika alanının kullanımı ile ilgili görüşleri

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın sosyal değerleri tanımlanırken alanda anket çalışmalarının yanı sıra fabrikanın eski işçileriyle de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda geçmiş süreçte fabrikada işçilik yapmış 13 kişiye erişilmiştir (EK C). Fabrika işçilerine öncelikle kişisel özellikleri, fabrikada hangi yıllar arasında, hangi görevde çalıştıkları ve fabrikadan nasıl ayrıldıkları ile ilgili sorular sorulmuştur. Katılımcılara Paşabahçe Cam Fabrikası'nın ekonomik ve sosyal açıdan önemi ve semte etkisinin sorulmasının ardından fabrikanın kapatılmasından sonraki etkileri sorulmuştur. Görüşmenin son bölümünde ise Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden değerlendirilmesi sürecinde hangi fonksiyonların yer almasını istedikleri sorulmuştur (EK B).

Görüşülen 13 kişinin 9'u fabrikadan emeklilik dolayısı ile ayrıldığını belirtirken, 1 kişi kişisel problemler, 1 kişi sağlık sorunları, 1 kişi 1980 sonrası kurum değişikliği, 1 kişi ise sendikal sebeplerden dolayı fabrikadan ayrıldığını belirtmiştir. Katılımcıların 8'i günümüzde çalışmazken, 2 kişi başka bir yerde çalıştığını, 2 kişi dükkan işlettiğini, 1 kişi ise fabrika alanının bulunduğu mahallenin muhtarlığı görevini yaptığını ifade etmiştir.

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın katılımcıların belleğindeki yeri

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın eski işçilerinin genel özellikleri öğrenildikten sonra fabrikanın belleklerdeki yeri sorulmuştur. Fabrikada 1974-1994 yılları arasında Şişe ve Üfleme bölümlerinde kalfa ve usta olarak çalışmış olan Sait KARACAOĞLU fabrikanın kendilerinin gençlik günlerini hatırlattığını belirtmiş ve bu fabrikada gerçekleştirilen el imalatının günümüzde bittiğini söylemiştir. İlhan TOPÇU ise fabrikanın ekonomik açıdan tüm semti kalkındırdığına değinmiş, cam fabrikasının sadece fabrika işçilerine değil semtin çeşitli noktalarına açılan dekor atölyelerinde birçok kişiye iş istihdamı sağladığını ve bu yüzden semt esnafının o dönemde ekonomik anlamda oldukça iyi bir durumda olduğunu belirtmiştir.

Fabrikada 1979-1986 yıllarında çalışan Mehmet UYSAL ise bu soruyu, burasının ekmek tekneleri olduğunu ve fabrika çevrelerinde yer alan gecekonduları göstererek buradaki insanların burada varolmasının sebebinin Paşabahçe Cam Fabrikası olduğunu söylemiştir. Fabrikada el imalatı bölümünde 20 yıl çalışan Şükrü BİRCAN

ise fabrikayı dünyanın en önemli ikinci fabrikası olarak gördüğünü, fabrikada 3.500 civarında insanın çalıştığını, fabrikada çalışan bu insanların çevrelerinde yer alan dekor atölyelerinde çalışanlar ve bu insanlar sayesinde geçinen esnafla birlikte hesaplandığında yaklaşık olarak 45-50.000 kişinin bu fabrikadan direkt ya da dolaylı olarak geçindiğini ifade etmiştir. Görüşülen diğer işçiler de fabrikanın ekonomik özelliklerine vurgu yaparak o dönem için çok iyi şartlarda çalışan bir fabrika olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılara Paşabahçe Cam Fabrikası'nın ekonomik açıdan etkisinin dışında sosyal açıdan semte birçok katkısı olmuştur. Geçmiş süreçte sadece çalışanların değil semt sakinlerinin de katıldığı sünnet düğünleri, kuzu bayramları gibi etkinliklerin düzenlendiği, bu etkinliklerin şölen havasında geçtiği ve Türkiye'nin önemli sanatçılarının bu etkinliklere katıldığı belirtilmiştir (Hüseyin Gülban, kişisel görüşme).

Katılımcıların fabrikanın kapatılması ile ilgili değerlendirmeleri

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın kapatılması konusunda görüşleri sorulduğunda ise; görüşülen 13 kişiden 9'u fabrikanın kapatılmasını, semtte sosyal ve ekonomik açıdan büyük problemlere yol açtığına değinerek bu durumu olumsuz olarak değerlendirmiştir. 2 kişi ise fabrikanın miladını doldurduğunu, böyle güzel bir boğaz arazisinin fabrika olarak değerlendirilmesinin tutarsız olduğunu söyleyerek fabrikanın kapatılmasını olumlu bulduklarını dile getirmişlerdir. Kalan 2 kişi ise fabrika kapatılmadan önceki dönemlerde emekli olduklarını belirterek, fabrikanın hangi koşullarda kapatıldığını bilmediklerini söyleyerek yorum yapmamışlardır.

Eski fabrika işçilerine fabrikanın kapatılmasından sonraki etkileri sorulmuştur. Katılımcılar fabrikanın kapatılmasının semti ekonomik anlamda olumsuz etkilediği, gençlerin günümüzde işsiz gezdikleri, insanların çoğunu vakitlerini kahvehanelerde geçirdiğini belirtirken, Paşabahçe'nin eskiden "işçi semti" olarak adlandırılıp, günümüzde "emekli semti" olarak nitelendirildiğini ifade etmişlerdir (Şekil 3.41). Bu konuda görüşülen cam işçileri aşağıdaki cevapları vermişlerdir:

"Çok insan işsiz kaldı. Birçok arkadaşımız buradan başka bölgelere gitti. Mesela düz pencere camı, televizyon camı, araba farları olarak Türkiye'de üretilmeye devam eden fabrikalar var. Çalışan arkadaşları oralara aktardılar. Bunların yanı sıra esnaf çok mağdur oldu. Gençler gördüğünüz gibi

sokaklarda geziyor. Bölgemizdeki üç tane ana damarımız kesildi. Fabrika çalışırken sokakta insan göremezdiniz. Şu anda birçok insan boşta, kahvelerde. Birçok insan mağdur. Bankalar bile kapandı. Bir de göç oldu buralardan.” (Sait KARACAOĞLU).

Şekil 3.41 : Fabrikanın çevresinde yer alan kahvehanelerde vakit geçiren insanlar, 2014.

“Beykoz yöresindeki fabrikalar kapatıldıktan sonra hani bir sünger iyice sıkarsın ya! Beykoz halkı öyle fakirleşti. Esnafından tut, halkına kadar çok mağdur durumlara düştü. Şu anda Beykoz’da eğer emekliler olmasaydı, işyeri bile kalmazdı” (İlhan TOPÇU).

“Sadece Cam Fabrikası değil, Tekel, Deri Kundura, Petrol Ofisi de kapanınca buralar çok mağdur oldu. Bu fabrikada çalışan, çalışmayan herkes mağdur oldu.” (Mehmet UYSAL).

“Bu fabrika çalışırken insanlar burada cıvıl cıvıldı. Burası kapatıldıktan sonra insanlar hep göç etti. Burada şu anda boş evler çok. İnsanlar çalışmak zorunda oldukları için başka yerlere göç ettiler. İş sahaları kapandığından dolayı burası yazlık gibi bir şey oldu.” (Recep GÖKALP).

“Burası bir nevi köy oldu. Dediğim gibi bir emekliler semti oldu. Burada çalışanları farklı yerlere dağıttılar. Sevdığımız arkadaşlarımız uzak yerlere gidip gurbetçi oldular. Burası bomboş bir alan oldu, köy haline geldi. Ben burada sevdiklerimle beraber olmak isterdim. Fabrika açıkken insanlar kahvede oturacak yer bulamıyorlardı. Hele Ramazan aylarında iftar olurdu, iftardan sonra sohbet etmek için kahveye geldiğimizde oturacak yer bulamazdık. Şimdi bomboş! Sadece Şişecam’ı değil, Tekel’i, Kundura Fabrikası’nı kaldırdılar ve Beykoz’u öldürdüler. İşçisi, esnafı öldü, yani hayat bitti. Burası emekliler yatağı oldu. Her bir aileden 4 kişi geçiniyorsa 12.000

kişi sadece şişecam'dan ekmek yiyordu. Ona nazaran Kundura, Tekel. Onları da hesap edersen 30.000 - 40.000 kişi burada istihdam ediliyordu. Fabrika yeniden açılırsa çocuklarımız rahat bir ekmek yer.” (Salim ÇAVUŞ).

“Eskiden Paşabahçe pazarına gittiğinizde pazarda geçilecek yer bulamazdınız. Herkesin cebinde parası vardı. Üç tane fabrika yetiyordu zaten buraya. Bunun yanı sıra tüm arkadaşlarımız fabrika kapatılınca başka yerlere gittiler. Yalan söylemeyeyim, en son 820 kişi kalmıştık. Emekliliğı gelmeyen arkadaşlarımızın çoğı başka fabrikalara gitmişti. Kırklareli, Tekirdağ, Mersin, Lüleburgaz, Çayırova gibi fabrikalara gittiler. Böyle fabrikalara gidilince ekonomik olarak burası düştü. Eskiden son derece fazla göç alırdı çünkü üç tane fabrika vardı, çalışmak için şartlar falan müsaitti ama şimdi öyle değıl tabii ki. şimdi göç vermeye başladı. Bir de giden arkadaşlarımızın çoğı da gelmedi, oraya yerleştiler. şimdi buraya sadece gezmeye geliyorlar.” (Sezgin SAYIN).

“Bütün Paşabahçe ve Beykoz'u olumsuz etkiledi. Paşabahçe markası Paşabahçe'de üretildiğınden dolayı verilmiştir. şu anda Çayırova'da ve başka yerlerde imal ediliyor, Paşabahçe diye satılıyor.” (şükrü BİRCAN).

“Hep ekonomik yönden etkisi oldu. Fabrika kapandığı zamanlarda bu büyük marketler yoktu. Özellikle ufak esnafın beli kırıldı.” (Zeki İKİZLER).

“Ufak esnafın birçoğı işyerlerini kapatmak zorunda kaldı iş olmayınca. Aşağı yukarı 20.000 aileye ekmek veriyordu. Bunların yanı sıra 600 – 700 atölye vardı burada. Sonra hepsi kapandı.” (Cemal AYBAKAN).

“15 sene önce bayramda elini öpmeye gittiğim teyze, bugün Acarkent'te 18 yaşındaki kız torunuyla temizliğe gidiyor. Nereden nereye geldi durum görüyorsunuz. Bugün Allah'tan ki Acarkent gibi Beykoz Konakları, Hıdiv Evleri gibi yerler var da hizmetçi oldu kadınlar buralarda. Erkekler kahvelerde, halk buralara hizmetçi oldu. şimdi Allah'tan bu siteler var, hanımlar geçindiriyor Beykoz halkını.” (Fehmi AKGÜN).

Katılımcıların fabrika alanının yeniden kullanımı hakkındaki görüş ve önerileri

Eski fabrika işçilerine fabrika alanının turizm amaçlı olarak yeniden değılendirilmesi hakkında bilgileri olup olmadığı ve bu konuda ne düşündükleri sorulmuştur. Görüşülen 13 kişiden 9'u bu durum hakkında bir fikirleri olmadığını

belirtmiştir. Fabrika alanının yeniden değerlendirilmesi hakkında bilgi sahibi olan 4 kişiye bu durumu nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda ise aşağıdaki cevaplar alınmıştır:

“Şişecam’a otel yapılacağını duydum. Yapılırsa iyi olur. Halk olarak derdimiz ekmek. Ama burada bir otel yapılırsa buradaki gecekondular için sıkıntı olabilir. O konuda insanların huzuru bozulabilir. Çünkü vatanı burası, yurdu burası. Ben şimdi burayı bıraksam, nereye giderim. Memleketim var fakat memleketimde arsam yok. Ben doğma büyüme buralıyım.” (Salim ÇAVUŞ).

“Otel yapılacağı söyleniyor. Eğer yapılırsa olumlu olur. Çalıştırdığı insanlar buranın çocukları olursa tabii... Güvenlikçi, otel hizmetlisi, restaurant personeli gibi elemanlar buradan istihdam edilirse gerçekten güzel olur. Yani harabe gibi duruyor orada. Hiç olmazsa Paşabahçeli, Beykozlu çocuklar çalışsınlar orada. Bugün üniversite öğrencilerinin bile iş bulamadığı bir ülkede yaşıyoruz ne yazık ki! Tekel’in muhteşem bir yeri var o da denize sıfır. Hele Deri Kundura’nın bir yeri var akıllara zarar, tam denize sıfır. Eğer böyle bir proje yapılırsa Beykoz’a çok büyük faydası olur.” (Sezgin SAYIN).

“Bu turistik tesiste ne kadar kişi çalışabilecek benim için önemli olan o. Semte faydası olacak mı? Bir fabrikanın onda biri kadar bile faydası olamaz.” (Fehmi AKGÜN).

“Olumlu buluyorum. Artık başka bir çıkar kalmadı. Yine bir ekmek kapısı açılır insanlara.” (Hüseyin GÜLBAN).

Çalışma kapsamında gerçekleştirilecek olan yeniden işlevlendirme önerisi için eski cam işçilerinin bu alanın hangi işlevlerle değerlendirilmesini istedikleri sorusu sorulmuştur. Görüşülen kişilerin tamamı yeni verilecek fonksiyonun öncelikle ekonomik açıdan faydalı olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu cevabın yanı sıra bölgedeki camcılık geleneğini devam ettirmek için bu alana cam atölyeleri ve eğitim birimleri yerleştirilmesi ve buralarda sembolik de olsa üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Fabrika çalışanlarından biri özellikle kıyı alanının çok önemli olduğunu, günümüzde buraların kamusal amaçlı olarak iyi bir şekilde kullanılmadığını, eskiden kıyı

alanının plaj, gazino gibi işlevlere ev sahipliği yaptığını belirterek bu alanın birçok potansiyeli olduğunu belirtmiştir.

Görüşülen kişilerden bir diğeri ise fabrikanın yeniden kurulmasının faydalı olacağını belirtmiş, bu gerçekleşmiyor olsa bile “Paşabahçe” markasını korumak amacıyla küçük bir imalatın olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda dünyanın birçok yerine ihracat gerçekleştiren ve dünyaca tanınmış olan “Paşabahçe” markasının korunacağını ve her yerden bu bölgeye insanların alışveriş etmek için geleceğini, böylelikle semt sakinlerine de iş istihdamının sağlanacağını ve semtin yeniden kalkınabileceğini belirtmiştir.

Görüşülen kişilerden bazıları, alanda iş istihdamı oluşturmak için otel ve alışveriş merkezi gibi fonksiyonların da yer alması gerektiğini de belirtmişlerdir.

3.5 Paşabahçe Cam Fabrikası İçin Yeniden Kullanım Önerisi

3.5.1 Paşabahçe Cam Fabrikası’nın mekansal, işlevsel ve sosyo-ekonomik açıdan mevcut durum değerinin tanımlanması

Paşabahçe Cam Fabrikası günümüzde, Cumhuriyet döneminin değerli bir endüstri yapısı olması, semt halkının ve toplumun belleklerinde önemli bir yer edinmesi ve sahip olduğu alanın Boğaziçi’nde önemli bir konumda olması sebebiyle korunması gereken önemli bir alan niteliği taşımaktadır. Fabrika faaliyetlerine son verdiği günden beri değerlendirilmemiş, atıl bir halde bırakılmıştır. Günümüzde fabrikada yer alan bazı yapıların çatılarında çökme vb. strüktürel sorunlar olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 3.42).

Şekil 3.42 : Fabrikada çatısı çökmüş bir yapı, 2014.

Alanda yapılan gözlemlerde yapıların camlarının kırılmış, yapıda yer alan bazı cephe elemanlarının da paslandığı görülmüştür. Paşabahçe Cam Fabrikası'nın fiziksel problemlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Erişim problemi,
- Yapıların kullanıma elverişli olmaması,
- Fabrikada yer alan yapıların günden güne harap durumuna geçmesi,
- Yeşil dokunun kontrolsüz bir şekilde büyümesi ve bakımsızlığı,
- Kıyı alanının kamusal kullanımlar için uygun olmaması.

Paşabahçe Cam Fabrikası alanında yukarıda sıraladığımız fiziksel problemlerin yanı sıra sosyal ve ekonomik problemler de bulunmaktadır. Alanda gerçekleştirilen anket çalışması ve görüşmelerde fabrikanın geçmişte özellikle semtin cam damarlarından biri olduğu belirtilmiş, fabrika kapatıldıktan sonra bu semtin bir emekli, işsiz ve yaşlı semti olduğu ifade edilmiştir. Semt sakinleri özellikle semtte ikamet eden gençlerin iş bulamamanın yanı sıra sosyal açıdan kendilerini meşgul edecek aktivitelerin yer almaması sebebiyle boşluğa düştükleri, belli bir süreden sonra ise kötü alışkanlıklar edindiklerini belirtmişlerdir.

Fabrika sadece semt ölçeğinde değil ülke ölçeğinde de önemli bir yere sahiptir. Paşabahçe markası günümüzde cam üzerine dünyanın sayılı markaları arasında yer almaktadır. Günümüzde Paşabahçe markasıyla üretime devam edilse de, üretim adını aldığı semtte değil de Kırklareli, Eskişehir, Mersin, Denizli, Rusya ve Bulgaristan gibi yerlerde gerçekleştirilmektedir.

Eski cam işçileriyle gerçekleştirilen görüşmelerde geçmiş dönemlerde ülkenin dört bir yanından insanların Paşabahçe mağazasından ürün satın almak amacıyla bu bölgeye geldikleri aktarılmıştır. Günümüzde Paşabahçe fabrikasının bulunduğu alan unutulmaya yüz tutmuş, bu önemli endüstri mirasının bulunduğu alan adeta çürümeye terk edilmiştir. Fabrika alanına ait mevcut durum değerlerine aşağıdaki tabloda yer verilmektedir (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.4 : Mevcut durum değeri: SWOT Analizi.

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Fabrika ve bulunduğu alanın tarihi ve endüstri miras değeri • Kentsel bellek değerinin olması • Toplumun tüm kesimi tarafından bilinen marka değeri • Dönemine özgün yapılara sahip olması • Deniz ulaşımı potansiyeli • Fabrikanın bulunduğu alanın doğal dokusu, iklimi ve konumundan dolayı turizm potansiyeli (Boğaziçi'nde yer alması, yeşil dokusu, deniz kullanımı) • Alanda genç nüfus potansiyelinin olması • Alanın çevresinde konu ile ilgili mesleki eğitim veren okulların bulunması • Fabrika alanının çevresinde fabrikada çalışmış ustaların bulunması	• Beykoz cam işi geleneğinin yok olma sürecine girmesi • Semtte camcılık faaliyeti gösteren dekor, imalat vb. atölyelerin kapatılması • Fabrikanın kapatılmasının semte ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkisi • Fabrikanın uzun dönemden beri atıl durumda olması • Fabrika yapılarının yıpranması ve strüktürel açıdan zayıflaması • Fabrika alanına kentin diğer bölgelerinden erişim sorunu • Bitki örtüsünün kontrolsüz yayılımı • Kara-kıyı kopukluğu • Fabrika alanının sınırları içerisinde konumlanan kıyı alanının kamusal kullanımlar için elverişsiz durumda olması • Fabrikanın çevresinde sadece mahalle ölçeğinde hizmet veren birimlerin yer alması • Fabrikanın bulunduğu alan ve çevresinin turizm vb. fonksiyonlar için gerekli donatıların yer almaması
Fırsatlar	Tehditler
• Tarihsel farkındalığın artıyor olması • Somut ve somut olmayan kültürel mirasa olan ilginin artması • Boğaziçi Kanunu'nda yer alan kamusal odaklı planlama kararları • Yerel yönetim ve vakıfların Beykoz'daki camcılık geleneğini yaşatmaya yönelik çalışmaları	• Fabrikanın endüstri miras değerinin toplum tarafından bilinmemesi • Fabrika ile özdeşleşen semt sakinlerinin başka bölgelere göç etmesi • Fabrika ve bulunduğu alanın satış aşamasında olması • Rant

3.5.2 Paşabahçe Cam Fabrikası planlama kararları

Fabrikanın konumlandığı alan; 22.07.1983 onanlı, 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planında “Turizm Konaklama Alanında”, 22.07.1983 onanlı, 1/1000 ölçekli Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planının, 13.06.2011 tarihli sayısallaştırılmış ve güncelleştirilmiş paftalarında “Turizm Konaklama Alanında” kısmen de “Yolda” kalmaktadır. Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı (1/1000) Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu’nun 04.01.2013 tarih ve 2013/3 sayılı kararının ekinde “Turizm Tesis Alanı” lejantına sahip alanlarla ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

- 22.07.1983 onanlı imar planında ve bu plan notlarının yürürlüğe girdiği tarihten önce Turizm Tesis Alanı olarak ayrılan alanlarda maks. KAKS: 0,50 ile maks. H:11.00 m (en çok üç kat) irtifa avan proje tekliflerinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığının uygun bulması ve ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu’nun kararı ile uygulama yapılabilir.
- Mevcut ağaç dokusuna ve kültür ve tabiat varlıklarına zarar verilmeyecektir.
- Bu alanlarda 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu’nun ilgili yönetmeliğindeki fonksiyonlar için bahçe mesafeleri içinde maksimum 2 adet bodrum kat kullanılabilir

1/1000 ölçekli planda deniz ile sahil yolu arasında kalan parsellerle ilgili olarak aşağıdaki ifadelere yer verilmektedir:

- a- Bu planda belirlenen yeni yapılacak binalar kontur gabarileriyle aynen korunacak olanlar ile G.E.E.A.Y.K kararına göre ikinci grup eski eser kabul edilmek suretiyle yıkılarak yeniden yapılan binalar; lokanta, gazino, kafeterya ve otel gibi kamuya açık kullanışlara tahsis edileceklerdir.
- b- Tescilli eski eserler aynen (planı, mimarisi aynı kat sayısı ve aynı malzeme ile) restore edildikleri takdirde ise kamuya açık kullanışa tahsis edilebileceği gibi ayrıca konut olarak da kullanılabilir.

2960 sayılı Boğaziçi Kanununun 3 (h) maddesinde ise şu ifade yer almaktadır:

Boğaziçi sahil şeridi ve öngörünüm bölgesinde turizm ve rekreasyon amacı ile ayrılan alanlara toplumun yararlanmasına ayrılan yapı yapılır ve bu husus tapu sicillerine işlenir. Toplumun yararlanmasına ayrılan bu yapılar amaç dışı kullanılamaz.

Paşabahçe Cam Fabrikası’nın bulunduğu alan 2012 yılında Paşabahçe Cam Sanayii ve Ticaret A.Ş. tarafından kısmi bölünme yoluyla T. Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.’ne devredilmiştir (Url-22). Fabrikanın yer aldığı Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.’ne ait gayrimenkuller yakın bir tarihte satışa çıkmıştır (Şekil 3.43).

ARSA SATIŞI İHALE İLANI

İNCİRKÖY, BEYKOZ, İSTANBUL

Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. mülkiyetindeki Gayrimenkuller, bir bütün olarak, Şartname kapsamında, kapalı zarflı teklif alma ve açık artırma usulü pazarlık yolu ile satılacaktır. İlgili tekliflerini 31.01.2014 tarihine kadar iletmeleri gerekmektedir. İhaleye ilişkin Şartname ve Gayrimenkuller'e ilişkin tanıtım dosyası, Mülk Sahibi'nin ilgili banka hesabına yapılacak 3.500 TL ödeme karşılığı, DTZ Pamir & Soyuer'den temin edilebilecektir.

Alan (m ²)	Emsal İnşaat Alanı (m ²)	İmar	H _{max} (m)	Konum
27.144,00	9.500	Turizm	11,00	Doğu
22.602,00	7.911	Turizm	11,00	Doğu
1.375,00	481	Turizm	11,00	Doğu
34.848,75	12.197	Turizm	11,00	Doğu
12.172,00	4.260	Turizm	11,00	Doğu
3.500,00	1.225	Turizm	11,00	Doğu
8.673,00	50	Turizm	3,50	Sahil
3.299,00	319	Tescilli Yapı	-	Doğu
296,00	0	Otopark	0	Sahil
1.522,49	0	Otopark / Yeşil Alan	0	Sahil
1.586,71	0	Yeşil Alan	0	Sahil
Toplam: 117.018,95	Toplam: 35.943			

Şekil 3.43 : Paşabahçe Cam Fabrikası arsa satış ihale ilanı (Url-24).

3.5.3 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden kullanımına yönelik amaç, hedef ve stratejilerin tanımlanması

Paşabahçe Cam Fabrikası için gerçekleştirilecek olan yeniden kullanım önerisi, alanın sahip olduğu fiziksel, toplumsal ve sosyal değerleri göz önünde bulundurarak Beykoz'daki camcılık geleneğini yaşatmayı, alanın kimliğini korumayı, bu bağlamda alanın kültür odaklı fonksiyonlara hizmet etmesini amaçlamaktadır.

Fabrika alanının yeniden değeriendirilmesinde belirlenen hedefler ise aşığıda sıralanmaktadır:

- Beykoz'un 200 yıldan fazla zamandır sahip olduğı camcılık geleneğini devam ettirmek,
- Fabrikanın özelliklerini ve tarihsel sürecini ortaya çıkarmak,
- Fabrikanın yer aldığı alana karşı farkındalığı yeniden sağlamak,
- Alanın endüstriyel miras değerini yaşatabilmek,
- Atıl durumdaki alanı canlandırmak ve yeniden işlevlendirmek,
- Fabrikada yer alan yapıların mevcut dokusunu değıştirmeden yapıları rehabilite etmek,
- Fabrikanın bulunduğı alanı erişilebilir hale getirmek,
- Fabrikanın yer aldığı bölgede yaşayan semt sakinleri için sosyal ve ekonomik açıdan fayda sağlamak.

Paşabahçe Cam Fabrikası için yukarıda belirtilen amaç ve hedefler doğrultusunda alanın fiziksel, sosyal ve toplumsal değerleri göz önünde tutularak bir takım stratejiler belirlenmiştir. Aşığıda tanımlanan bu stratejiler alanın yeniden değeriendirilmesinde verilecek fonksiyonlar için temel oluşturmaktadır.

Fabrika ve bulunduğı alanın tarihi ve endüstri miras değerinin korunması ve yaşatılması

Paşabahçe Cam Fabrikası, Cumhuriyet tarihinin önemli bir endüstri yapısı olması, ülke ekonomisindeki yeri ve sahip olduğı marka değeri bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Semtte gerçekleştirilen anket ve görüşmelerde Paşabahçe semtinin en belirgin imgesi olarak bu fabrika gösterilmektedir. Bunun yanı sıra ülke genelinde cam sektöründe akla gelen ilk isimlerden birisi de *Paşabahçe*'dir. Günümüzde daha önceden de değindiğimiz gibi fabrika ve bulunduğı alan metruk bir vaziyette yer almakta, fabrikanın bu durumu semte de yansımaktadır.

Avrupa'da bu türden yapıların endüstri mirası olarak korunmasında ilk yapılan eylemlerden biri yapının müze işlevi verilerek yeniden kullanılmasıdır. Ülkemizde de daha önceden ırdelediğimiz Rahmi M. Koç Müzesi ve Sekapark projelerinde

Endüstri Müzesi, Bilim Müzesi, Kağıt Müzesi gibi işlevlere yer verilmiş ve bu alanın endüstriyel geçmişinin korunması amaçlanmıştır.

Paşabahçe Cam Fabrikası ve bulunduğu alan yakın dönemde ihale yolu ile satışa çıkmıştır. Fabrika alanının yer aldığı bölge 1/1000 Ölçekli Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı'nda *Turizm Konaklama Alanı* olarak geçmektedir. Yakın dönemde de benzer durumda yer alan ve endüstri tarihimizde önemli bir yeri olan Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası'nın bulunduğu arazi özel bir şirkete satılmış, kısa bir süre sonra fabrika yapılarının büyük bir kısmı yıkılmıştır (Şekil 3.44).

Şekil 3.44 : Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası'nın günümüzdeki durumu, 2014.

Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası ile planlama kararları, konumu, ölçeği, yapı durumu gibi özellikler bakımından birçok ortak noktaya sahip olan Paşabahçe Cam Fabrikası ve bulunduğu alan da benzer tehlike altında bulunmaktadır. Alanın böyle bir akıbete uğramaması, tarihi ve endüstriyel miras değerlerinin korunması için ilk etapta kamusal amaçlı olarak yeniden ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda Paşabahçe Cam Fabrikası'nın güçlü marka değeri de gözönünde tutularak esas işlevi olan cam temalı kültür turizmine yönelik fonksiyonların alan için önerilmesi uygun bulunmaktadır. Bu kapsamda alanın esas işlevine atıfta bulunan fonksiyonlara yer verilebilir ve alanın tarihsel ve endüstriyel kimliği korunması ve yaşatılması sağlanabilir.

Doğal çevrenin korunması ve düzenlenmesi

Uzun bir süreden beri metruk halde bırakılan fabrika ve bulunduğu alanın içerisinde yer alan yeşil dokunun bakımının yapılmadığı ve bitki örtüsünün kontrolsüz bir şekilde yayıldığı gözlenmiştir. Kıyı alanında ve içeride oldukça önemli bir yeşil dokuya sahip olan fabrika alanında yeşil dokunun bakımı yapıldıktan sonra bitki türlerinin envanterinin çıkarılması ve alanın dokusuna uygun bitki uygulamasının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Paşabahçe Cam Fabrikası alanının sınırlarına dahil olan kıyı alanının mevcut durumda kamusal kullanımlar için uygun olmadığı ve kara kıyı arasında bir kopukluk oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bunların yanısıra fabrika yapıları alanın kuzeyinde yer alan Sultaniye Çayırı için duvar etkisi oluşturmaktadırlar. Kıyı alanına geçiş için hiçbir engel bulunmamasına karşın alanda yapılan gözlemlerde kıyı alanının kullanılmadığı görülmüştür.

Bu kapsamda 400 metreye yakın denize cephesi bulunan ve Boğaziçi'nde eşsiz bir manzaraya sahip olan kıyı alanının kamusal kullanımlar için düzenlenmesi gerekmektedir (Şekil 3.45). Kıyı alanına gerekli kent mobilyaları, çim tepecikleri vb. elemanlar yerleştirilip, yaya ve bisiklet yolları düzenlenmesi durumunda bu alan kullanıcılar tarafından aktif bir şekilde kullanılabilir. Bunların yanısıra geçmişte kıyıda yer alan gazino, tarihi konak vb. yapılar ihya edilerek kamusal kullanımlara açılabilir. Böylelikle hem Beykoz hem de İstanbul ölçeğinde kent kullanıcılarına önemli bir kıyı alanının kazandırılması sağlanabilir.

Şekil 3.45 : Paşabahçe Cam Fabrikası sınırlarında yer alan kıyı alanı, 2014.

Yapılı çevrenin korunması ve rehabilite edilmesi

Alanda gerçekleştirilen gözlemlerde birçok yapının fiziksel olarak köhneme sürecine girdiği görülmektedir (Şekil 3.46). Bu nedenle ivedilikle fabrika yapılarının bakım ve onarımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kıyıda yer alan yapıların ise aslına uygun bir şekilde rehabilite edilmesi ve kamusal kullanıma açılması uygun

görülmektedir. Alanda yer alan yapıların da fiziksel olanakları doğrultusunda alanda belirlenen fonksiyonlara yönelik olarak yeniden işlevlendirilmesi, alanın etkin bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Şekil 3.46 : Fabrikada yer alan yapıların günümüzdeki durumu, 2014.

Etkin bir ulaşım ağının oluşturulması

Fabrikanın bulunduğu alanla ilgili olarak en önemli problemlerden biri kent içinde kısıtlı ulaşım olanaklarıdır. Alana genellikle sahilyolu ile erişilmesinin yanı sıra Beykoz ve Paşabahçe iskelelerine uğrayan sınırlı sayıdaki deniz araçları ile aktarma yapılarak erişilmektedir. Sahilyolunda var olan yoğunluk ve burayı kullanan araç sayısının her geçen gün artması ve bu yolun genişletilme potansiyelinin bulunmamasından dolayı alan için kara ulaşımı kısıtlı kalmaktadır.

Alana kara ulaşımının kısıtlı olmasına karşın deniz yoluyla erişim konusunda alan oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Kıyı alanında fabrikanın faal olduğu dönemde kullanılan günümüzde ise kullanılmayan bir iskele yer almaktadır. Fabrikaya ait olan bu iskele tekrar faal duruma getirilerek alana erişmek isteyen insanların buraya erişimi etkin bir hale getirilebilir. Bunun yanı sıra alana gelen ziyaretçilerin iskeleden indikten sonra kıyı alanını ve fabrikayı etkin bir şekilde deneyimleyebilmeleri amacıyla ziyaretçilerin yaş grubu, ilgi alanı vb. kriterlere yönelik birkaç alternatif rota oluşturulabilir.

Semt sakinlerine ekonomik ve sosyal açıdan fayda sağlanması

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın korunması ve yeniden değerlendirilmesinde fiziksel ve kültürel değerlerin yanı sıra sosyal değerlerde gözönünde tutulmalıdır. Fabrika ve semt halkı tarihsel süreçte karşılıklı bir etkileşim halinde bulunmuşlardır. Fabrika çevresinde ikamet eden nüfusun çoğunluğunu fabrikada çalışmak için bu bölgeye

gelen ve buraya yerleşen insanlar oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen sosyal analizlerde de semt sakinlerinin kolektif belleklerinde bu fabrikanın önemli bir yer tuttuğu tespit edilmiştir. Fabrikanın kapatılması ile birlikte semt halkı sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü sürecine girmiş, semtte yaşayan birçok insan başka bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Özellikle son dönemlerde gerçekleşen dönüşüm çalışmalarında bölgeyi halkı ile birlikte koruma olgusunun geliştiği görülmektedir. Geçmiş süreçte yöre halkının fabrika ile kurduğu sosyal ve ekonomik bağ gözönünde bulundurulduğunda, semt sakinlerinin durumları gözardı edilmemelidir. Bu kapsamda alan için gerçekleştirilen yeniden kullanım önerisinde semt sakinlerine ekonomik ve sosyal yönden fayda sağlayacak fonksiyonlara yer verilmesi öncelikli bir etken olarak dikkate alınmalıdır.

3.5.4 Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden kullanımında yer alacak fonksiyonlar

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden kullanımında yer alacak fonksiyonların belirlenmesinde, alanda yapılan fiziksel analizler, sosyal değerlerin tanımlanması için gerçekleştirilen anketler ve görüşmelerin yanı sıra endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmelerine yönelik literatür örneklerinden faydalanılmıştır.

Alanda gerçekleştirilen sosyal analizlerde bölge için özel girişim aracılığıyla yatırımlara yer verilmesinden ziyade, semt için ekonomik açıdan fayda sağlayacak fonksiyonlara ve kamusal kullanımlara yer verilmesi ön plana çıkmıştır. Semt sakinleri bölgenin günümüzde bir “emekliler semti” olduğunu ve semtte hiçbir canlılığın olmadığını dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra Beykoz'un 200 yıllık camcılık geleneğinin merkezinde yer alan semtte günümüzde buna dair hiçbir ize rastlanılamamaktadır.

Beykoz'un genlerinde yer alan camcılık kodları fabrikanın kapatılması ile birlikte yok olmuştur. Çalışma kapsamında fabrika alanı içerisinde yer alacak fonksiyonların belirlenmesinde, fabrikanın esas işlevine atıfta bulunacak özellikte olması, geçmiş süreçte yaşamları fabrika ile bütünleşen semt sakinleri için faydalı olabilmesi ve hem Beykoz hem de ülke çapında turizme katkıda bulunacak faaliyetlere yer verilmesi gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur.

Fabrikanın bir endüstri mirası olarak yeniden işlevlendirilmesi ve semte ekonomik ve sosyal açıdan fayda sağlamasına yönelik olarak fabrika alanında Cam Müzesi, cam

eğitim alanı ve atölyeleri, eğitim kompleksi, konaklama birimleri, etkinlik salonu, rekreasyon alanları, satış mağazası, restaurant-cafe-alışveriş birimleri gibi fonksiyonlara yer verilecektir.

Cam Müzesi

Beykoz, 19. yüzyılın başından günümüze kadar 200 yıllık köklü bir camcılık geleneğine sahiptir. Fabrikanın kapatılış sürecine girmesi ile bu gelenek sona ermiştir. Bulunduğumuz Anadolu coğrafyasında ise camcılık serüveni 3500 yıl öncesine dayanmaktadır (Küçükerman, 1998). Anadolu coğrafyası, farklı dönemlerde farklı camcılık türlerine ev sahipliği yapmıştır.

Ülkemizde cam sanatı üzerine hizmet veren birkaç tane müze yer almaktadır. Ancak bu müzeler Anadolu'nun camcılık serüvenini kapsamlı bir şekilde ele almamakta, genellikle bir dönem üzerinde odaklanmaktadırlar. Paşabahçe Cam Fabrikası gerek 200 yıllık camcılık geleneği bulunan Beykoz'da konumlanması, gerekse de ülkemizde camcılık geleneği üzerine en güncel üretim faaliyetlerini gerçekleştirmesi nedeniyle özel bir öneme sahiptir.

Dünya literatürü incelendiğinde eski endüstri yapılarının kültür sanat faaliyetlerine yönelik yeniden işlevlendirilmeleri oldukça yaygın bir hal almıştır. Bu bağlamda fabrika yapılarının bir bölümünün Anadolu'nun camcılık serüvenini anlatan bir müze olarak kullanılması uygun olacaktır. Böyle bir durumda hem fabrika yapıları korunabilecek hem de ülkemiz açısından önemli bir kültür tesisi kazanılacaktır.

Cam atölyeleri ve cam eğitim birimleri

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın faal olduğu dönemde, fabrikanın bir kısmında el imalatı ürünler üretilmiştir. Günümüzde Beykoz'un camcılık geleneğini yaşatmaya yönelik bir takım faaliyetler de gündemdedir. Yakın dönemde Beykoz Kaymakamlığı tarafından "Beykoz Camcılığının Tarihi Mirasını Koruma ve Geleceğe Kazandırma Projesi" kapsamında 100 ustanın yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Seçilen 100 kişiye füzyon, boncuk yapımı, vitray ve tezyinat teknikleri alanında eğitimler verilmesinin yanı sıra 20 başarılı kişi eğitim almak amacıyla Murano Adası'na gönderilip, ilçede istihdam edileceği belirtilmiştir. Beykoz Belediyesi, Cam Ocağı Vakfı'nın katkılarıyla cam işlemeciliği eğitimleri ve tanıtım etkinlikleri düzenlemeyi planlamaktadır (Anon., Beykoz Kültür Sanat Dergisi, 2013).

Beykoz'da son dönemlerde yerel yönetimler ve vakıflar aracılığıyla cam geleneğinin yaşatılmasına yönelik ilgi oluşmaya başlamıştır. Bu ilgi cam üretimi ile ilgili işgücünün varlığı ile birlikte büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra ilçede yer alan Öğümce Köyü'nde Cam Ocağı Vakfı, cam üzerine atölye ve eğitim çalışmalarını gerçekleştirmek amacıyla bir kampüs kurmuştur (Şekil 3.47).

Şekil 3.47 : Cam Ocağı Vakfı kampüsü, Öğümce köyü (Url-25).

Kampüste 2 haftalık atölye çalışmalarının yanı sıra günü birlik sıcak cam üfleme ve boncuk üfleme gibi atölye çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Çoğunlukla yabancı hocaların eğitim verdiği kampüste cam sanatını merak eden insanlara uygulamaya yönelik eğitimler verilmektedir. Kampüste konaklama ve sosyal aktivite alanları da yer almaktadır. Kampüs bulundurduğu birçok olanağa rağmen gerek konumu gerekse de hizmet verdiği ekonomik grup açısından olumsuz özelliklere sahiptir. Bunun nedenlerine gelince, kampüsün bulunduğu alana özel aracın yanı sıra sadece Beykoz'dan kalkan otobüslerle erişilebilmekte ve kampüs, şehir merkezinden oldukça uzak bir alanda bulunmaktadır. Erişim probleminin yanı sıra etkinliklerin birçoğu yüksek gelir grubuna hitap etmektedir. 2 haftalık bir atölyenin konaklama ile birlikte maliyeti 500 euroyu aşarken, gününbirlik atölyeler ise 50 – 235 TL arasında değişmektedir.

Öte yandan Paşabahçe Cam Fabrikası ve çevresi, günümüzde camcılığın merkezi olarak gösterilen Murano Adası ile benzerlikler göstermektedir. İki bölge de kıyıda

konumlanmakta ve ülkelerinin camcılık geleneğinde önemli yer tutmaktadırlar. Günümüzde her gün binlerce turist; adayı gezmek, adada imal edilen cam ürünlerini satın almak ve adadaki yerel tatları deneyimlemek amacıyla Murano Adası'na gitmektedir. Yaklaşık olarak 500 yıllık camcılık yöntemlerinin uygulandığı alanda ayrıca modern üslupta cam ürünleri de üretilmektedir (Muth, t.y.) (Şekil 3.48)

Şekil 3.48 : Murano Adası'nda geleneksel araçlarla el imalatı cam ürünleri üreten cam ustaları (Url-26).

Paşabahçe Cam Fabrikası Murano Adası ile benzer potansiyellere sahiptir. Geçmiş süreçte fabrikanın el imalatı bölümünde çalışan birçok usta, günümüzde fabrika çevresinde ikamet etmektedir. “Paşabahçe” ve “Beykoz işi” isimleri ise dünya cam literatüründe önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda alanda, bölgede yaşayan cam ustalarının el imalatı ürünler üretebilecekleri cam atölyeleri ve bu ustaların bilgilerini gelecek kuşaklara aktarmaları amacıyla cam imalatı tekniklerini öğretebilecekleri atölye çalışmalarının gerçekleştirilmesi için cam eğitim birimleri kurulabilir. Bunların yanı sıra alanda üretilen el imalatı cam ürünleri, bölgede kurulacak olan satış mağazasında buraya gelen turistlere satılabilir. Böyle bir durumda semte canlılık kazandırılmasının yanı sıra bölgeye gelen ziyaretçiler de bölgeye özgü cam ürünlerine sahip olabilirler.

Eğitim Tesisi

Günümüzde Beykoz ilçesinde dört tane üniversite yerleşkesi bulunmaktadır. Bu yerleşkelerden Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu 2008 yılında, Türk Alman Üniversitesi 2010 yılında kurulmuş, Medipol Üniversitesi Kavacık Yerleşkesi ise 2013 yılında eğitim faaliyetine başlamıştır. Bunların dışında semtte daha önceki yıllarda hizmet vermeye başlayan Marmara Üniversitesi Anadoluhisarı kampüsü de yer almaktadır. Beykoz ilçesi son dönemlerde üniversitelerin kuruluş yeri seçiminde

önemli bir bölge olarak görülmekte ve ilçe gün geçtikçe “üniversite şehri” olma özelliğini kazanmaktadır.

Bu nedenle Paşabahçe Cam Fabrikası alanının bir bölümü eğitim kompleksi olarak değerlendirilebilir. Fabrika ve çevresi böyle bir işlev için gerekli potansiyele sahiptir. Anket sürecinde yapılan görüşmelerde fabrikayı çevreleyen alanda kiralanabilecek birçok boş evin olduğu ve bu evlerin ekonomik ve fiziksel yönden kullanıcılar açısından oldukça elverişli olduğu belirtilmiştir. Başka semtlerden gelecek öğrenciler kıyıdaki iskelenin aktifleştirilmesiyle alana kolaylıkla ulaşabilirler.

İşlevlerini tamamlamış endüstri yapılarının eğitim amaçlı olarak kullanılmaları da ülkemizde son dönemde gelişmekte olan bir durumdur. Yakın zamanda Cibali Tütün Fabrikası Kadir Has Üniversitesi’ne dönüşmüş; Silahtarağa Elektrik Santrali ise restore edilerek İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından kiralanmış ve üniversite yerleşkesi olarak kullanılmaya başlamıştır.

Semtte gerçekleştirilen görüşmelerde bu alana eğitim tesisi yapılması ilk tercih edilen fonksiyon olmuştur. Semt sakinleri böylelikle semtte düşük olan eğitim profilinin artacağını ve semtin, öğrencilerin getireceği sosyal ve ekonomik canlılıktan dolayı kalkınacağını belirtmişlerdir. Bu kapsamda fabrika alanına eğitim tesisi kurulduğunda hem öğrencilere uygun bir eğitim ortamı, hem de semt sakinleri için sosyal ve ekonomik açıdan olumlu bir etki sağlanabilir.

Konaklama birimleri

Paşabahçe Cam Fabrikası’nın bulunduğu alan 1/1000 Ölçekli Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı’nda *Turizm Konaklama Alanı* olarak geçmektedir. Alanda cam müzesi gibi turizme yönelik hizmet veren birimlere yer verilecek olması sonucunda bu bölge, yalnızca günübirlik ziyaretçilere değil burada konaklamak isteyen turistlere de hizmet edecektir. Bunun yanı sıra cam üzerine eğitim görmek isteyen insanlar için de günübirlik atölyelerin dışında uzun süreli atölye çalışmaları da gerçekleştirilebilir. Fabrika alanının çevresinde bu yönde hizmet veren herhangi bir konaklama tesisi yer almamaktadır. Fabrika sınırlarında yer alan ve geçmişte lojman olarak kullanılan yapılar rehabilite edilerek konaklama amacıyla kullanılabilir.

Satış mağazası

Fabrika alanında gerçekleştirilen görüşmelerde Paşabahçe Cam Fabrikası'nın geçmiş süreçte alışveriş amacıyla Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen insanları çektiğini ve insanların alışveriş etmek için fabrikanın satış mağazasında ve kıyıda yer alan tezgahlara büyük rağbet gösterdikleri belirtilmiştir (Şükrü Bircan, kişisel görüşme).

Günümüzde Murano Adası örneğinde olduğu gibi cam atölyelerinde cam ustalarının üretmiş oldukları el imalatı ürünler mağazada satılabilir. Böylelikle Paşabahçe markası eskiden olduğu gibi semtiyle özdeşleşen ürünler satmasının yanı sıra Beykoz'daki camcılık geleneği sürdürülebilir.

Restaurant-Cafe-Alışveriş Birimleri

Paşabahçe Cam Fabrikası'nın bulunduğu alanda restaurant ve cafe gibi sosyal birimler yer almamaktadır. Alanda genellikle semt sakinlerinin vakit geçirdiği kahvehane, pastahane gibi yapıların yanı sıra bakkal, terzi, dönerci gibi mahalle ölçeğinde hizmet veren birimler bulunmaktadır.

Fabrika alanının Cam müzesi, Cam atölyeleri ve cam eğitim alanı, eğitim tesisi gibi fonksiyonlarla yeniden işlevlendirilmesi durumunda bölge için yeme içme ve alışveriş birimlerine ihtiyaç duyulacaktır. Bu bağlamda alanın dokusunun algılanabileceği noktalarda restaurant birimlerine yer verilmesi uygun olabilir. Ayrıca turistik bir bölgeye giden ziyaretçiler, genellikle alandan ayrılmadan önce hatıra eşyası almak istemektedirler. Bu kapsamda özellikle camla özdeşleşen bu semtte cama yönelik hediyelik eşyaların yanı sıra semt sakinlerinin hazırlayacağı bir takım eşyalar satılabilir. Bu durumda ziyaretçiler, semte özgü ürünlere sahip olabilir, semt sakinleri ise ekonomik açıdan kazanç sağlayabilir.

3.6 Bölüm Değerlendirmesi

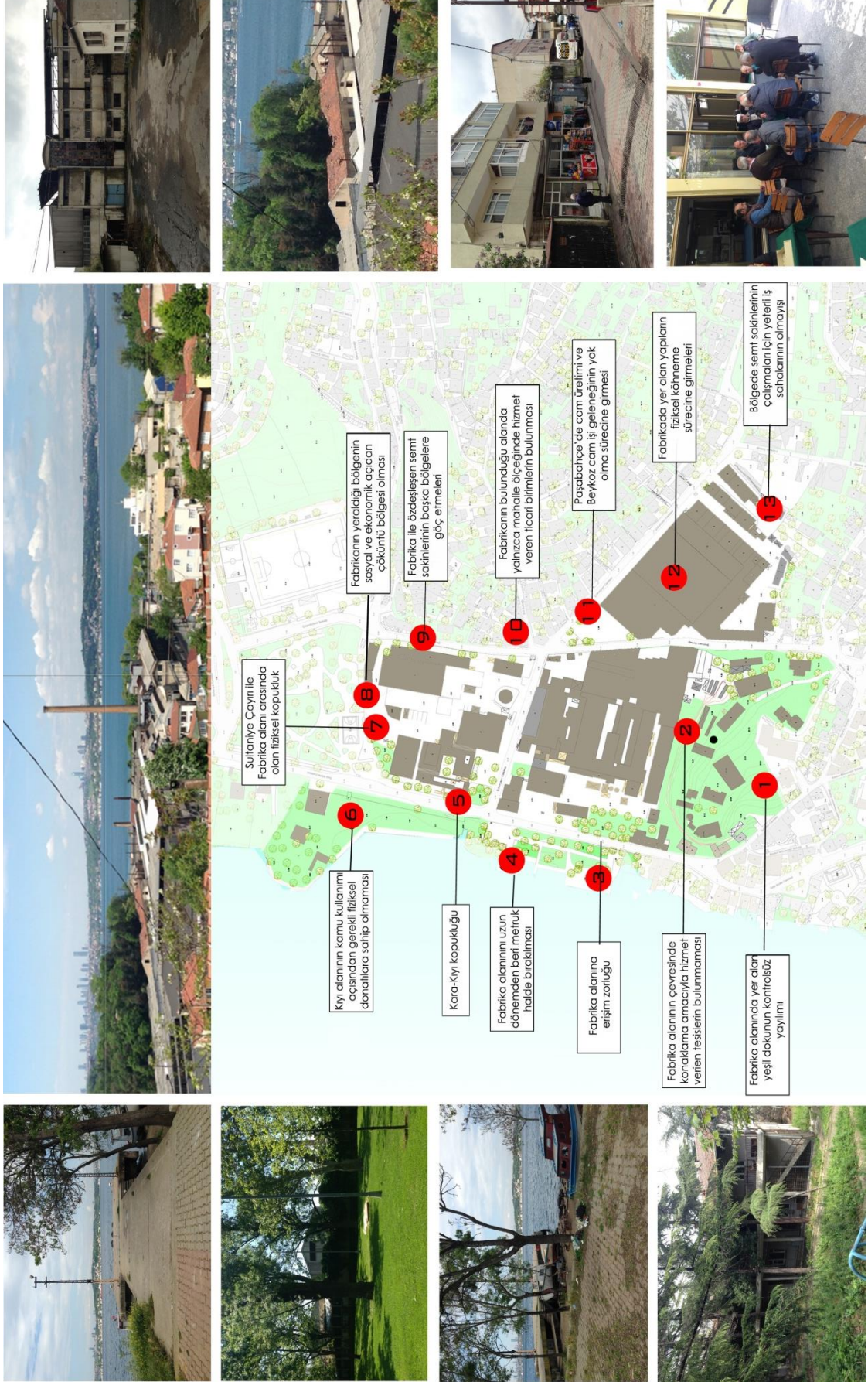
Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Paşabahçe Cam Fabrikası'nın bulunduğu Beykoz İlçesi'nin genel özellikleri ortaya konulmuş, Beykoz'da sanayinin gelişim aşamaları ve sanayi tesislerinin kuruluş yeri olarak Beykoz'u tercih etme nedenleri irdelenmiştir. Endüstri tesisleri bu bölgeyi; linyit yataklarına sahip olması, ılıman iklimi, iskele inşasına müsait oluşu, yerleşim yeri olma uygunluğu, cam fırınlarını sıvalayacak bağlama kilinin ve yakınında Podima kumunun bulunması gibi faktörlerden dolayı kuruluş yeri olarak tercih etmiştir. Bölge, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden başlayarak 200 yılı aşkın bir endüstri geçmişine sahiptir. Bölgede

gerek Osmanlı döneminde gerekse de Cumhuriyet döneminde önemli sanayi tesisleri inşa edilmiştir.

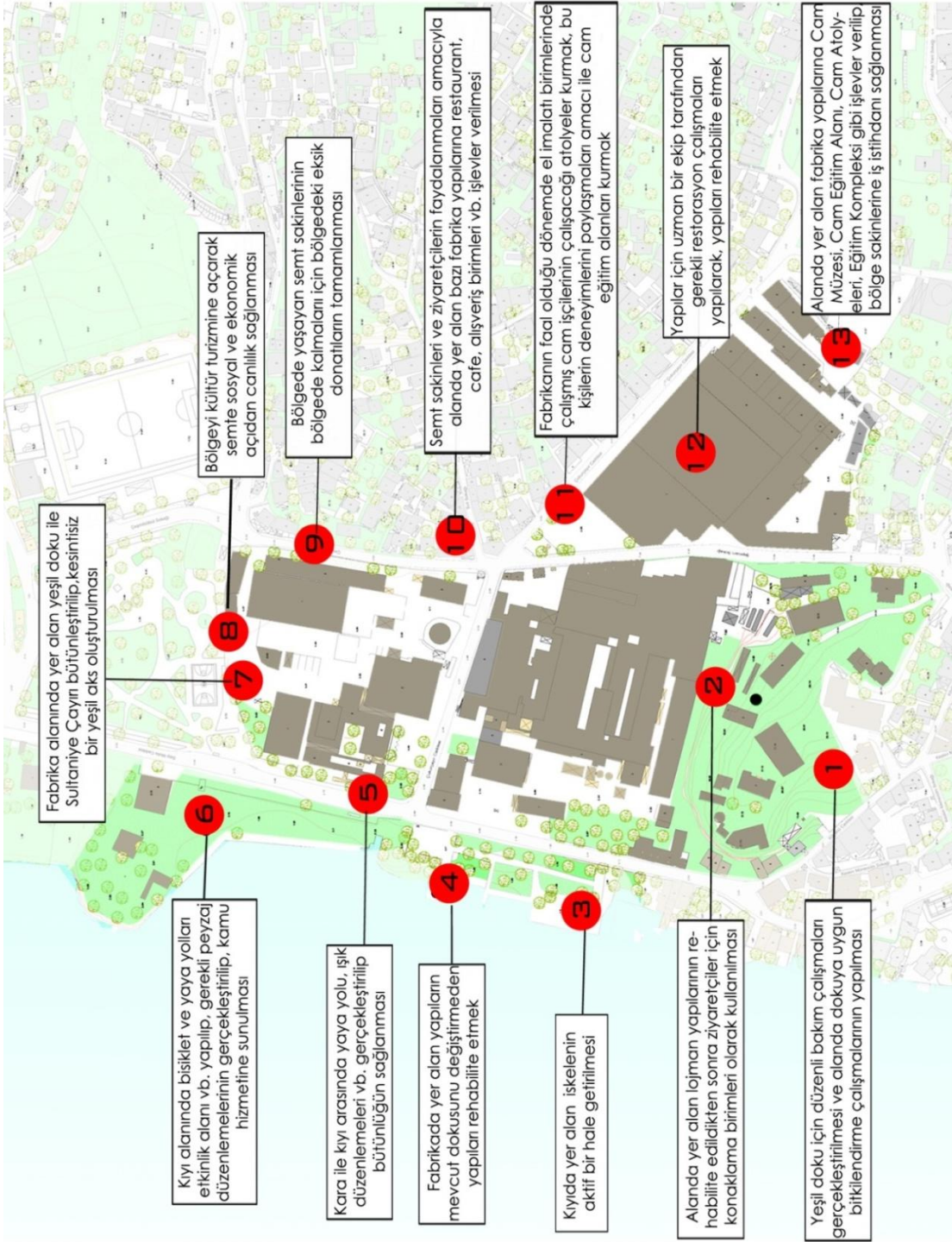
Yine bu bölümde Paşabahçe Cam Fabrikası ve bulunduğu alan için yeniden kullanım önerisi sunulması hedeflenmiştir. Fabrika alanının yeniden kullanılması kapsamında ilk olarak fabrika alanının mekansal ve işlevsel özellikleri tanımlanmıştır. Çalışmanın bu aşamasında fabrika alanının konumu ve ulaşımı, fabrikanın tarihsel gelişim süreci ile fabrika alanında ve çevresinde yer alan yapıların tanımlanması irdelenmeye çalışılmıştır.

Bölümün bundan sonraki aşamasında fabrika alanında ve çevresinde var olan sosyal değerlerin tanımlanması için semtte anket çalışması ve fabrikanın eski işçileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla gerçekleştirilen anket ve görüşmelerde katılımcıların sosyo-ekonomik yapıları, Paşabahçe semti ile olan ilişkileri ve Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden değerlendirilmesine ilişkin görüşleri alınmıştır. Katılımcıların alanın yeniden değerlendirilmesine yönelik verdikleri cevaplar; katılımcı bir tasarım sürecini gerçekleştirmek amacıyla fabrika alanının yeniden kullanımında yer alacak fonksiyonların belirlenmesinde göz önünde bulundurulmuştur.

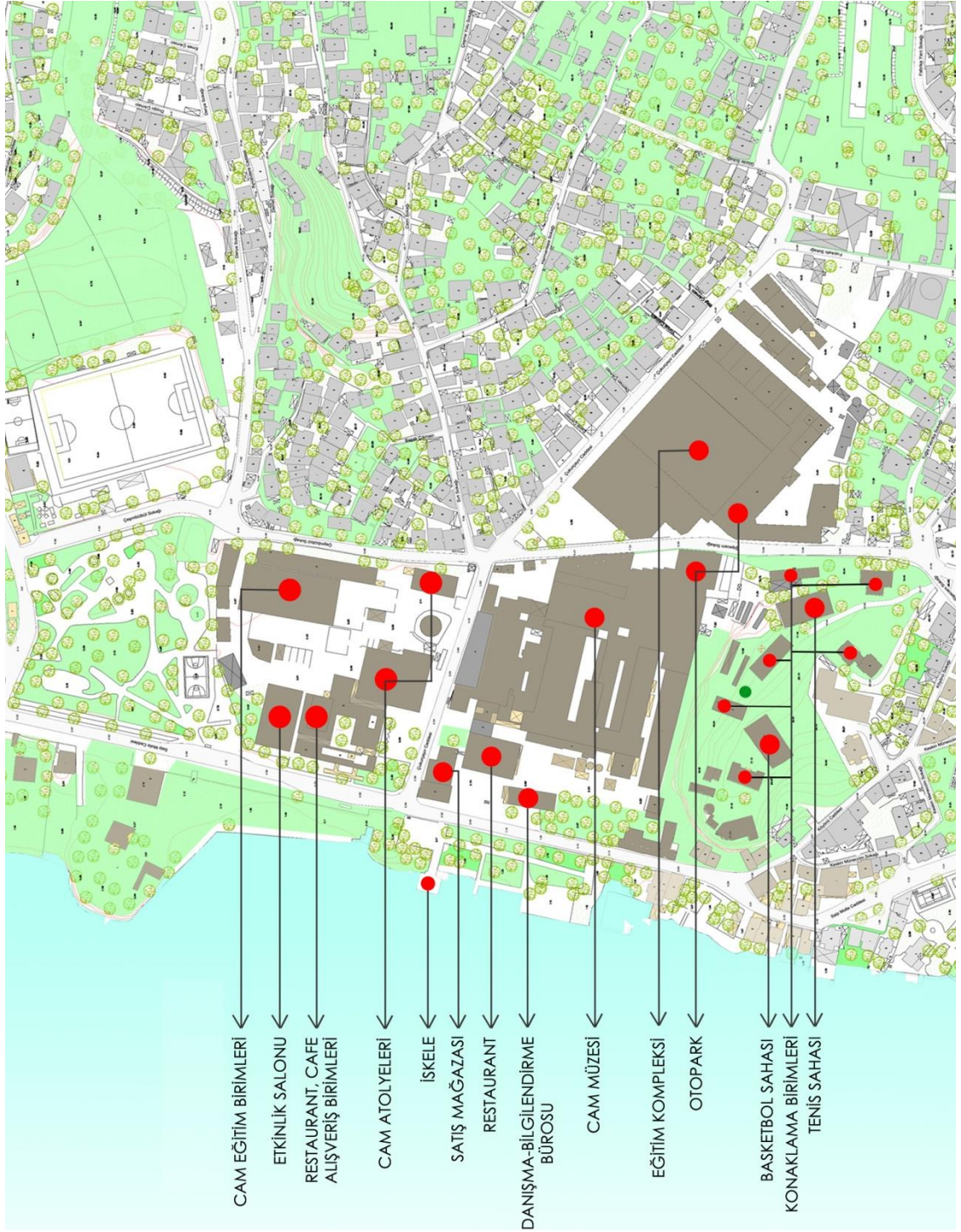
Fabrika alanının yeniden kullanımında, fabrikanın tarihsel süreçteki önemini ve kolektif bellekteki değerini yaşatacak, semt sakinleri için sosyal ve ekonomik açıdan fayda sağlayacak ve bu endüstri yapısının yaşatılmasını sağlayacak fonksiyonlara yer verilmiştir. Bu kapsamda yukarıda belirtilen veriler ışığında fabrika alanı için Cam Müzesi, cam eğitim alanı, cam atölyeleri, eğitim tesisi, konaklama birimleri, etkinlik salonu, satış mağazası, restaurant, café ve alışveriş birimleri gibi fonksiyonlara yer verilmesi önerilmiştir. Bunların yanısıra kıyı alanı için rekreasyon düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi ve kıyıda yer alan iskelenin yeniden aktif duruma getirilmesi önerilmiştir.

Şekil 3.49 : Paşabahçe Cam Fabrikası ve çevresinde var olan sorunlar.

Şekil 3.50 : Paşabahçe Cam Fabrikası ve çevresi için öneriler.

Şekil 3.51 : Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yeniden kullanımında yer alacak fonksiyonlar.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihi süreçte basit makineler ve insan gücü ile gerçekleşen alet çağını, üretimin seri makineler aracılığı ile seri bir şekilde gerçekleştiği endüstri çağı takip etmiştir. Endüstri devrimi ile beraber kırsal ortamda yaşayan insanlar çalışmak amacıyla kentlere göç etmiş, bunun sonucunda hızlı kentleşme süreci meydana gelmiştir. 20. yüzyılın başında fordizm sisteminin etkisiyle dünyada standartlaşmış, kitlesel üretimi baz alan üretim sistemi ortaya çıkmıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında ise üretim özelliklerine sahip olmayan eğitim, kültür ve bilgi temelli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde 20. yüzyılın başında görülen standartlaşmış, kitlesel üretimi esas alan sistemin yerini, ağırlıklı olarak talep sonucu oluşan, tüketici odaklı, esnek bir üretim sistemi almıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında küreselleşmenin etkileri ve bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle beraber şirketler, toplam kârlarını arttırmak için üretim alanlarını işgücü maliyetinin düşük olduğu ülkelere ya da kıtalara kaydırmışlardır. Bu sebeple de birçok kapitalist toplumda hizmet esaslı ekonomik gelişme gözlenmiştir.

Dünyada üretim biçimlerinde yaşanan bu değişikliklerden endüstri tesisleri de fazlasıyla etkilenmiştir. Önceleri kent merkezinde ve kıyılarda yer alan endüstri tesisleri hizmet esaslı ekonominin etkisi ile kent dışındaki bölgelere taşınmış, kıyılarda ve merkezde yer alan endüstri alanları ise işlevsiz kalmıştır. İşlevsiz kalan endüstri yapılarının yok olmalarından duyulan endişe sonucu endüstri yapılarını korumaya yönelik çalışmalar başlatılmış ve “endüstri mirası” kavramı ortaya çıkmıştır.

1970’li yıllardan itibaren özellikle de Avrupa’da endüstri yapılarının korunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştiren TICCIH ve DOCOMOMO gibi kurumlar oluşturulmuş, ERIH gibi proje bazlı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bir endüstri yapısının yeni bir işlev verilerek kullanılması, yapının korunmasında ana etken olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda terk edilmiş endüstri alanlarının yeni bir işlev verilerek kullanılmaları önemli bir konudur. Avrupa’da ve ülkemizde endüstriyel miras olgusunun gelişimiyle paralel bir şekilde bu yapıların yeniden

değerlendirilmeleri gündeme gelmiştir. Özellikle kıyı alanlarında dünyada ve ülkemizde bu kapsamda birçok yeniden değerlendirme projesi gerçekleştirilmiştir.

Ülkemizde Osmanlı'dan başlayarak Cumhuriyet'le devam eden süreçte endüstri tesislerinin çoğu sahip olduğu potansiyellerden dolayı kuruluş yeri olarak İstanbul'u tercih etmiştir. İstanbul'da yer alan endüstri tesislerinin büyük bir kısmı kıyı alanlarında konumlanmışlardır. Bu endüstri tesisleri bilgi toplumu ve hizmet esaslı ekonominin etkisi ile işlevlerini yitirmişlerdir. 1990'lı yıllarda gündeme gelen endüstriyel miras ve endüstri arkeolojisi kavramlarının etkisiyle bu tesislerin bir kısmı korunma ve yeniden değerlendirilme sürecine girmiştir. Başta Haliç kıyıları olmak üzere İstanbul'un kıyılarında yer alan bir çok eski endüstri alanı, günümüzde rehabilite edilerek yeniden kullanılmaktadır. Son dönemlerde görülen bu olumlu tabloya karşın bazı endüstri tesisleri de üretim faaliyetlerine son verildikten sonra terk edilerek atıl bir halde bırakılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınıp, incelenen Paşabahçe Cam Fabrikası da üretim faaliyetleri son verildikten sonra atıl halde bırakılan endüstri tesislerinden biridir. Cumhuriyet döneminde devlet eliyle kurulan ilk endüstri tesisleri arasında yer alan fabrika; 1980'li yıllara kadar üretim faaliyetlerini arttırmış, bu tarihten sonra üretim faaliyetlerini farklı bölgelere kaydırarak kapanma sürecine girmiştir. 2002 yılında ise üretim faaliyetlerine son verilen fabrika ve bulunduğu alan, o tarihten itibaren atıl durumda bırakılmıştır.

Günümüzde sadece depo olarak kullanılan fabrikada yeralan yapılarda fiziksel anlamda problemler görülmektedir. Fabrikada görülen fiziksel problemlerin yanısıra fabrika kapandıktan sonra bölgede yaşayan insanlar açısından sosyal sorunlar da meydana gelmiştir. Boğaziçi'nde konumlanan ve kıyıda denize paralel uzanan oldukça değerli bir alanı bulunan fabrika ve bulunduğu alan için bütüncül bir koruma yaklaşımı gerekmektedir.

Dünyada ve ülkemizde incelenen örneklerde işlevlerini tamamlamış endüstri alanları için koruma ve yeniden değerlendirme önerileri getirilmektedir. Fabrika alanı da bu kapsamda ele alınmalıdır. Fabrikanın gerek içinde bulunduğu semtte gerekse de sahip olduğu marka değeri açısından toplumsal bellekte önemli bir yeri vardır. Ancak fabrika alanı günümüzde kentsel gelişim, rant baskısı ve fiziksel köhneme gibi problemlerle karşı karşıyadır. Bu bağlamda fabrika alanı bir endüstri mirası olarak

ele alınmalı, uluslararası koruma ilkeleri doğrultusunda rehabilite edilerek işlevlendirilmelidir. Fabrika alanının yeniden işlevlendirilmesinde fabrikanın ülkemizin cam sektörü üzerindeki önemi, kolektif bellekteki yeri ve yöre halkı için önemi gibi kriterler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışma kapsamında yukarıda değinilen veriler, alanda gerçekleştirilen fiziksel analizler, sosyal değerleri tanımlamak amacıyla yapılan anketler ve görüşmeler ışığında bu endüstri alanının yeniden kullanılması için bir takım fonksiyonlar önerilmektedir. Özellikle Cumhuriyet döneminde ülkemizin cam sektöründeki sembolü olan fabrika alanının eskiden olduğu gibi yeniden cam temalı fonksiyonlarla kullanılması önerilmektedir.

Bu kapsamda alan için ülkemizin içinde bulunduğu Anadolu coğrafyasının uzun soluklu camcılık serüvenini anlatacak olan Camcılık Müzesi, Beykoz'daki 200 yıllık el imalatı camcılık geleneğini devam ettirmek amacıyla Cam Atölyeleri, bu geleneği gelecek nesillere aktarabilmek amacıyla Cam Eğitim Alanları, bölgede son dönemde artmaya başlayan eğitim tesisleri ve genç nüfus potansiyelinden ötürü Eğitim Kompleksi, bu bölgeyi ziyaret edecek kimselerin burada konaklamaları amacıyla Konaklama Birimleri, ziyaretçilerin Paşabahçe semtinde üretilen el imalatı ürünleri satın alabilecekleri Satış Mağazası, alanı ziyaret edecek insanlar ve semt halkının faydalanabileceği Restaurant, Cafe ve Alışveriş birimleri gibi fonksiyonlara yer verilmesi önerilmektedir.

Bütüncül bir rekreasyon ve ulaşım sisteminin oluşturulması amacıyla fabrika alanında peyzaj düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi, kıyıda ve iç kısımda bisiklet ve yaya yollarının yapılmasının yanısıra kıyıda yer alan ve günümüzde kullanılmayan Paşabahçe Cam Fabrikası iskelesinin de aktif hale getirilmesi önerilmektedir. Paşabahçe Cam Fabrikası alanı için fiziksel ve sosyal açıdan düzenlenecek koruma ilkeleri doğrultusunda, alanın endüstriyel miras değerinin sürdürülmesi mümkün görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z.** (2002). 20. Yüzyılın Mimari ve Endüstri Mirasının Korunması Sempozyumu, *Mimarlık*, Sayı: 308, Sf. 42-43, İstanbul.
- Akaş, C., Konyalı, A. , Bragner, R.** (2006). Industrial Archaeology By The Golden Horn, *Rahmi M. Koç Müzesi*, İstanbul.
- Allen, R. C.** (2006). The British Industrial Revolution in Global Perspective:How Commerce Created The Industrial Revolution and Modern Economic Growth, *Oxford University*, Alındığı tarih: 25.02.2014, adres: <http://www.nuffield.ox.ac.uk/users/allen/unpublished/econinvent-3.pdf>
- Altınoluk, Ü.** (2000). Dosya: Endüstri Arkeolojisi Kapsamındaki Binalarda İşlev Dönüşümü, *Mimarlık*, Sayı: 292, Sf. 7-8, İstanbul.
- Anon.** (1994). Beykoz, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde, Cilt:2, Sf.193-195, *Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı*, İstanbul.
- Anon.** (1987). ... Ve Basketbol Takımımız Türkiye Birinci Ligi'nde, *Paşabahçe*, Sayı: 28, Sf. 1, İstanbul.
- Anon.** (2002). Rahmi M. Koç Müzesi, *Haliç (Golden Horn)*, Sayı: 1, Sf. 32, İstanbul.
- Anon.** (2007). Seka, *Mühendis ve Makine Dergisi*, Sayı:571, Sf. 49-50, Alındığı tarih: 29.03.2014, adres: http://www.mmo.org.tr/yayinlar/dergi_goster.php?kodu=101&dergi=1
- Anon.** (2013). Cam ve Beykoz Camı, *Beykoz Kültür Sanat*, Sayı:4, Sf. 67-69, İstanbul.
- Atagök, T.** (2000). Sanayi Mekanlarından Sanat Mekanlarına, *Mimarlık*, Sayı: 292, Sf. 7-8, İstanbul.
- Atasoy, S.** (2004). Rahmi Koç Sanayi Müzesi, Geçmişten Günümüze Beyoğlu içinde, *Taç Vakfı Yayınları*, İstanbul.
- Ayan, M.** (1982). Sanayinin Kentleşmeye Etkisi Seydişehir Örneği, *Doçentlik Tezi*, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları No:13, İzmir.
- Ayverdi, İ. ve Topaloğlu A.** (2007). Türkçe Sözlük, *Kubbealtı Neşriyatı*, İstanbul.
- Bilir, A.** (2008). Çeşmibülbüle Gizlenmiş Âbıhayat Beykoz, *Kitabevi Yayınları*, İstanbul.
- Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı (1/1000)**, (2013). Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu'nun 04.01.2013 Tarih ve 2013/3 Sayılı Kararının Eki, *Boğaziçi İmar Müdürlüğü*.

- Bozdemir, M.** (2011). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız, *İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Tarih Yayınları*, İstanbul.
- Bulgurlu, B.** (2001). Rahmi M. Koç Müzesi, Hasköy-İstanbul, *Tasarım*, Sayı: 117, Sf. 49-62, İstanbul.
- Cengizkan, N. M.** (2002). Endüstri Arkeolojisinde Mimarlığın Yeri: Sanayinin Terkettiği Alanlarda Yeniden Mimari, *Mimarlık*, Sayı: 308, Sf. 40-41, İstanbul.
- Cicin-Sain, B., Bernal, P., Vandeweerd, V., Belfiore S., Goldstein K.** (2002). A Guide to Oceans, Coasts and Islands at the World Summit on Sustainable Development, *Center for the Study of Marine Policy*. Alındığı tarih: 09.03.2014, adres: <http://www.pnuma.org>
- Clark, E.** (1992). Osmanlı Sanayi Devrimi, *Osmanlılar ve Batı Teknolojisi, Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler*, ed. E. İhsanoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Sf. 37-52, İstanbul.
- Collaboration Agreement Between ICOMOS And TICCIH** (2000). Alındığı tarih: 25.03.2014, adres: http://ticcih.org/wp-content/uploads/2013/04/Agr_ICOMOS_TICCIH.pdf
- Craig-Smith, S. C. ve Fagence, M.** (1995). Recreation and Tourism As a Catalyst for Urban Waterfront Redevelopment, *Praeger Publishers*, Londra.
- Çakmakçı, A.** (1989). Ülkemizin Sanayi Yapısı ve Sanayileşme Stratejileri, *İTÜ İşletme Fakültesi*, İstanbul.
- Çelebi, E.** (1966). Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt: 1, Sf. 321, *Üç Dal Neşriyat*, İstanbul.
- Çelik, A. ve Aydın, Z.** (2008). Paşabahçe 1966 Gelenek Yaratan Grev, *TÜSTAV Yayınları*, İstanbul.
- De Jonge, W.** (2002). Üründen Sürece: Rotterdam'daki Van Nelle Fabrikaları'nın Yeniden Canlandırılması, *Mimarlık*, Sayı: 308, Sf. 44-48, İstanbul.
- Deleon, J.** (1998). Boğaziçi Gezi Rehberi, *Remzi Kitabevi*, İstanbul.
- DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu Sekreteryası** (2002). Modern Mimarlık Ürünlerinin Korunması Amaçlı Yeni Örgüt: docomomo.tr, *Mimarlık*, Sayı: 307, Sf. 12-13, İstanbul.
- Doğan, M.** (2013). Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 28, Sf. 211-231, İstanbul.
- Doğan, M.** (2013). Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sanayileşme Süreci ve Son 10 Yıllık Gelişimi, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 27, Sf. 511-550. Alındığı tarih: 02.03.2014, adres: <http://www.marmaracografya.com>
- Doğaner, S.** (1993). İstanbul'da Gemi İnşa Sanayi, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 28'den ayırışım, Sf. 65-116. Alındığı tarih: 04.03.2014, adres: <http://www.marmaracografya.com>
- Ekincioğlu, M.** (2000). Tate Modern Santralin Yeniden Doğuşu, *Arredemento Mimarlık*, Sayı: 128, Sf. 68-72, İstanbul.
- Ergin, N.** (2001). Rahmi M. Koç Müzesi, *İstanbul*, Sayı:39, Sf. 136, İstanbul.

- Eruzun, C.** (2001). Sütlüce Kültür ve Kongre Merkezi, *İstanbul*, Sayı: 39, Sf. 138-139, İstanbul.
- Eyice, S.** (2003). Beykoz ve Tarih, *İstanbul*, Sayı: 45, Sf. 24-39, İstanbul.
- Giz, A.** (1967). İstanbul'da İlk Sınâî Tesislerinin Kuruluş Yılı: 1805, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, Sayı: 23, Sf. 25-26, İstanbul.
- Göncüoğlu, S. F.** (2005). Tarihte Hasköy: Hasköy, Sütlüce ve Halıcıoğlu Semtleri Monografisi, *Sinpaş Kültür Yayınları*, İstanbul.
- Green, E. R. R.** The Industrial Archaeology of County Down, *Her Majesty's Stationery Office*, Belfast.
- Gne, E.** (1972). Türkiye'de Planlamanın Tarihçesi, *Mimarlık*, Sayı 109, Sf. 19-25.
- Han, E.** (1978). Türkiye'de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi, *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Basımevi*, Eskişehir.
- Hançerlioğlu, O.** (1986). Ekonomi Sözlüğü, *Remzi Kitabevi*, İstanbul.
- Harvey, D.** (1996). Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri, *Metis Yayınları*, İstanbul.
- Hawke, G.** (1993). Reinterpretations of the Industrial Revolution, *The Industrial Revolution and British Society*, ed. P. O'Brien ve R. Quinault, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hobsbawn, E. J.** (2003). Sanayi ve İmparatorluk, *Dost Kitabevi*, Ankara.
- Hoyle, B. S., Pinder D. A.** (1992). European Port Cities in Transition, *Belhaven Press*, Londra.
- Irmak, H.** (2003). Sütlüce'de Mezbahaneden Kültür Merkezine, *Haliç Kültür Sanat ve Haber Dergisi*, İstanbul.
- İBB** (1995). 1/50.000 lekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Plan Raporu, *T.C. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü*, İstanbul.
- İBB** (2009). 1/100.000 lekli İstanbul evre Düzeni Planı Raporu, *İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü*, İstanbul.
- İSO** (1981). İstanbul Metropolitan Alanında Sanayi Yerleşim Planlaması, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi Yayın Sayısı: 10, *Yenilik Basımevi*, İstanbul.
- İTO** (2011). Osmanlı Ticaret ve Sanayi Albümü, *İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Tarih Yayınları*, İstanbul.
- Karabey, H.** (1978). Kıyı Mekanının Tanımı, lkesel Kıyı Mekanının Düzenlenmesi İçin Bir Yönetim nerisi, *Doktora Tezi*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayın No:2, İstanbul.
- Kazgan, H.** (1981). Cumhuriyet Dönemi'nde Türk İmalat Sanayii, *İ.T.*, Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayiinin Gelişmesi Sempozyumu, 23-26 Kasım 1981, İstanbul.
- Keleş, R.** (2010). Kentleşme Politikası, *İmge Kitabevi*, Ankara.

- Kılıç, A.** (1999). Kıyıdan Geri Çekilme Sürecinde Kent-Kıyı İlişkisi, Kentsel Kıyı Tanımı ve Bu kavrama Dayalı Kentsel Kıyı Gelişme Stratejileri: İstanbul Örneği, *Doktora Tezi*, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kıraç, A. B.** (2001). Türkiye'deki Tarihi Sanayi Yapılarının Günümüz Koşullarına Göre Yeniden Değerlendirilmeleri Konusunda Bir Yöntem Araştırması, *Doktora Tezi*, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Daire Başkanlığı** (2010). Sekapark 1. Etap Sunumu, Tarih: 25.02.2010, Kocaeli.
- Koçu, R. E.** (1961). Beykoz Kağıdhanesi, İstanbul Ansiklopedisi içinde, Cilt: 5, Sf. 2655-2656, *İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi*, İstanbul.
- Köksal, T. G.** (2000). Kaybolan Endüstri Mirasımız ve Bazı Öneriler, *Domus m*, Sayı: 8, Sf.52-55, İstanbul.
- Köksal, T. G.** (2002). Endüstri Mirasında Çağdaş Sanatlar; Kazanımlar, Kayıplar..., *Mimarist*, Sayı: 4, Sf. 86-89, İstanbul.
- Köksal, T. G.** (2005). İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köksal, T. G.** (2012). Endüstri Mirasını Koruma ve Yeniden Kullanım Yaklaşımı, *Güney Mimarlık*, Sayı: 8, Sf. 18-23, Adana.
- Küçükerman, Ö.** (1988). Geleneksel Türk Dericilik Sanayii ve Beykoz Fabrikası... Boğaziçinde Başlatılan Sanayi..., *Sümerbank Genel Müdürlüğü*, İstanbul.
- Küçükerman, Ö.** (1994a). Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde, Cilt: 2, Sf.196-198, *Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı*, İstanbul.
- Küçükerman, Ö.** (1994b). Paşabahçe Tekel İçki Fabrikası, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde, Cilt: 6, Sf.229, *Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı*, İstanbul.
- Küçükerman, Ö.** (1994c). Paşabahçe Cam Fabrikası, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde, Cilt: 6, Sf.228-229, *Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı*, İstanbul.
- Küçükerman, Ö.** (1998). İstanbul'da 500 Yıllık Sanayi Yarışı Türk Cam Sanayi ve Şişecam, *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A. Ş.*, İstanbul.
- Küçükerman, Ö.** (2002). 200 Yıllık Boğaziçi Camcılık Mirası İçinde Beykoz Camları, *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.*, İstanbul.
- Muth, B.** (t.y.). Murano-Island of Glass, Alındığı tarih:26.04.2014, adres: <http://www.baltimorebottleclub.org/articles/muth.pdf>
- Müller-Wiener, W.** (1992). 15-19. Yüzyılları Arasında İstanbul'da İmalathane ve Fabrikalar, *Osmanlılar ve Batı Teknolojisi, Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler*, ed. E. İhsanoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Sf. 53-120, İstanbul.

- Ocakçı, M.** (1989). Metropolitenleşme Sürecinde İmalat Sanayii ve Metropoliten Şehir İlişkileri, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Oğuz, D., Saygı, H., Akpınar N.** (2010). Kentiçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit/Sekapark, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, Sf. 157-167. Alındığı tarih: 29.03.2014, adres: http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=33&sayi_id=1524
- Oral, Ü.** (2002). İlçemiz Beykoz, *Veli Yayınları*, İstanbul.
- Önsoy, R.** (1988). Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Ankara.
- Özer, D., N.** (2000). Tate Modern Sanat Galerisi, *Yapı*, Sayı: 228, Sf. 74-83, İstanbul.
- Pardoe, M.** (1997). 18. Yüzyılda İstanbul, çev. Bedriye Şanda, *İnkılâp Kitabevi*, İstanbul.
- Perevozchikova, N. N.** (2001). Postindustrial Society:From Labor to Creative Work, *Modern Techniques and Technology,. Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference of Students, Post-graduates and Young Scientists*, Sf.194-195. Alındığı tarih: 05.03.2014, adres: <http://0-ieeeexplore.ieee.org.divit.library.itu.edu.tr/>
- Perrin J.** (2002). Tate Modern. Alındığı tarih: 17.03.2014, adres: <http://www.galinsky.com/buildings/tatemodern/>
- Quataert, D.** (2008). Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü, *İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Resmi Gazete** (1983). Boğaziçi Kanunu, Yayınlandığı tarih: 22.11.1983, Alındığı tarih: 08.03.2014, adres: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2960.pdf>
- Resmi Gazete** (1990). Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, Yayınlandığı tarih: 17.04.1990, Alındığı tarih: 11.03.2014, adres: www.mevzuat.gov.tr
- Ragon, M.** (2010). Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi, *Kabalcı Yayınevi*, İstanbul.
- Raistrick, A.** (1972). Industrial Archaeology, *The Chaucer Press*, Londra.
- Saner, M.** (2012). Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar, *Planlama*, Sayı: 52, Sf. 53-66, İstanbul.
- Satış, İ.** (2012). Islah-ı Sanayi Komisyonu ve Şirketlerin Teşekkülü: Debbağ Şirketi Örneği, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 18, Sf.417-429.
- Saygı, H.** (2008). Kent İçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit Sekapark, *Yüksek Lisans Tezi*, A. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sezer, S. , Eryoldaş A.** (1982). İstanbul Metropoliten Alanında Genel Yerleşme Politikası, *6. Dünya Şehircilik Günü Kutlamaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Müh. Ve Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir.

- Sezer, S.** (2014). Beykoz Bir Endüstri Semtiydi, *Evrensel*, Yayımlandığı Tarih: 22.03.2014
- Sjoberg, G.** (1960). The Preindustrial City, *Collier-Macmillan Limited*, Londra.
- Stratton, M. ve Taylor, S.** (2005). Conservation and Regeneration Projects in Britain and Ireland, *Industrial Buildings Conservation and Regeneration* içinde, Taylor & Francis e-Library, Alındığı tarih: 03.04.2014, adres: http://www.redeveloper.ru/files/books/Industrial_Buildings.pdf
- Tanyeli, G.** (2000). Endüstri Arkeolojisi Yapılarının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesi, *Domus m*, Sayı: 8, Sf.50-51, İstanbul.
- Tekeli, İ.** (1972). Bölge Planlama Üzerine, *İTÜ Mimarlık Fakültesi*, İstanbul.
- Tekeli, İ.** (1976). Kıyı Planlamasının Değişik Boyutları, *Mimarlık*, Sayı: 147, Sf. 41-47, İstanbul.
- The Nizhny Tagil Charter For The Industrial Heritage** (2003). Alındığı tarih: 23.03.2014, adres: <http://ticcih.org/about/charter/>
- Thorns, D. C.** (2004). Kentlerin Dönüşümü, *Soyak Yayınları*, İstanbul.
- TICCIH 2000 Conference** (2000). Alındığı tarih: 24.03.2014, adres: http://ticcih.ss.mtu.edu/documents/Agr_ICOMOS_TICCIH.pdf
- Tutel, E.** (1994). Hasköy Tersanesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:4, Sf.12, İstanbul.
- Tümertekin, E.** (1969). Sanayi Coğrafyası, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü*, İstanbul.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N.** (2005). Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma, *Çantay Kitabevi*, İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2013)**. Seçilmiş Göstergelerle İstanbul 2012, *Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası*, Ankara.
- Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A. Ş.**, (1936 – 2002) Yıllık Faaliyet Raporları, Alındığı tarih: 13.04.2014, adres: <http://www.sisecam.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/yillik-faaliyet-raporlari/oenceki-yillara-ait-faaliyet-raporlari/>
- Von Tunzelmann, G. N. (1993)**. Technological and Organizational Change in Industry during the Industrial Revolution, *The Industrial Revolution and British Society*, ed. P. O'Brien ve R. Quinault, Cambridge University Press, Cambridge.
- Yerliyurt, B.** (2008). Kentsel Kıyı Alanlarında Yer Alan Sanayi Bölgelerinde Dönüşüm Stratejilerinin Değerlendirilmesi; Haliç-Tersaneler Bölgesi, *Doktora Tezi*, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız, N.** (2002). Paşabahçe Artık Yok, *İşçi Mücadelesi*, Sayı 4, Alındığı tarih: 13.04.2014, adres: <http://www.iscimucadelesi.net/arsiv/dergi/dort/pbah.htm>
- Yüzer, A. Ş.** (2002). Yerleşmelerde Sanayi Alanları Yer Seçimi Eğilimi-Alan Tahsisleri ve Yeni Düzenleme Stratejileri-İstanbul Örneği, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Url-1 < <http://ticcih.org>>, alındığı tarih: 24.03.2014.
- Url-2 < <http://www.docomomo.com/>>, alındığı tarih: 25.03.2014.
- Url-3 < whc.unesco.org/>, alındığı tarih: 25.03.2014.
- Url-4 < <http://www.erih.net/>>, alındığı tarih: 24.03.2014.
- Url-5 < <http://www.google.com/earth/>>, alındığı tarih: 26.03.2014.
- Url-6 < commons.wikimedia.org>, alındığı tarih: 26.03.2014.
- Url-7 < architecturalmoleskine.blogspot.com >, alındığı tarih: 27.03.2014.
- Url-8 < holidaybackpack.com/>, alındığı tarih: 29.03.2014.
- Url-9 < www.tate.org.uk >alındığı tarih: 30.03.2014.
- Url-10 < <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5635/>>, alındığı tarih: 03.04.2014.
- Url-11<<http://www.architectuurinrotterdam.nl/home.php>>, alındığı tarih: 03.04.2014
- Url-12 <www.skyscrapercity.com >, alındığı tarih: 03.04.2014.
- Url-13 <<http://www.rmkmuseum.org.tr/>>, alındığı tarih: 28.03.2014.
- Url-14 <<http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx>>, alındığı tarih: 28.03.2014.
- Url-15 <www.sanayicidergisi.com>, alındığı tarih: 29.03.2014.
- Url-16 < <http://www.haliccc.com/>>, alındığı tarih: 29.03.2014.
- Url-17 < www.medyakocaeli.com>, alındığı tarih: 01.04.2014.
- Url-18 <www.ibb.gov.tr>, alındığı tarih: 05.04.2014.
- Url-19 <www.beykoz.bel.tr>, alındığı tarih: 06.04.2014.
- Url-20 <<http://www.konsensushaber.com/>>, alındığı tarih: 08.04.2014.
- Url-21 <<http://wikimapia.org/>>, alındığı tarih: 11.04.2014.
- Url-22 <www.sisecam.com.tr>, alındığı tarih: 12.04.2014.
- Url-23 <www.bianet.org>, alındığı tarih: 14.04.2014.
- Url-24 <<http://emlakansiklopedisi.com> >, alındığı tarih: 19.04.2014.
- Url-25 < <https://www.camocagi.org> >, alındığı tarih: 26.04.2014.
- Url-26 < www.saventtravel.com >, alındığı tarih: 26.04.2014.
- Zaim, S.** (1971). Bölge ve Şehir Planlaması Yönünden İstanbul Sanayi Bölgeleri, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları*, İstanbul.

EKLER

EK A: Yöre halkı ile gerçekleştirilen görüşme soruları

EK B: Paşabahçe Cam Fabrikası eski çalışanları ile gerçekleştirilen görüşme soruları

EK C: Görüşme gerçekleştirilen Paşabahçe Cam Fabrikası eski çalışanları

EK A: Yöre Halkı İle Gerçekleştirilen Görüşme Soruları

Bu çalışma İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Bölümü’nde hazırlanmakta olan “**Kıyılarda Yer Alan Eski Endüstri Alanlarının Değerlendirilmesi: Paşabahçe Cam Fabrikası İçin Yeniden Kullanım Önerisi**” başlıklı tez çalışmasının bir parçasıdır. Çalışmamıza katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz.

- 1) Yaşınız
- 2) Doğum Yeriniz
- 3) Cinsiyetiniz
 - Kadın
 - Erkek
- 4) Eğitim Durumunuz
 - İlköğretim
 - Lise
 - Üniversite
 - Yüksek Lisans
- 5) Mesleğiniz
- 6) Ailenizin gelir durumu nedir?
 - 0 – 1.000 TL
 - 1.001 – 2.000 TL
 - 2.001 – 3.000 TL
 - 3.001 – 4.000 TL
 - 4.000 +

- 7) Kaç yıldır Paşabahçe’de yaşıyorsunuz?
- 0 – 10 yıl
 - 11 – 20 yıl
 - 21 – 30 yıl
 - 31 – 40 yıl
 - 40 +
- 8) Günümüzde Paşabahçe semtini aşağıdakilerden hangisi en çok anlatmaktadır?
- Paşabahçe bir kıyı semtidir
 - Paşabahçe tarihi bir semttir
 - Paşabahçe bir emekli semtidir
 - Diğer
- 9) Paşabahçe denilince aklınıza ilk ne geliyor?
- Paşabahçe Meydanı
 - Paşabahçe İskelesi
 - Sultaniye Çayırı
 - Paşabahçe Cam Fabrikası
 - Tekel Paşabahçe İçki Fabrikası
 - Diğer
- 10) Paşabahçe Cam Fabrikası hakkında bilginiz var mı?
- Sadece ismini duydum
 - Paşabahçe’de konumlanan bir fabrika olduğunu biliyorum
 - Fabrikada çalışan akrabalarım/tanıdıklarım vardı
 - Fabrikada çalıştım
- 11) Paşabahçe Cam Fabrikası’na hiç gittiniz mi?
- Evet ise hangi amaçla gittiniz?
 - Hayır ise gitmek ister miydiniz?
- 12) Paşabahçe Cam Fabrikası’nın şu anki durumu hakkında bilginiz var mı?
- Evet
 - Hayır
- 13) Paşabahçe Cam Fabrikası’nın kapatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Olumlu
 - Olumsuz
- 14) Paşabahçe Cam Fabrikası’nın yer aldığı arazinin *Turizm Konaklama Alanı* olarak değerlendirilmesi konusunda bilginiz var mı?

15) Paşabahçe Cam Fabrikası'nın yer aldığı arazinin *Turizm Konaklama Alanı* olarak değerlendirilmesi konusunda bilginiz var ise bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Olumlu. Çünkü...
- Olumsuz. Çünkü...

16) Paşabahçe Cam Fabrikası alanına yeni bir işlev verilecek olsa hangi fonksiyonların yer almasını isterdiniz?

- Müze
- Turizm
- Restaurant, Cafe
- Eğlence
- Eğitim
- Otel
- Spor etkinlik alanı
- Diğer

Anket çalışmamıza katıldığınız için teşekkür ederiz.

EK B: Paşabahçe Cam Fabrikası Eski Çalışanları İle Gerçekleştirilen Görüşme Soruları

- 1) Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?
- 2) Buraya nereden geldiniz? Paşabahçe Cam Fabrikası'ndan nasıl haberiniz oldu? Nasıl çalışmaya başladınız?
- 3) Fabrikada hangi yıllar arasında çalıştınız?
- 4) Fabrikada çalışırken göreviniz ne idi?
- 5) Paşabahçe Cam Fabrikası'ndan nasıl ayrıldınız?
- 6) Paşabahçe Cam Fabrikası denilince zihninizde nasıl bir çağrışım uyandırıyor?
- 7) Fabrikada çalışırken konut sorununu nasıl çözdünüz?
- 8) Paşabahçe Cam Fabrikası'nın sosyal açıdan semte etkisi var mıydı?
- 9) Fabrikadaki çalışma düzeninden ve o günkü koşullardan biraz bahseder misiniz?
- 10) Fabrikanın kapatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 11) Fabrikanın kapatılmasından sonraki etkilerinden bahseder misiniz?
- 12) Fabrika arazisi hakkında düşünülen yeni proje hakkında bilginiz var mı? Evet ise bu projeyi nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 13) Paşabahçe Fabrikası yeniden değerlendirilecek olsaydı hangi fonksiyonların yer almasını isterdiniz?

EK C: Görüşme Gerçekleştirilen Paşabahçe Cam Fabrikası Eski Çalışanları

Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Çalıştığı Yıllar	Fabrikadaki Görevi	Ayrılma Sebebi
Sait Karacaoğlu	1952	Beykoz/İstanbul	1974-1994	Şişe ve Üfleme Bölümünde Kalfa ve Usta	Emeklilik
İlhan Topçu	1956	Ordu	1976-1998	Aşçı	Emeklilik
Mehmet Uysal	1954	Çanakkale	1979-1986	Mamul Ambarında Nakliyecisi	Kişisel Problemler
Recep Gökalp	1962	Ordu	1977-2002 2002-2008	Goble Servisinde Üfleme	Emeklilik
Salim Çavuş	1960	Beykoz/İstanbul	1984/1990	Finisaj Servisi İşçisi	Sağlık Sorunları
Sezgin Sayın	1965	Beykoz/İstanbul	1980-2002 2002-2012	Finisaj Servisi ve Kalite Kontrol Bölümü İşçisi	Emeklilik
Şükrü Bircan	1947	Niğde	1971-1991	Goble Servisi(El İmalatı) İşçisi	Emeklilik
Zeki İkizler	-	Eyüp/İstanbul	1977-1990	Kalifiye Dökümcü	Emeklilik
Cemal Aybakan	1952	Ordu	1966-1991	El İmalatı İşçisi	Emeklilik
Fehmi Akgün	1950	İstanbul	1968-1993	Satın Alma Memurluğu, İdari Amir Muavinliği, Nöbetçi Amirliği	Emeklilik
Şefik Yavuz Yılmaz	1957	Trabzon	1970-1980	Malatura Servisi Ustası	1980 Grevi Sonrası Kurum Değişikliği
Hüseyin Gülban	1955	Tekirdağ	1969-1994	Ayaklı Bardak Bölümü İşçisi	Emeklilik
Osman Ensak	-	Beykoz/İstanbul	1976-1977	Tezgah Fıskiye İşçisi	Sendikal Sebepler

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ahmet Gün

Doğum Yeri ve Tarihi: Beykoz 03.08.1987

Adres: Yavuz Selim Mah. Akdeniz Cad. No:74 34830 Beykoz
İSTANBUL

E-Posta: ahmetgun@itu.edu.tr

Lisans: İstanbul Kültür Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık
Fakültesi “Mimarlık Bölümü”, Ocak 2012